

Kateřina Knotová
Ateliér CIKÁN, Ústav památkové péče FA ČVUT
letní semestr 2012/13

BEDŘICHŮV SVĚTEC
REVITALIZACE SÍDLA A KOSTELA SV. JAKUBA
PORTFOLIO DIPLOMOVÉ PRÁCE

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE		
FAKULTA ARCHITEKTURY		
AUTOR, DIPLOMANT: Kateřina Knotová AR 2012/2013, LS		
NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE: (ČJ) BEDŘICHŮV SVĚTEC - REVITALIZACE STŘEDOVĚKÉHO PANSKÉHO SÍDLA A KOSTELA SV. JAKUBA (AJ) REGENERATION OF BEDRICHUV SVETEC VILLAGE AND ST. JACOB'S CHURCH		
JAZYK PRÁCE: ČJ		
Vedoucí práce:	Doc. Ing. arch. M. Cíkáň	Ústav: 514 Ústav památkové péče
Oponent práce:		
Klíčová slova (česká):	Bedřichův Světec, kostel sv. Jakuba, vesnice, stavebněhistorický průzkum, románský kostel, revitalizace	
Anotace (česká):	Cílem práce bylo najít vhodnou metodu zachrany středověkého sídla Bedřichův Světec s kostelem sv. Jakuba a tu prezentovat v návrhu koncepce prostorové revitalizace oblasti centrální historické části obce. Práce ve své části stavebněhistorického průzkumu obsahuje podrobnou revizi a doplnění poznatků o stavebních dějinách kostela a ve své části detailně zpracovává centrální část obce, kostel, jeho interiér, areál a vazby areálu. V návrhu katastru vesnice je navrženo doplnění aleje kolem silnic, dojde k obnově některých polních cest ve stopách původních, dnes již zaniklých. Na původních místech budou doplněny drobné architektonické prvky usnadňující orientaci v krajině. V návrhu vesnice je navrženo doplňování domů na místech domů zaniklých. Jsou navrženy nové domy v jednoduché hmotě, která vychází ze stávajících objektů v obci. Po obvodě vesnice je navržena nová zeleň. V návrhu Interiéru kostela jde o restaurátorské ošetření omítek, zakonzervování kamenné stěny pozdějších období pačokem, návrh nové kruchty a mobiliáře (nový oltářní stůl, ambon, křtitelnice, klopenka, sedes a lavice).	
Anotace (anglická):	The aim of this project was to find an appropriate method of preservation for medieval village of Bedrichuv Svetec with St. Jacob's Church and a perished medieval manor. Historical survey part of the project revised and expanded on earlier surveys. Design part of the project proposes changes in the village urbanism. It looks into its central part in detail, as well as the church itself and its interior. The parish's roads are rebordered with fruit trees, some of the perished footpaths are rebuilt and demolished wayside crosses put back to place. New houses are placed in abandoned plots and trees are planted to form a green envelope of the village. Simple new church furniture is designed and old walls and stuccoes are preserved.	

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškeré použité informační zdroje v souladu s „Metodickým pokynem o etické přípravě vysokoškolských závěrečných prací.“

(Celý text metodického pokynu je na www.FA.studium/ke-stazeni/)

V Praze dne 30. června 2013

podpis autora-diplomanta

Tento dokument je nedílnou a povinnou součástí diplomové práce / portfolia a CD.

České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektury

2/ ZADÁNÍ diplomové práce

Mgr. program navazující

jméno a příjmení: *Kateřina Knotová*

datum narození: 3. 7. 1979

akademický rok / semestr: *letní semestr 2012/13*

ústav: *514 Ústav památkové péče*

vedoucí diplomové práce: *ing. arch. Miroslav Cikán*

téma diplomové práce:

Bedřichův Světec – stavebněhistorický průzkum a obnova kostela, revitalizace vesnice

zadání diplomové práce:

- 1/popis zadání projektu a očekávaného cíle řešení
- 2/popis závěrečného výsledku, výstupy a měřítko zpracování
- 3/seznam dalších dohodnutých částí projektu (model)

Diplomový úkol (téma):

Revitalizace středověkého areálu panského sídla a kostela sv. Jakuba v obci Bedřichův Světec v širším rámci revitalizace obce a její udržitelnosti v kulturní krajině.

Stručný popis úkolu (zadání):

Na základě analýz lokality provedených v rámci diplomního semináře je cílem najít vhodnou metodu záchrany středověkého panského sídla a tu prezentovat v návrhu koncepce prostorové revitalizace oblasti centrální historické části obce včetně specifikace kvalit místa, jako motivačního rámce možného? znovuosídlení vyprázdněné krajiny.

Navrhnout hierarchii a etapizaci záchranného projektu v prostorových slupkách:

interier kostela, kostel, areál, interier obce, krajina a celkové zesílení "obrazu místa"

Detailně zpracovat první fázi obnovy s koncentrací na kostel, jeho interier, areál, vazby areálu.

V motivačních rovinách předložit program obnovy místa jako sídla a podmínek jeho udržitelnosti.

Cílem je zesílit intenzitu obrazu místa tak, aby byl akcentován význam této lokality v širším kontextu území a byl výrazně aktivován zájem veřejnosti, jako důležitý faktor její sociální stabilizace a obousměrné identifikace. Princip bude náležitě v detailu rozvinut a upřesněn v úpravách areálu centrální části obce, kde se stane vhodným nosným obsahem citlivě upravené formy významné památky.

pokračování na další straně

Datum a podpis studenta

Knot 22.2.2013

Datum a podpis vedoucího DP

Datum a podpis děkana FA ČVUT

28/2/13

registrováno studijním oddělením dne

Předmětem úkolu je na základě již zpracovaných analýz problematiky místa z fáze předdiplomního semináře definovat metodu revitalizace oblasti, stanovit cíle a priority její obnovy. Určit místa ve struktuře sídla a areálu jako základní pozitivní krystalizační jádra obnovy, důležitá pro posílení celkového významu místa, jako motivační nástroje zesilující postupně obraz místa o pro individuální návštěvu, ale zejména k důvodu o znovuosídlení místa v krajině. Navrhnout koncepci funkčního rámce oblasti a s tím související projekt etap a objemů postupné revitalizace a zesílení významu místa, jako motivační řady cíle - setrvání člověka v kulturní krajině a její udržitelné "kulturnosti".

1. Navrhnout prostorovou strukturu etap v konkrétním cílovém hmotovém, prostorovém, kompozičním řešení obce včetně komunikací a zeleně, do úrovně pouze vnější obalové slupky veřejného prostoru, doplňovaných objektů a prostorových úprav tak, aby byly zřejmé cílové prostorové vztahy deklarující význam, hierarchii, obytnost a udržitelnou atraktivitu místa ve vazbách: Obraz místa - kulturní krajina - obec - interier obce - upravovaný areál - dominanty obce - kostel - interieri i s ohledem na vnitřní "významy" a "směry".

2. Z hlediska struktury navrhnout konkrétní architektonická řešení první etapy ve vybraných detailech celku, historického areálu a interiéru kostela, které budou splňovat kritéria ucelenosti a dokončenosti v rámci obrazu místa, který bude postupně dotvářen. Navržené úpravy budou prostorově ověřeny ve vazbách na v linii směrů: krajina - místo - krajina, event. v ověření úprav a novotvarů v relevantních prostorových vazbách interiéru, či areálu.

Rozsah práce:

ad A Teoretická část navazující na analýzy diplomního semináře ve formě prezentace vstupních a cílových hodnot území a nástrojů pro dosažení cílů.

Stavebněhistorický průzkum oblasti, doplňky stávajících, jejich recherche a vyhodnocení vč. archeologických nálezů.

Dokumentace historického vývoje a obrazu obce na vrcholu své prosperity: archivní dokumentace.

Projekt: funkční rámec oblasti, limity a cíle hospodářských aktivit společenství. Vyhodnocení funkčních ploch širšího území a nejbližších sídelních vazeb.

Etapy a jejich obsah ve formě přehledného harmonogramu.

ad B Vybrané pracovní skici ve zmenšené prezentaci, Plán obce s návrhem úprav prostorové struktury s širšími vztahy - prostorové úpravy, korekce a dostavby, doprava, zeleň, cesty, doprava, parter (1:500). Vizualizace z ptací perspektivy - nadhledový model sídelní struktury a střešní krajiny s barevným vyznačením úprav, 3 přehledné nematerializované ověřovací perspektivy malého formátu s ověřením měřítka příp. ve vazbě na významné historické dominanty sídla deklarující jeho obytnost.

ad C Projekt konkrétních úprav ve standardním rozsahu do podkladů s informacemi z SHP s deklarací zásahů do hist. k-čí. (půdorysy, řezy, pohledy v relevantním měřítku 1:100-50) hlavní materializovaná perspektiva nebo zákres do fotografie (hlavní záběr 50x50) ověřující řešení v rámci celku, záběr z vnitřního prostoru souboru apod.

Práce bude obsahovat model objektu (1:200) a průvodní zprávu ve standardním členění a rozsahu (teoretická část, provozní řešení, stavební program, kapacity, objemy, architektonické řešení, specifikace výsadby, konstrukční řešení, technická infrastruktura a pod). Současně s diplomovou prací bude odevzdán diplomní projekt v portfolio A3, zpracovaném v předepsaném rozsahu a úpravě (ve dvojím vyhotovení), projekt na CD nosiči a vyplněné prohlášení o samostatném zpracování diplomové práce na předepsaném formuláři.

Část zaměřená na stavebněhistorický průzkum, zadává: **Ing. arch. Milena Hauserová, CSc.**

Revize a doplnění poznatků o stavebních dějinách kostela sv. Jakuba v Bedřichově Světcí

Cíl práce:

Shromáždit a kriticky vyhodnotit dosavadní poznatky o stavebních dějinách kostela, doplnit je a případně i korigovat na základě vlastního nedestruktivního stavebněhistorického průzkumu stavby.

Těžiště práce bude spočívat v detailním vyhodnocení nálezových situací v lodi kostela, která je v současné době zbavena omítek a umožňuje podrobný průzkum. Práce vyústí vyjádřením konkrétních posunů oproti nynějšímu stavu poznání a naznačením jejich interpretačních důsledků.

Obsah práce:

Kritická rešerše stavu bádání (na základě relevantní odborné literatury)

Zachycení analytické části terénního výzkumu:

a) kresebné a fotografické zachycení rozhodujících nálezových situací, které mají význam pro porozumění dějinám objektu a vysvětlující komentáře k nim

b) pohledy na vnitřní stěny lodi s graficky vyjádřenou analýzou následnosti stavebních etap

c) grafická rekonstrukce pohledu do západní části lodi před zánikem románské tribuny

d) grafické zachycení rozhodujících etap stavebních proměn kostela – půdorysné a v zjednodušené hmotové rekonstrukci Souhrnné vyhodnocení výsledků průzkumu, vyjádření posunu v poznání, rezerv v poznání a doporučení pro další výzkum Památkové hodnocení

PRŮVODNÍ ZPRÁVA

BEDŘICHŮV SVĚTEC - německy SCHWETZ

okr. Most
součást obce Bělušice
1km od silnice Louny - Most
nadm. výška 322 m.n.m
výměra 284 ha
36 obyvatel
20 domů

Vybavenost:

kostel sv. Jakuba (mše 4x ročně, pout', výstavy)
jednou týdně pojízdna prodejna potravin
autobusová zastávka
v Bělušicích obecní úřad, knihovna, lékař, hřiště
turistická trasa

Přírodní podmínky:

vesnicí prochází hranice CHKO České středohoří
členitý krajinný relief,
vysoké průměrné roční teploty
nízké roční srážky
pestrá mozaika rostlinných a živočišných společenstev

Kulturní památky:

kostel sv. Jakuba
ohradní zeď hřbitova
socha sv. J. Nepomuckého

NÁVRH - KATASTR VESNICE

Budou doplněny aleje kolem silnic, dojde k obnově některých polních cest ve stopách původních, dnes již zaniklých. Na původních místech budou doplněny drobné architektonické prvky usnadňující orientaci v krajině (např. křížky, boží muka atd.). V návrhu je naznačeno rozdělení orné půdy průlehy nebo travnatými pásy, které by měly zabránit vodní erozi na svazích.

NÁVRH VESNICE

Doplňování domů na místech zaniklých domů či na místech která vhodně uzavírají prostor jsou navrženy nové domy v jednoduché hmotě, která vychází z stávajících objektů v obci. Po obvodě vesnice je navržena nová zeleň, která z části nahrazuje nevhodné zeleně (jehličnany) a z části aby tvořila obal vesnice a umocňovala tak její kompaktnost. Z vnitřních částí vesnice je odstraněn asfaltový povrch a nahrazuje se kamennou dlažbou, čímž dochází k vymezení a zklidnění prostoru vnitřních komunikací. Došlo i k obnovení úvozové cesty pod kostelem, která tak nabízí další propojení severní a jižní části vesnice. Odstupňování komunikací kvalitou povrchu určuje využitelnost veřejného prostoru. Jako doplňkové jsou úpravy kolem kostela a

okolí sochy sv. Jana Nepomuckého. Chybějící cesta ke kostelu byla navržena dlážděná, lemovaná stromořadím z nízkých javorů, umocňuje tak směr, kterým vede. Presentace areálu středověkého panského sídla, jehož dvě etapy (první dřevěný dvorec a druhá tvrz obehnaná příkopem) byly archeologicky nalezeny první dřevěný dvorec a druhá tvrz s příkopem. Obrisy budov a příkopů budou naznačeny nízkým zatravněným valem.

NÁVRH - INTERIÉR KOSTELA

Dochovaný, novodobými úpravami nepřekrytý interier kostela opravňuje k ponechání v co nejautentičtější stavu, a tak navrhuji restaurátorsky ošetřit omítky a zakonzervovat kamenné stěny pozdějších období pačokem. Na místě stávající kruchty navrhuji kruchtu novou dřevěnou ve výšce klenuté románské tribuny a odhaluji tak rubové zdívo kleneb. Veškerý mobiliář je navržen v jednoduchých masivních objemech bez ozdob. Jako materiál bylo zvoleno olejované ořechové dřevo a broušený travertin. Navrhuji nový oltářní stůl blíže k lodi, aby bylo možno sloužit mši čelem k lidu. Stávající mensu ponechávám v intaktním stavu a do prostoru mezi nimi doplňuji sedes, křeslo pro celebrujícího, s dvěma židlemi po stranách s nenápadným odkazem na nejsvětější trojici. V podobných utilitárních objemech jsou do kamene vytesány i křtitelnice, kropenka a ambon. Zbytek lodi zabírá pět dřevěných lavic vybavenými klekátky. V prostoru vylehčovacího oblouku budou uskládněny dochované kamenné fragmenty. V prostoru kruchty budou umístěny informační tabule, původní románský portálek zůstane otevřený, nicméně nikoli jako průchod, spíše jako průhledové okno. Vstup na tribunu bude nadále venkem, dveřmi v západní stěně.

VÝSLEDKY STAVEBNĚHISTORICKÉHO PRŮZKUMU

Podarilo se podrobně zachytit postupnou proměnu chrámové stavby od jejího známějšího stadia románského tribunového kostelapřes gotickou modernizaci presbyteria, pozdněgotické rozšíření o věž s vloženou oratoří a nabídnout velmi pravděpodobnou hypotézu o zřízení dřevěného zvonového patra. Jako velmi pozoruhodná se ukázala etapa renesanční spojená s realizací ambicí drobnější předbělohorské utrakvistické šlechty. Zcela nově se odkrývá podoba kostela s dvoupatrovou dřevěnou tribunou, výmalbou s utrakvistickou tematikou (scéna Poslední večeře, motiv českých patronů sv. Prokopa a Václava akceptovaných českým nekatolickým prostředím a malbouskromně alternující nákladnější štukovou výzdobu). Ozřejmil se i historický kontext následného stavebního útlumu, který způsobil, že pozůstatky těchto stavebních etap nebo jejich stopy zůstaly uchovány v poměrně čitelném stavu do dnešní doby.

V rámci možností byla sledována i souvztažnost stavebních proměn kostela a dění v jeho vesnickém zázemí. Jako zcela zásadní se ukázala přítomnost patrona ve vsi a rezidenční funkce jeho sídla, která se ukázala jako významný stimul k úpravám a změnám.

Pozoruhodnou část výzkumu představuje sledování stavebních poruch, které se prokazatelně začaly projevovat již v gotické etapě. Byla zaznamenána stavební opatření, která byla podniknuta k jejich eliminaci.. Průzkum naznačuje souvislost s vlastnostmi podloží a vývojem terénního reliéfu.

(podrobnější výsledky viz textová část SHP)

BEDŘICHŮV SVĚTEC

Textová část stavebněhistorického průzkumu

I. Zadání diplomové práce	2
II. Dějiny Bedřichova Světce – kostela a obce	3
III. Popis kostela	10
IV. Vývoj poznání o kostele v Bedřichově Světcí	20
V literatuře	20
V psaných a ikonografických pramenech	24
Podoby grafického zpracování stavebněhistorické analýzy kostela	29
V. Stavebněhistorický průzkum jako součást mezioborového výzkumu	38
VI. Stavební proměny kostela	39
Shrnutí dosavadního názoru na stavební proměny kostela	39
1. románská etapa gotika počátek 14. stol.	39
2. gotika počátek 14. stol.	40
3. pozdní gotika	40
4. renesance 16. stol.	40
5. klasicistní úpravy 17. stol.	40
6. úpravy 19. stol.	40
Revidovaný názor na stavební proměny a jejich kontext	41
1. románská etapa	41
2. gotika 1 (rušení apsidy, stavba presbytéria)	49
3. gotika 2 (pozdní gotika) (sakristie, věž)	53
4. renesanční úpravy	61
5. barokní	68
6. klasicismus (západní zeď)	69
7. 19. století	71
8. opravy a výzkumy po pol. 20. stol.	73
VII. Vyhodnocení výsledků průzkumu	75
Posun v poznání	75
Rezervy v poznání a doporučení pro další výzkum	76
Památkové hodnocení	80
VIII. Použité zdroje	82

I. Zadání diplomové práce

Část zaměřená na stavebněhistorický průzkum

Revize a doplnění poznatků o stavebních dějinách kostela sv. Jakuba v Bedřichově Světcí

Bedřichův Světec představuje ve středoevropských poměrech zcela mimořádnou lokalitu, v níž se podařilo archeologicky doložit vztah několika etap zaniklého raně feudálního sídla (kurie) ke stojícímu románskému kostelu. Interpretace výsledků podrobného archeologického výzkumu je limitována nesrovnatelně nižší úrovní stavebněhistorického poznání kostela.

Cíl práce:

Shromáždit a kriticky vyhodnotit dosavadní poznatky o stavebních dějinách kostela, doplnit je a případně i korigovat na základě vlastního nedestruktivního stavebněhistorického průzkumu stavby.

Těžiště práce bude spočívat v detailním vyhodnocení náleзовých situací v lodi kostela, která je v současné době zbavena omítek a umožňuje podrobný průzkum. Práce vyústí vyjádřením konkrétních posunů oproti nynějšímu stavu poznání a naznačením jejich interpretačních důsledků.

Obsah práce:

Kritická rešerše stavu bádání (na základě relevantní odborné literatury)

Zachycení analytické části terénního výzkumu:

- a) krešebné a fotografické zachycení rozhodujících náleзовých situací, které mají význam pro porozumění dějinám objektu a vysvětlující komentáře k nim
- b) pohledy na vnitřní stěny lodi s graficky vyjádřenou analýzou následnosti stavebních etap
- c) grafická rekonstrukce pohledu do západní části lodi před zánikem románské tribuny
- d) grafické zachycení rozhodujících etap stavebních proměn kostela – půdorysně a v zjednodušené hmotové rekonstrukci

Souhrnné vyhodnocení výsledků průzkumu, vyjádření posunu v poznání, rezerv v poznání a doporučení pro další výzkum

Památkové hodnocení

II. Dějiny Bedřichova Světce – kostela a obce

Stručný přehled, který není plnohodnotnou náhradou historické rešerše

Vznik sídla a vsi ve Světcí souvisel s velkou vlnou rozvoje osídlení raněstředověkého Podkrušnohoří, jehož hybnou silou byl především velmožský rod Hrabišiců, pozdějších pánů z Rýznburku. K okruhu rané šlechty, která sice nedosahovala jejich postavení, moci a významu, nicméně však představovala základ rodící se lokální feudalit, náležel i první známý majitel sídla ve Světcí – Ahně (Hageno de Zvethiz), doložený v roce na královské listině z roku 1238.

Jeho rodu náležel dvorec (curia), jehož pozůstatky byly archeologicky odkryty v 70. a 80. letech minulého století na plošině severozápadně od kostela sv. Jakuba Většího. Podoba a prostorová vazba v jádře románského kostela¹ k odkrytému areálu dvorce významně dokreslila u nás do té doby značně nejistou představu o sídlech rané nobility. Těsná prostorová vazba zaniklých staveb a románského kostela potvrdila dosavadní předpoklad, že románské tribunové kostely tvořily součást velmožské kurie. Vznik sídla ve Světcí se předpokládá kolem roku 1230. V poslední třetině 13. století ho nahradila tvrz obehnaná příkopem. Ani toto sídlo však nesloužilo dlouho, nejpozději na počátku 14. století zaniklo. Krátké trvání jednotlivých etap sídla světecké vrchnosti bezpochyby souviselo i se stavební podobou zdejších staveb. Jejich stavebním materiálem bylo zejména dřevo a hlína.

Z průběhu 13. století se dochovaly zmínky o dalších držitelích Světce: 1240 Bojslav a Vít, 1254 Tomáš a 1295 Jan. Vladyka Bedřich, příslušník rodu pánů ze Světce, jehož jméno odlišuje od poloviny 14. století zdejší Světec od rovněž starobylého Světce u Bíliny, sídlil již na jiném místě. Zda je dozvukem přítomnosti jeho tvrže shluk staveb zřetelně prokreslený ještě na mapě stabilního katastru jihozápadně od kostela, nebo zda své sídlo přenesl do velkého poplužního dvora na východním okraji vsi, již nelze bez archeologického výzkumu posoudit². Rod Světeckých nicméně ve Světcí sídlil až do roku 1423. Někdy kolem poloviny 14. století se stali iniciátory přestavby kostela. Drobná románská apsida byla nahrazena rozměrnějším a nesrovnatelně světlejším gotickým chórem. Do interiéru kostela na sklonku svého patronátu nechali pořídit kvalitní dřevorezbu piety. Z následujících majitelů se k roku 1470 zmiňuje Jan z Všebořic. Někdy na přelomu 15. a 16. století se Světec dostává do držení pánů z Černčic, kteří se po svém zdejší sídle začali psát jako Světečtí z Černčic. Za jejich vlády zřejmě došlo k pozdněgotickým úpravám kostela. Jan Světecký však v roce 1538 prodal svůj statek mocnému sousedovi Děpoltovi z Lobkovic, pánu na Bílině. Poté ve Světcí 21 let vrchnost nepobývala.

Když Purkart Kaplíř ze Sulevic pomýšlel na prodej svého panství s tvrzí v Třebívlicích, kde do té doby sídlil, koupil si náhradou v roce 1559 Bedřichův Světec. Zdejší tvrz shledal „celou sešlou“. Jistě ne neprávem lze předpokládat, že v podobném stavu byl i zdejší kostel, na jehož reprezentační roli bezmála čtvrtstoletí neměla vzdálená vrchnost bezprostřední zájem. Pobyt příslušníka rozvětveného a respektovaného

¹ Jeho datování založeno na uměleckohistorických datačních postupech.

² Shluk staveb u kostela byl postupem času značně redukován. Poplužní dvůr v poválečném období zcela zanikl.

protestanského rodu na zdejší tvrzi se bezpochyby stal příležitostí k obnově sídla i kostela. Renesanční vrstvu výzdoby proto je možné právem spojovat s dobou Kaplířova pobytu ve Světcí. Po 23 letech se však z rukou Kaplířových Světec znovu vrátil do katolicky orientovaného bílinského lobkovického panství. Je zřejmé, že zdejší tvrz se již nikdy nestala sídlem vrchnosti a zdejší kostel přestal být hlavní svatyní svého patronátního pána. Nepřekvapuje proto, že se mladší slohové vrstvy na kostele výrazněji neprojevily a stavební zásahy nepřesáhly horizont údržbových a zabezpečovacích prací.

Ještě v polovině 17. století se v soupisu berní ruly vyskytují česká jména, v soupisu stabilního katastru už je většina jmen německých. Roku 1848 se Bedřichův Světec stává samostatnou obcí, později na nějaký čas osadou obce Bečov. Topografická literatura konce 19. a začátku 20. století vykresluje Světec jako prosperující obec s vlastní samosprávou, školou, policistou, několika živnostmi a hospodářským dvorem. Kostel se popisuje v tuto dobu pouze jako filiální, spadající pod bečovskou faru.

V roce 1945 bylo veškeré obyvatelstvo vysídleno a v roce 1950 přicházejí noví obyvatelé, kteří obydli však pouze zhruba polovinu domů. Obchod ani hostinec se nedaří ve vsi udržet, škola se zavírá v roce 1960. Neobydlené a neudržované domy jsou postupně strženy. V roce 1958 se v kostele koná poslední mše. Ač je kostel je prohlášen za kulturní památku, není ochráněn před zdevastováním interiéru v roce 1963. Od šedesátých let je kostel v zájmu historiků, archeologů a pracovníků památkové péče. Sice zůstává v rukách katolické církve (bečovské farnosti), ale vzniká projekt na jeho úpravu na využití mosteckým muzeem. Projekt uskutečněn zřejmě z nedostatku financí nikdy nebyl a kostel od konce 70. let opět chátral. Teprve v roce 2009 snahy o záchranu kostela vedou k založení Sdružení pro obnovu kostela sv. Jakuba v Bedřichově Světcí a kostel s nejbližším okolím je pomalu oprávněn.

VESNICE

13. století	14. století	15. století	16. století	17. století	18. století	19. století	20. století	21. století
1236 Hageno de Zvenhis (první zmínka o Světcí)	1355, 1353 patronem kostela Bedřich, jeho bratři Jan, zvaný Buch, a Přibyslav	1404 Bedřich a Jan z Bedřichovic	1523-29 Jan a Mikuláš Světečtí z Čerčovic	1637-1647 ke statku Patokryje (Bílina)		1848 samostatnou obcí	1880-1930 samostatnou obcí	
1240 Bojslav a bratr Vít	mezi 1355 a 1371 svatovítská kapitula musela získat spolu s důchodem pro chrámový oltář a část vsi i část patronátního práva ke kostelu (otěčnick Jan se podílí na konfirmaci faráře)	1420 část vsi patřila kanovníkům pražské svatovítské kapituly	1529 Diepold z Lobkovic (na Bílině)			1869 osada obce Bečov, okr. Most	1945 vysídlení vesnice	
1254 Tomáš		1423-1432 Jan z Bedřichovic	1559 Kryštof z Lobkovic (na Bílině)			1880-1930 samostatnou obcí	1950 dosídlení vesnice	
1295 Jan		1470 Jan Buben z Všebořic	1559 Purkert Kaplír ze Sulevic OBNOVA TVRZE				1950 okr. Bílina	
			1576 4 synové P. K. prodali tvrz Jiříkovi Kaplíř ze Sulevic				1961 osadou obce Bělálice (okr. Most)	
			1582 Jan ml. z Lobkovic k Bílině					

tučně odarmování značí majitele, za kterých byl Bedřichův Světec rezidenční

KOSTEL

13. století	14. století	15. století	16. století	17. století	18. století	19. století	20. století	21. století
		1400-1410 Pieta		1601 krov lodí, presbytéria, sanktusník	1799 plán na přestavbu z části kostela	1878 plán na přestavbu kruchty	1958 poslední mše	2008 restaurování fresky S zed (Fruhauf, Selemba)
				1630 Kristus S stěna presbytéria		1830/31 krov věže	1963 výraboání kostela	2009 oprava klenby
				1637/1687 nápis / zed presbytéria			1967-1970 restauroátorský průzkum AVU prof. Slánský	2013 restaur, průzkum omítek v předšíní (Selemba) oprava ohradní zdi
							1970-1975 restaurování Dobošova, Doležal, Rasslová, Štretti	
							1970,72 archeol. průzkumy kostela	
							1976, 78, 84, 86, 87 archeol. průzkumy okolí kostela	
							1972 projekt PAAT	

BERNÍ RULA stav panský Bečov > Bedřichův Světec rolf (str.)	1654	SEDLÁCI RESP. SOUSEDE	CHALUPNÍCI		NA OBČI OSAZENÍ	CELKEM
			100,0	144,0		
otahů	omých lada	16,0	32,0			244,0
	porostých					48,0
	oseto na zimu	49,0	33,1			82,1
	oseto na jaro zahrad	17,1	27,3			45,0
krav	chmelnic					
	vínic					
	lesů					
	mořou chovat	12				12
krav	chovají	12	11			23
	mořou chovat	14	26			40
	chovají	10	10			20
	dobytka jalového	12	26			38
ovcí			13			13
sviní		23	15			38
koz			1			1

sedláci	os. 1653
Jiří Michal	
Jan Havránek	
Duchcovský pol	пустý
Michal Kral	
Barbta Dvořák	

chalupníci	пустý
Kuppersmídkovský	пустý
Svelkovský	
Jan Tkadlec	
Jiří Klein	
Jan Havránek	пустý
Simon Šlemmer	
Fryzovský	пустý
Gregor Taum	os. 1654
Jan Richter	
Jiří Dürchon	
Martin Dostál	os. 1653
Jan Douša	
Martin Dvořák	
Rehoř Tkadlec	
Jan Pinkas	
Šmiderovská	пустý
Šmiderovská	пустý

Tato ves na stavení špatná, roli při ní dobrý, žitný i pšeničný, luk pro potřebu živnost jejich z obilí z dobytky, leží od města mostu míli a od místa Chomutova 2 míle.

I. voj. mapování Čechy list č. 64	2. pol. 18. stol.
Anzahl den Burger und Bauern	20
Gartner und Hausler	33
Pferde	6

Stabilní katastr	1845	1948
role	ha 216 54 0	ha 221 47 93
louky	11 30 25	8 7 71
zahrady	3 3 20	17 23 93
vinice	44 18 84	25 66 33
pastviny		
močály, jezera a	16 72	15 11
rybníky	3 6	
pastviny		
zastavěné plochy a	1 61 67	2 25 21
nádvoří	25 90	13 10
neplodná půda	6 90 2	8 90 4
jiné		
celkem katastr	284 3 66	283 90 4

II. voj. mapování Čechy, list W_5 II	1847/8
Hauser	33
Stallungen	17
Unterkunft	35
bequem	10

Obraz obce v 19. a 20. století:

Sommer 1833

Filialkirche, Meierhof, Hammelhuetten

1890/91 Adressbuch

Meierhof

Ortvorsteher, Gemeinderathe, Ausschuesse

Gemeindeschreiber, Polizist, Kaufladen, Schneider, Schuemacher, Zimmermaller, Bierschank

1908 Heimatkunde

Meierhof

2klassige Volksschule mit einer Parallelklasse

Filialkirche

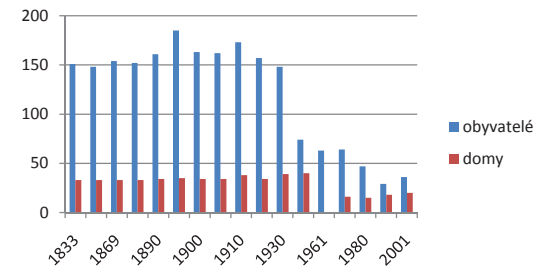
vyprávění p. Bláhy

hospoda s prodejnou do cca 1960

škola do 1960 (poté do Odolic)

poslední pohřeb na hřbitově nad vsí 1964, 1987? hřbitov vybagrován

VÝVOJ POČTU OBYVATEL A DOMŮ BEDŘICHOVA SVĚTCE (podle ČSÚ a dalších zdrojů)

ROK	OBYVATELÉ	DOMY
1833	151	33
1848	148	33
1869	154	33
1880	152	33
1890	161	34
1890/91	185	35
1900	163	34
1908	162	34
1910	173	38
1921	157	34
1930	148	39
1950	74	40
1961	63	
1970	64	16
1980	47	15
1991	29	18
2001	36	20

III. Popis kostela

Situace

Bedřichův Světec je situován v otevřené krajině na téměř bezlesém severozápadním okraji Českého Středohoří, které se mírným spádem sklání do mostecké pánve. Umístění sídla raněstředověkého původu využívá výhodné terénní situace na nevelké ostrožny s nápadně plochým temenem o rozloze zhruba 40x60 m, která vystupuje jako nápadný útvar z táhlého severního svahu Světeckého vrchu (416. m.n.m.)³. Kostel s archeologicky doloženými pozůstatky velmožského dvorce zaujímá temeno ostrožny. Severozápadně od kostela ve vzdálenosti čtyř desítek metrů vyvěrá vydatný pramen, který bezpochyby spolu s morfologií terénu výhodnou pro život raněstředověkého sídla a vsi vedl právě v těchto místech ke vzniku a rozvoji osídlení⁴. Výhodou byl i nedaleký Zaječický potok, v jehož nivě postupně vznikla kaskáda rybníků. Sídlo leží v nadmořské výšce 325 m.n.m.

Bezprostřední okolí kostela

Kostel sv. Jakuba Většího stojí na terénní vyvýštině uprostřed vsi. Spolu s areálem zrušeného hřbitova je obehnan zdí z lomového kamene, se vstupní bránou od jihu.

Kostel zaujímá nejvyšší místo v severovýchodní třetině temene ploché ostrožny uprostřed vsi. Zrušený hřbitov, který ho obklopuje, je obehnan zdí s bránou na jižní straně. Zeď hřbitova je vybudována ze smíšeného zdiva (lomový kámen: opuka, čedič, cihly) s roztroušenými druhotně užitými pískovcovými a opukovými kvádry bez zřetelných výtvarných detailů na viditelných plochách. Hřbitovní zeď místy – zejména na straně severovýchodní - funguje jako opěrná zeď udržující násyp, který slouží k vyrovnání plochy hřbitova. Násyp je zřejmě drenážován. Jako výtoky drenáže slouží otvory s cihelnými záklenky, které ústí na svah pod hřbitovem.

Na mapě stabilního katastru je hřbitovní zeď na severní straně areálu zachycena s průběhem odlišným od nynějšího. Je na ní vyznačena budova – nejspíš márnice (dnes již zaniklá). Průběh její jižní zdi bezpochyby reagoval na starší linii vymezení hřbitova, který pravděpodobně zaujímal směrem k západu menší plochu, než v současnosti. Podoba hřbitovní zdi je nejspíše nejen v pozmeněné partii výsledkem úpravy z 19. století z doby, která následovala někdy po pořízení mapy stabilního katastru v roce 1843.

Západně a severozápadně od kostela bylo archeologicky objeveno panské sídlo vzniklé ve dvou časových horizontech v průběhu 13. a na počátku 14. století.

³Zatím nebylo zjištěno dost poznatků, které by mohly vést k odpovědi na otázku, zda byl útvar ostrožny významněji uměle upravován.

⁴Je možné, že místo bylo osídlené v době před vznikem kostela, jak naznačuje výsledek archeologického průzkumu v kostele (Bubeník, 1978). Ten interpretuje vrstvu, do níž byla založena apsida, jako kulturní vrstvu a podle zbytků kostí v ní nalezených předpokládá v těchto místech porušené hroby.

Popis kostela

Kostel je jednolodní orientovaná stavba s odsazeným obdélným presbytériem o dvou polích křížové klenby, s předsíní u jižního portálu do lodi a hranolovým dvouúrovňovým přístavkem po jeho jižní straně⁵ při jižní straně presbytéria. V přízemí věže se nachází sakristie přístupná z presbytéria a v patře dnes obtížně přístupný prostor sloužící dříve zřejmě jako oratoř.

EXTERIÉR

Stěny kostela včetně římsy a soklu jsou po celém omítnuty novodobou **omítkou** z poslední opravy na počátku 70. let 20. stol., která zakrývá zdivo a nedovoluje posuzovat jeho stratigrafické vztahy. Veškerá nároží jsou zvýrazněna leženyovými rámy. Vystouplé omítkové rámování provází i všechny okenní otvory.

Vstup do kostela na **jižní straně lodi** zakrývá pozdější **předsíní**, se širokým vstupním otvorem se záklenkem ve tvaru stlačeného oblouku. Horní část její (valbové)í střešky zakrývá spodní část meziokenního pilíře.

Lod' od jihu prosvětlují dvě obdélná **okna** s lomenými záklenky v široce rozevřených špaletách. Přes shodnou výšku, vnější úpravu a členění výplní nejsou tato okna totožná. Východní z nich je širší, západní, vedoucí na kruchtu, užší. Liší se i viditelné části kamenných okenních ostění - východní okno má subtilnější ostění a užší výžlabek, západní okno nese stopy po osazení rámu ve vnějším líci.

Styk lodi a presbytéria z jižní strany zakrývá věž - dvoupodlažní hranolový **útvar se sakristií v přízemí a místností** v patře. Mírně převyšuje lod' a vyčnívá nad poněkud nižší presbytériem. Jeho západní stěna je bez otvorů. V horní části vystupuje z jeho objemu podklenutý zděný **přechod** mezi horní částí lodi a oratoří v patře. Jižní průčelí je v obou úrovních prolomeno úzkými lomenými okny umístěnými nad sebou v ose stěny. Pod spodním vyšším oknem je osově umístěna kamenná výlevka z lavava v sakristii. Horní nižší okno je umístěno nápadně těsně pod římsou. Stejně jsou řešena i okna ve stěně východní. Věž je opatřena soklem ve tvaru oblounu.

Rozvrh průčelí hranolového **presbytéria** odpovídá jeho vnitřnímu členění dvěma poli křížové klenby. Jižní část presbytéria zčásti zakrytá sakristií a oratoří je prosvětlena jedním **oknem** ve východním poli křížové klenby. Na východní straně se nachází jedno okno na ose stěny, na severní straně jedno okno v západním poli křížové klenby. Všechny okenní otvory jsou řešeny shodně jako obdélné s lomenými záklenky v hlubokých široce

⁵Jde o dvoupodlažní útvar na téměř čtvercovém, který je pravděpodobně pozůstatkem někdejší věže. V dalším textu se označuje jako věž.

rozevřených špaletách. Pouze na straně východní zůstala zachována původní kružba⁶. Okna v severní a jižní straně byla při mladších úpravách zřejmě kružeb zbavena. V horní partii vyčnívajících kamenných okenních ostění jsou patrné stopy po druhotné kamenické úpravě partií poškozených vytlakováním prutů kružeb (přitesávání, zarovnávání – v záklenku mizí výžlabek vyskytující se na svislých částech ostění).

Celá severní stěna presbytéria se vyklání směrem ven. Její koruna je navíc ve středu svého průběhu silně vybočená. Pod tímto nápadně nestabilním místem je vyzděn masivní a značně široký **opěrák**, který evidentně má podepřít a proti bočnímu posunu zajistit výběh klenby uprostřed stěny presbytéria. Opěrák sám se též ve své horní polovině vyklání. Těleso opěráku je opatřeno (rozbitým) soklem obdobného tvaru, jako je sokl presbytéria. Způsob styku stěny s opěrákem není bez sondáže zřejmý.

Nad kamenným soklem východní strany presbytéria a v soklu strany severní byly druhotně užity románské tesané články s ozdobným **diamantováním**. V jednom ze zdobených kvádrů na východní straně je ve středu diamantování užita římská majuskule.

V **severní stěně lodi** je pouze jediné okno zhruba symetricky umístěné s východním oknem ve straně jižní. Zeď lodi se opět vyklání – stejně jako zeď presbytéria ve své horní části směrem ven. Severovýchodní nároží lodi je vzepřeno **opěrákem**. Vyklonění zdi nápadně narůstá směrem k severozápadnímu nároží. Asi 2,5m před tímto nárožím dochází v průběhu horní partie zdiva a římsy ke zlomu. Okolí severozápadního nároží již zcela zachovává přísně vertikální a horizontální linie.

Západní průčelí lodi je zcela prosté. U jihozápadního nároží je situován portál ke schodišti na kruchtě v jednoduchém kamenném rámování bez profilací. Výškový rozdíl mezi terénem a prahem dveřního otvoru vyrovnává násyp a dva kamenné stupně. Kruchtu osvětluje ze západu prosté obdélné okno.

Lod' spolu s presbytářem jsou zastřešeny valbovou **střechou**, střechy předsíně i věže jsou rovněž valbové. V západní části je do krovu vsazena sanktusníková věžička s mědí oplechovanou jehlancovou střechou s kulovitou makovicí a křížkem.

INTERIÉR

Románský vstup do kostela na jižní straně lodi zakrývá pozdější **předsín** zaklenutá valenou klenbou se dvěma velkými styčnými lunetovými výsečemi po stranách. Hrany klenby jsou zvýrazněny maltovými hřebínky. Klenba zakrývala horní část archivoly románského portálu. Zřejmě při archeologickém průzkumu v 70. letech byla část klenby zakrývajících portál odstraněna, aby jím bylo možné dohlédnout k vrcholu portálu.

Interiér předsíně má dochované omítky, na stěnách s šedozeleným nátěrem, klenba s bílým nátěrem a šablonovým dekorem.

Portál je jednoduchý ústupkový s půlkruhovou archivoltou v horní části na hraně otlučenou a plochým deskovitým tympanonem. Z vnější strany je žlutočerveně polychromován, na překladu je pozdně gotickou minuskulí proveden nápis „Ave Maria“. V tympanonu jsou zobrazeny slunce a měsíc, jako symbol Ukřižování, mezi něž je nově vsazena mušle⁷.

Do bočních stěn předsíně byly vezděny **náhrobníky**, na západní straně náhrobník Justiny, hraběnky z Doupova, datovaný 1571, a na východní náhrobník se znakem Světeckých z Černčic, datovaný 1521.

Lod' má půdorysné rozměry zhruba 8x6m a výšku necelých 7m. Stěny lodi byly až na fragmenty kolem oken a fragment figurální malby na severní straně zbaveny omítek. Odhalený líc zdí ukazuje, že většinu obvodového zdiva tvoří románské opukové kvádřkové zdivo.

V západní části lodi se nachází dřevěná **kruchta** z konce 19. století přístupná přímo z exteriéru kostela schodištěm v tloušťce západní zdi. Její prkennou podlahu vynášejí trámy vetknuté na západní straně do obvodového zdiva, na straně východní směrem do lodi jsou vynášeny průvlakem uloženým do severní a jižní zdi lodi.

V jižní zdi lodi si uložení zhlaví průvlaku vyžádalo zásah do záklenku románského portálu. Kapsa pro průvlak byla vylámána přímo do něho. V důsledku toho byl románský záklenek vstupního portálu snížen vložením nového cihelného pasu. Průvlak je navíc podporován dvojicí dřevěných sloupů, které sahají až ke stropnímu průvlak. Parapet tribuny je prostý, bedněný z prken.

V místě dnešní krucht se nacházejí stopy po **odbourané románské tribuně**, jejíž podoba je dodnes dobře čitelná. Pod kruchtou na západní stěně lodi se zachovala náročně tvarovaná středová konzola, která vynášela pas mezi dvěma poli křížové klenby. Po pilastrech čelní arkády se nacházejí jizvy v jižní a severní stěně, stejně jako linie čel klenebních oblouků v jižní, severní i západní stěně a mladší vyzdívkou vyplněné jizvy v místech zásypu klenby. Linii podlahy románské tribuny je viditelná cca 80cm nad podlahou dnešní krucht na severní a jižní stěně. Nad parapetem dnešní krucht jsou na bočních stěnách také vidět mladší jizvy po odbourání, cca 60 cm vysokém, parapetu románské tribuny.

⁷přinesená 2010 z pouti do Santiaga de Compostela.

Pod kruchtou byl v severní polovině západní zdi odhalen přes 2m široký **oblouk** vyzděný z kamenných kvádrů vynášející schodiště v tloušťce zdi a pod ním téměř k podlaze sahající nika výšky 1,4m.

Na jižním konci západní zdi se otevírá částečně zazděným **portálem** s téměř půlkruhovým záklenkem vstup na **schodiště** vedoucího v tloušťce zdi na kruchtou. Portál je ze západní strany, od schodiště, opatřen výžlabkem na dveřní křídlo. Tento otvor však dnes ústí z lodi na schodiště v úrovni druhého stupně, a na schodiště se nastupuje z druhé strany, zvenku kostela dveřním otvorem v západní zdi. Schodiště z kamenných stupňů nemá vlastní strop, otevírá se do prostoru lodi, a ústí volně na kruchtou asi ve dvou třetinách šířky lodi. Na pravé stěně schodiště je viditelná šikmá stoupavá linie, stopa po uložení někdejšího stropu. Do její výšky je zdivo vyskládáno z lícových kvádrů.

Na kruchtě se v severní zdi nachází z části zazděný **portál** s půlkruhovým záklenkem, kterým se vstupovalo na někdejší románskou tribunu. Otvor byl později zazděn a upraven na niku, které byl ještě později zvýšen parapet⁸. Na jižní stěně kruchtou jsou ve výšce dvou metrů nad podlahou viditelné **kapsy po trámech** vynášejících někdejší druhé patro tribuny, o metr výše kapsa po trámu parapetu.

Lod' je osvětlena celkem čtyřmi **okny**. Jedno obdélné okno v západní zdi a celkem tři obdélná okna s lomenými záklenky v široce rozevřených špaletách, jedno v severní a dvě v jižní zdi. V jižní zdi jedno okno vede do hlavního prostoru lodi a jedno na kruchtou. Hrotitá okna jeví místy známky po vlámání do již existujících zdí. Kolem oken a ve špaletách je částečně zachovaná omítka s výmalbou v podobě černožlutých **festonů** lemujících okna. U oken vedoucích do lodi je patrné je bez **potvorů** zvýšení parapetu zazdívkami ve spodní části oken. Okno v jižní zdi do lodi se liší tvarem od okna vedoucího na tribunu. Okno na tribunu bylo také zmenšeno, ale zazdívka je mělká, v interiéru jen do úrovně okenního rámu. V zazdínce je zachována část ostění s výžlabkem a fragment malované linky rámování ostění.

Lod' je zastropena prkenným podhledem, omítaným na rákos. **Strop** je podepřen dvěma průvlaky ve tvaru kříže (jeden napříč a jeden podélně). Na styku stropu ze zdi a s průvlaky obíhá fabion, pod kterým je už omítka až na výjimky otlučena. Čtyři pole stropu vymezené průvlaky byla v minulosti lemována malovaným pasem, který mírně prosvítá posledním nátěrem, stejně jako malovaný kruhový motiv uprostřed každého pole. Na podélním průvlaku se nachází zhruba 80cm dlouhý úsek bez omítky a fabion nad ním je ukončen asi v pěti šestinách své výšky.

Kromě zmiňovaných fragmentů okolo okenních otvorů se zachovala část **nástěnné malby** s motivem Poslední večeře na severní stěně, restaurovaná v roce 2008. Severní a jižní

⁸ Dnešní úroveň niky nad podlahou je 145cm, úroveň niky před snížením je 110cm nad podlahou. Práh portálu se nacházel cca 35cm nad podlahou románské tribuny.

stěna, stejně jako západní pod kruchtou jsou vyzděny z kvádrů zdiva (kromě míst odbourané románské tribuny). **Západní stěna** u schodiště a tribuny je z lomového kamene. Spáry mezi těmito dvěma zdivy probíhají na jižní stěně víceméně v koutě, na severní od kouta trochu dále a prochází portálem na tribunu, který musel tedy být znovu vyskládán. V severozápadním koutě je na severní stěně viditelná ještě jedna svislá pára (asi metr dlouhá, cca 20cm nad podlahou), zřejmě stopa technologického postupu výstavby nové západní zdi, která v té chvíli obcházela zbytek staršího zdiva. V západní zdi na tribuně se vpravo od okna nachází druhotně použitý fragment **tordovaného románského článku**.

V jižní zdi se zhruba ve výši oken, nedaleko od triumfálního oblouku nachází zjevně proražený otvor umožňující **vstup do patra věže**.

Na východě se lod' otevírá do presbytéria širokým mírně hrotitým **triumfálním obloukem** vyskládaným z velkých kamenných kvádrů výšky okolo 30cm. Pata oblouků nasedá na svislé části otvoru ve výšce 2,7m, vrchol oblouku se nachází ve výšce 5, 4m, 1,8m pod dnešním stropem. Hrana oblouku je od vrcholu k patě zkosená, okosení je ukončeno trojúhelným náběžným štítkem. V odhaleném zdivu (lomový kámen) stěny s obloukem jsou viditelné dvě výškové spáry ukazující na tři různé fáze stavby současného oblouku. Opět jsou viditelné spáry na severní a jižní zdi lodi, kde došlo k napojení zdi s obloukem na kvádrkové zdivo lodi.

Severní část zdiva oblouku vykazuje ve střední třetině celkové výšky výrazné vyklonění směrem ven. Na horním okraji této partie je výrazný zlom v průběhu křivky oblouku. Severní stěna, do které se oblouk opírá, je vykloněná také asi do dvou třetin výšky.

Původ tohoto vyklánění v místě triumfálního oblouku není zatím znám. Vzhledem k jeho výskytu pouze na severní straně by se mohlo jednat o problémy s nestabilním terénem, který mohl zde na severní straně temena ostrožny, kde kostel stojí, být uměle upravován navážkami⁹ nebo při budování panského sídla, které se mohlo teoreticky rozprostírat i v místech severně od kostela¹⁰.

Na několika kvádrech ve svislých částech oblouku, v řadách, kde je po dvojici kvádrů, se nacházejí po dvojicích kamenické, patrně stavěcí, **značky**. Spodní část severní části stěny s obloukem je do výšky 100cm přeleptovaná. Na oblouku jsou patrné stopy po upevnění **kazatelny** - zazděná kapsa na oblouku ve výšce asi 1m a další zazdívka z boku oblouku ve výšce asi 2,5m.

⁹Zatím nebylo zjištěno dost poznatků, které by mohly vést k odpovědi na otázku, zda byl útvar ostrožny významněji uměle upravován. Nabízí se při dalším archeologickém výzkumu sledovat i vývoj tvaru severní a severovýchodní strany ostrožny. Není vyloučeno, že dodatečné rozšiřování její plochy např. násypem v souvislosti s prodlužováním presbytéria kostela směrem k východu se mohlo stát jednou z příčin statických poruch, které se na stavbě kostela v průběhu jeho existence projevují.

¹⁰Plocha severně od kostela nebyla během archeologických průzkumů předmětem zkoumání

Na triumfálním oblouku se dochovaly **nástěnné malby** - v dolních částech výjevy Pozdvihování a výjevy se stětím světice a v horní části medailony s hlavami proroků ovíjené rostlinnými stonky, restaurované v 60. letech 20. století. Okosení je zvýrazněno průběžnými červenými linkami.

V Bedřichově Světci se na vítězném oblouku zachovala jednak poprsí proroků a Sibyl. Jsou umístěna v kruhových medailónech, vzniklých propletením dvou lodyh nesoucích členité pállisty a vytvářejících mezi medailóny ještě terčovitě motivy. Doleji proti sobě jsou dvě téměř shodné scény - na jižní straně Stětí světice, snad sv. Doroty, s donátorkou, na severní Stětí sv. Kateřiny. Na prvním z výjevů stíná zakuklený kat, opásaný zástěrou, obouručním mečem klečící světici. Donátorka v plášti s kapucí klečí vlevo. Nad scénou vyhlíží z oblaku anděl, odnášející duši světice v podobě dítěte vzhůru do nebe. Druhá scéna naproti je obdobná, jenže v pozadí je navíc zobrazen atribut sv. Kateřiny - velké popravčí kolo s noží - a světici nestíná kat, ale muž oblečený do módního gotického oděvu, se zahnutou šavlí místo meče. Postava donátora zde snad nebyla. Pod oběma mučednickými výjevy jsou níže, opět symetricky proti sobě na vnitřní ploše vítězného oblouku, umístěna dvě zobrazení mše. Ve schematicky zobrazeném kostelním interiéru v obou případech stojí před oltářem kněz pozdvihující hostii, za nímž vždy klečí muž - laik. Na svornících klenby presbytáře jsou namalována poprsí Žehnajícího Krista s knihou a Krista Trpícího s bičem a ratolestí. Na tympanonu sanktuária jsou pak zobrazeni dva kněží klečící proti sobě a pozdvihující společně kalich s hostií, ze které vyrůstá polopostava Krista, ukazujícího prstem na otevřenou ránu ve svém boku. I na tympanonu románského portálu do loď, dnes uvnitř renesanční předsínky, se zachovala malba současná s výzdobou presbytáře - mariánské symboly Slunce a Měsíc a miniskulní nápis „ave maria“. V sakristii se zachoval ještě fragment jakéhosi znamenání nároží loď a polychromie lavaba a žeber klenby. Ostatní malby zachované ve světeckém kostele jsou renesanční a barokní.¹¹

V jižním koutu lodi před triumfálním obloukem se dochoval **postranní oltář**, vyzděný z kvádrů. Severní boční oltář, od zdi s obloukem mírně odsazený, se nedochoval, zůstala po něm spodní vrstva kvádrů.

Obdélné **presbytérium**, o půdorysu zhruba 7x5m a výšce necelých 6m, je zaklenuto dvěma poli křížové žebrové klenby, oddělenými mezilehlým žebrem. Klínová **žebra** s výžlabkem vybíhají z přízedních konzol ve tvaru osmibokých jehlanů a ve vrcholu kleneb se sbíhají do terčových svorníků. Konzoly mezilehlých žeber mají o něco složitější profilaci než konzoly koutové. Průběh oblouků klenby vykazuje značné geometrické nerovnosti a jednotlivé díly žeborné klenby na sebe příliš nenavazují. Zda-li to vypovídá o nepřilíhnutí kameníkovi, nebo o znovuvyklenutí žeber po zřízení nebo rozebrání klenby, neumíme s jistotou říci. Také boční stěny v presbytériu vykazují na několika místech značné nerovnosti, vyboulení a zapuštění konzol do jižní zdi.

Presbytář je osvětlen třemi obdélnými **okny** s lomenými záklenky v hlubokých široce rozevřených špaletách - v západním poli v severní stěně, ve východním poli jižní stěny a na východě na ose stěny. Ve východním poli jižní zdi se nachází asi půl metru široká nika se segmentovým záklenkem a rozvírajícími se špaletami. Zřejmě jde o zazděné okénko vedoucí do prostoru za zdí. Vlevo od levé, nerovně vyzděné špalety je viditelná nápadná svislá prasklina v omítce, která možná ukazuje na možný dřívější okenní otvor v těchto místech.

¹¹Vítovský, 1983

Záklenky oken i niky jsou v presbytériu nasazeny nápadně těsně pod čela klenebních kápí. Vnitřní špalety záklenku se zdají mít menší sklon než venkovní. Tyto skutečnosti podporují teorii o znovuvyklenutí kleneb v presbytériu za současného snížení jeho výšky.

Na jižní stěně v západním poli se nachází sedlový **portál** do sakristie. Jeho překlad a horní díly ostění se jeví jako vyměněné. Tomu odpovídá i situace okolo portálu, kde novější omítka dává tušit stavební úpravy. Překlad je uprostřed a v horních rozích zdoben drobnými rytými geometrickými ornamenty.

Na severní stěně ve východním poli je umístěno kamenné bohatě zdobené **sanktuárium**. Do jeho vimperku zdobeného kraby a růžicí je vepsaný trojstřížkový výjev. V ostění schránky jsou otvory po upevnění závěsů mřížky. Nad podlahou jsou odhaleny dva románské druhotně použité kamenné články se **zubořezem**. Naproti v jižní stěně se nachází malá **kamenná nika** se záklenkem ve tvaru hrotitého oblouku. Na východním konci presbytéria se dochovala kamenná oltářní menza, se schránkou na relikvii. Na zadní straně menzy se nachází kamenická značka - dvakrát vodorovně přeškrtnutý ovál. Menza je také kromě předsíně jediné místo, kde se ještě dochoval zbytek šablonové výmalby 19. století.

V presbytériu se zachovaly **omítky** s fragmenty **výmalb**, restaurované spolu s **polychromií na žebrech** a triumfálním oblouku v 60. letech 20. stol. Na žebrech se střídají červené a zelené úseky s imitací mramoru, místy se objevuje též černá barva. Kolem oken, v okenních špaletách a podél klenebních čel je zachováno lemování žlutočerným festonem, podél žeber a klenebních čel pak černobílý pás s vejcovcem. Klenbu 'podpírají' pod konzolami na zdech vymalované hlavičky cherubínů obklopené volutami, resp. hlava cherubína se dochovala u jihovýchodní konzoly, z ostatních se dochovaly jen jejich horní části. Na stěnách ve východním poli severní stěny se nachází malba s tématem Ukřižování, s dedikačním nápisem a datací 1630¹², a zbytky výmalby okolo sanktuária. Nad portálem do sakristie se dochovala část ilusivně rozvinutého architektonického rámování portálu s medailonem a pod nikou erb s datací 1687? nebo 1637. Na zazdínce niky se nachází malba s postavou v biskupském oděvu.

Loď a presbytérium jsou napříč staženy celkem čtyřmi **táhly**, dvě jsou po stranách triumfálního oblouku, jedno v západním poli presbytéria při středním žebře a jedno ve východním poli při východní zdi kostela.

Sakristie je zhruba čtvercový prostor o rozměrech zhruba 4x4m a výšce necelých 5m, sklenutý na jedno pole žebrové křížové **klenby**. V severozápadním koutě sakristie vystupuje původně vnější nároží lodi kostela, vyskládané z velkých kamenných bloků. Žebra s výžlabkem vybíhají z kamenných reliéfně zdobených kuželovitých přízedních konzol a ve vrcholu klenby se sbíhají v terčovém svorníku s reliéfem květiny. Severní

¹²dedikační nápis Ondřeje Nováka Krejčího ze vsi Světce s manželkou Kateřinou. Nejezchlebová, 2008

dvojice konzol nevybíhá přímo z koutů místnosti, ale o něco jižněji, jak dovoluje hmota vstupujícího nároží lodi.

Místnost je, vprostřed jižní a východní zdi, osvětlena dvěma vysoko umístěnými štěrbinovými **okny** se záklenky v rozvírajících se špaletách. Vnitřní záklenky umístěné blízko pod klenbou mají tvar segmentového oblouku (vnější záklenky jsou hrotité).

Do jižní stěny je také pod oknem vsazeno kamenné **lavabo** s půlkruhovým záklenkem a trojúhelným tympanonem. Vlevo od lababa se nachází jednoduchá obdélná nika.

Na žebrech, kameném nároží a lavabu se zachovaly zbytky červené a zelené **polychromie**. Na nároží je zřetelný erbovní znak. Na východní a severní stěně jsou odhaleny dva malé fragmenty nástěnných maleb. Sakristie také prošla restaurátorskou úpravou v 60. letech 20. století.

Sakristie je napříč stažena dvěma táhly, při východní a západní stěně.

Místnost nad sakristií v patře¹³ je přístupná otvorem z lodi¹⁴ ve výšce asi čtyř metrů, zhruba metr od triumfálního oblouku v jižní stěně. Krátká šikmá chodba s šesti stoupajícími schody prochází zdí lodi a částečně překlenuje kout mezi lodí a útvarem věže. Do místnosti ústí menším kamenným sedlovým portálem, vsazeným diagonálně ještě před líc zdí západní stěny místnosti. Portál má prasklý překlad.

Místnost je osvětlena dvěma štěrbinovými okny se zalomenými špaletami, které se nacházejí na osách jižní a východní stěny. Na severní stěně jsou pod omítkou patrné spáry mezi zazdívkou a špaletami někdejšího otvoru do lodi.

Prkenná podlaha uložená na trámovém stropě o tři stupně výše než práh portálu leží nad klenbou sakristie (úzká prkna nahrazují ve starších popisech zmiňovanou podlahu fošnovou). Totéž platí o trámovém stropě s prkenným podhledem, který je seshora krytý hliněnou mazaninou na prknech.

Přístup do **krovu** lodi průlezem skrz strop umožňuje žebřfkovité schodiště z kruchty. **Krov nad lodí** je hambalkový o devíti příčných vazbách, se sklonem asi 50°. Na západě je střecha ukončena valbou (sklon asi 65°) a na východě navazuje na krov presbytéria. Pod hambalky probíhá (v místě sanktusníku přerušená) středová vaznice vynášená ve čtyřech plných vazbách vřadly různé konstrukce. Krokve jsou čepované do okapní vaznice a jejich námětky jsou opřené do římsy zděné z cihel. Námětky a krokve jsou rozepřeny krátkými patními rozpěrkami. Na vazné trámy je zespodu přibit prkenný podhled stropu lodi.

¹³ Místnost není momentálně bezpečně přístupná a její popis vychází z dostupných fotografií, zaměření a dřívějších popisů. Účel místnosti není zatím přesvědčivě určen.

¹⁴ Zazděný otvor byl zřejmě objeven během archeologického výzkumu kostela a znovu otevřen (dřívější průzkumy hovoří o přístupu skrz krov).

V západní polovině krovu lodi se nachází konstrukce **sanktusníkové věžičky** z osmi svislých trámů, zavětrovaných ondřejskými kříži. Konstrukce je podepřená z boku několika různými šikmými vzpěrami kotvenými do trámového roštu uloženého příčně přes vazné trámy. Zvon chybí.

Konstrukce krovu lodi byla dodatečně zesílena vložením párem podélných stojatých stolic.

Krov nad presbytériem je rovněž hambalkové konstrukce, se sklonem strmějším než loď, asi 60°. Na východě je ukončen prudkou valbou (sklon kolem 70°). Hřeben střech obou částí je ve stejné výšce a rozdílný sklon vyplývá z jejich rozdílného rozpětí. Vazné trámy nad presbytériem jsou asi o třičtvrtě metru níže než vazné trámy presbytéria. Krov nad presbytériem má osm vazeb, z toho čtyři plné. První dvě vazby od východu jsou pod hambalky rozepřeny rozpěrou čepovanou do středových sloupků, které probíhají na celou výšku vazby. Mezi druhou a čtvrtou vazbou probíhá pod hambalky středová vaznice, která je ve třetí vazbě vynášena vřadlem. Sloupky mají patní vzpěry plátované do vazných trámů. Krokve jsou čepované do vazných trámů, jejich námětky jsou opřené do cihelné římsy. Námětky a krokve jsou rozepřeny krátkými patními rozpěrkami. Pod prkennou podlahou uloženou na vazných trámech je vidět zásyp klenb presbytéria.

V místě triumfálního oblouku je do výšky koruny zdi loď vyvedená dělicí zeď, nad kterou je jedna vazba s hambalkem a středovým sloupkem. S krovem lodi ani presbytáře není provázaná. V pohledu z východu je v ní viditelný průvlak stropu v lodi. Nad severní krokví je malá část štítu lodi, zděná z cihel, se zbytky starších omítek z východní strany (od presbytáře) a stopami po starší střeše presbytéria. Na jižní straně v těchto místech přiléhá střecha věže a štítová zeď zde není.

V severní zdi presbytéria je v části sousedící s věží vložen kamenný **křížek**¹⁵.

Krov nad věží je rovněž hambalkový s valbou, o třech vazbách, se sklonem asi 50°. Podélně je ztužený trémem kotveným do krajních středových sloupků, probíhající od vazných trámů k hřebeni. Prkenná podlaha je krytá hliněnou mazaninou.

V krovu jsou zřejmě četné opravy, doplňky a výměny prvků, zejména detail uložení krokví svědčí o úpravě. **Střecha** celého kostela je krytá bobrovkami na husté laťování, sanktusníková věžička je pobitá plechem.

¹⁵ který zřejmě pochází z gotické etapy výstavby kostela

IV. Vývoj poznání o kostele v Bedřichově Světcí

V literatuře¹⁶

MERHAUTOVÁ, 1960

Půlstránkový (formát A4) článek poprvé poukazuje na architekturu kostela, kterou dosud práce o románské architektuře nezaznamenaly. Popisuje ji jako stavbu gotickou s mladšími přístavky, s obdélnou lodí a hranolovým presbytářem zachovávajícím šířku lodi¹⁷. Rozvíjí a dokazuje na příkladech teorii znova použitého románského zdiva, případně části celých zdí v gotické stavbě. Všímá si diamantování na kvádrů použitím v severní vnější stěně kostela a snaží se podle tohoto ornamentálního detailu datovat vznik kostela. Určuje jej přibližně ve 13. století, což zapadá do představy pozdního osídlování severního pásu Čech ve 13. století. Souhlasí to i s první historickou zprávou o existenci obce ve 2. čtvrtině 13. století.

MENCL, 1963

Šestadvacetistránkový (formát A4) článek zásadního významu, věnovaný panským tribunám v naší románské architektuře kostel sv. Jakuba Bedřichově Světcí nezmiňuje. Obsahuje množství obrázků a fotografií.

MANNLOVÁ, 1965

Dvouapůlstránkový (formát A4) článek o kostele a jeho gotické přestavbě obsahuje také jednoduchý půdorys s grafickým rozlišením tří stavebních fází (románská, gotická a pozdější) a tři fotografie: celkový pohled na kostel, detail kvádríkového zdiva na severozápadním nároží, viditelného díky opadané omítce, a detail konzoly někdejší tribuny.

Kostel byl popisován v rámci soupisu památek mosteckého kraje pro státní seznam a označen za nejstarší stavbu na Mostecku.

Zmíněna je příslušnost obce k Bílinsku do změny hranice okresu (1960).

Uvádí se první jistá archivně doložená zmínka o Bedřichově Světcí, stejně jako sporná zmínka o Světcí, kterým je pravděpodobně myšlena jiná obec bílinského panství, a různé formy názvu Světec. Následuje první písemná zpráva o kostele samotném, s uvedením patrona Bedřicha, po kterém se ves nazývá.

Dále následuje popis kostela jako jednolodní orientované stavby, s podélným odsazeným presbytářem, plochostropou lodí ještě románskou s kvádríkovým zdivem, se zachovanou

spodní částí původního triumfálního oblouku a zachovaným vstupním portálem v jižní stěně lodi.

Popisuje římsovou konzolu v západní části lodi jako zbytek po pilastru¹⁸ vynášejícím spolu s protilehlým neexistujícím sloupem klenutou panskou tribunu o dvou polích křížové klenby, na kterou se vystupovalo schodištěm v síle západní zdi, částečně dochovaném.

Odhaduje původní zakončení lodi nezachovanou apsidou.

Popis presbytéria zmiňuje křížovou klenbu a žebra, typický gotický sanktuář a sedlový portálek spojující presbytérium se sakristií.

Popis sakristie uvádí křížovou klenbu s konsolami, dvě štěrbinová okna a existenci plochostropé věže nad ní, původně spojené schodištěm v síle zdi s lodí.

Autorka tak dochází k názoru, že jde o stavbu románskou, nikoli románské druhotně použité kvádry. Znovu uvádí románské části zachované na původním místě a připouští, že kostel byl před přístavbou gotického presbytéria pobořen, nešlo však o celou gotickou přestavbu.

Románskou loď datuje podle zdiva a portálu do 20. let 13. stol. a gotickou část podle tvaru presbytéria, portálu v sakristii a klenby do 1. čtvrtiny 14. stol.

Všímá si nástěnných maleb na vnitřní ploše vítězného oblouku a popisuje orámování, zahalené klečící postavy se sepjatými rukama, několik dalších obrysových čar a dva silné červené pruhy na zkosení oblouku. K datování maleb doporučuje další průzkum.

Kostel řadí dobou vzniku ke skupině severočeských románských kostelů vzniklých v 1. čtvrtině 14. stol. na území Hradištic a přilehlém okolí a označuje ho za tvaroslovně nepřilíživě bohatý. Dokládá jím též existenci dvorce jako základu obce. Stavbu nového presbytéria spojuje s přeměnou obce podle emfyteutického práva v gotické vesnici.

Článek je doplněn o bibliografii.

MERHAUTOVÁ, 1971

Půlstránkové (formát A4) heslo v bezmála čtyřsetstránkové knize o raně středověké architektuře v Čechách shrnuje a potvrzuje poznatky dvou předchozích článků (popis kostela a datace, první zmínka o obci). Je doplněn jednoduchým půdorysem s vyznačením románské části a bibliografií

RADOVÁ, 1972

Bedřichově Světcí je zde věnována jedna strana (A4) s krátkým textem popisujícím obrázky v ilustrační příloze ke kapitolám o románském stavitelství a přístavbách a přestavbách v románské době. Rekonstrukční půdorys a pohled do lodi kostela pod tribunu znázorňuje tribunu o dvou polích křížové klenby, portál otevírající se na schodiště vedoucí v tloušťce zdi na tribunu a vynášecí oblouk s nikou pod schodištěm. Na dvou

¹⁶ Úplné citace uvedeny v seznamu literatury

¹⁷ Nepřesné pozorování. Loď je ve skutečnosti o 1,2m širší než presbytérium.

¹⁸ Nepřesné pozorování. Pilastr tam nikdy nebyl.

fotografiích je pak ilustrována možnost umístění zvonice (zvonice vytažená nad štítem západní zdi).

BUBENÍK, 1978

Sedmistránková zpráva (A5) o archeologickém průzkumu v kostele, doplněná poznámkami, literaturou, německým shrnutím a třemi stranami s plánem, obrázky a fotografiemi. Text je přehledně rozčleněn do třech částí – archeologická zjištění, interpretace a hodnocení výsledků výzkumu.

Po vysvětlení, že potřebu archeologického zkoumání vyvolaly nejasnosti „v jakém slohu byl kostel nejprve zbudován“ se popisuje způsob vytyčení sond a pak nálezové situace v nich zaznamenané. Zmiňují se nálezy starších dlažeb (řazené k románské a gotické podobě kostela), základového zdiva na skalním podloží, několik hrobů, dva (podrobně zdokumentované) keramické střepy, ozdobný kvádr se zubořezem v závalu u vnitřní strany apsidy a nález hledaného základu pilíře vynášejícího arkádu tribuny a zaniklé apsidy románské podoby kostela.

VÍTOVSKÝ, 1983

Pětistránkový (A4) článek se stránkou poznámkového aparátu a čtyřmi fotografiemi o nástěnných malbách v kostele v Bedřichově Světcí a v nedalekých Židovicích. Kostel zmiňuje jako farní. Věnuje se podrobně námětům jednotlivých maleb¹⁹ na triumfálním oblouku i charakteru výtvarného projevu. Upozorňuje na výrazný rozdíl v kvalitě podkresby na kameni (dochovaný stav ve Světcí) a výslednou malbou na omítce (V Židenicích částečně dochovanou). Doplněje ze studia písemných pramenů vyplývající údaje o vztahu vladýků ze Světce s pražskou svatovítskou kapitulou. Jako pravděpodobného autora maleb v těchto i dalších kostelích severozápadních Čech určuje žateckou dílnu mistra Leopolda. Činí tak na základě výtvarného rukopisu i faktu, že Žatec byl jedním z mála měst kromě Prahy, kde dlouhodoběji působila malířská dílna. Protože se v malbách neprojevují inovace českého malířství 70. let, datuje malby do konce 60. let 14. století. K malbám na oblouku časově přiřazuje i polychromii a nápis na vstupním jižním portálu lodí a polychromii na nároží, žebrech a lavabu v sakristii.

KLÁPŠTĚ, 1994

Dva příspěvky o výsledcích archeologických výzkumů v Bedřichově Světcí se nacházejí ve 235stránkové publikaci, shrnující výsledky archeologických výzkumů na Mostecku, vyvolaných potřebou dokumentace oblastí určených k zániku kvůli těžbě hnědého uhlí. Ve fotografické příloze se nacházejí dvě fotografie kostela: celkový pohled od severu na kostel na vyvýšenině a celkový pohled na kostel od jihu přes bránu v kostelní zdi.

Osmistránkový (formát A4) článek o nálezu dvou etap panského sídla v blízkosti kostela je doplněn mapou stabilního katastru s vyznačením rekonstrukce příkopu nalezeného

sídla, fotografií s odhaleným kvádrkovým zdivem na severozápadním nároží kostela, dvěma půdorysy zkoumaných sond, prostorovým obrázkem stratigrafické situace u jednoho z nalezených objektů, detailním kresleným pohledem do západní části lodi a obrázkem nalezené podkopy.

Vysvětluje, že výzkum nebyl součástí záchranného výzkumu, ale pramenil ze snahy nahlédnout do sociálního prostředí, a tak probíhal v omezených časech v několika etapách mezi lety 1970 až 1987. Uvádí, že zájem o obec vyplynul z objevení kvádrkového zdiva na kostele a shrnuje poznatky článků Merhautové a Mannlové, které bylo možno archeologickým výzkumem potvrdit (nalezení apsidy a podkladu pilíře tribuny). Popisuje umístění, rozsah i obsah jednotlivých sond a z nálezů usuzuje na sociální kontext pozdně románského kostela. Konkretizuje názor na vztah komunikačního schématu kostela k místní geomorfologické situaci. Uvádí se nález několika zahloubených objektů, po nichž zbyly kúlové jámy, kúlové jámy po hrazení a příkop a v neposlední řadě základové poměry na severozápadním nároží kostela (předzáklad z vyvřelinového kamene na podložní skále, na kterém je založeno kvádrkové zdivo).

Nálezům jsou věnovány dvě strany obrázků (keramika, železné, bronzové a kamenné předměty).

Druhý, dvostránkový článek pojednává o kosterních nálezech a určuje je jako konzumní odpad, se stopami ostrých nástrojů a ohně. Je doplněn koláčovým grafem ukazujícím procentuální složení kostí jednotlivých zvířat a obrázkem, který srovnává velikost koně ve středověku a dnes.

KLÁPŠTĚ, 1996

Čtyřstránkový (A5) článek v 344stránkovém vlastivědném sborníku Mostecká se dvěma ilustracemi shrnuje výsledky archeologických průzkumů v kostele a jeho okolí. Popisuje románskou podobu kostela a dva časové horizonty panského sídla: jednoduchý dvorec s dvojící částečně zahloubených staveb pro druhou třetinu 13. století a tvrz s příkopem datovanou pro závěr 13. a počátek 14. století. Pro každý horizont zvlášť ukazuje na obrázku nálezovou situaci.

Kostel je zde řazen na přední místo mezi zachovanými středověkými památkami. Zmiňuje se jeho žalostný stav a nerealizované záměry instalace o archeologii a historii Bedřichova Světce. Jako memento jsou zmíněny i na bývalém hřbitově uložené náhrobní kameny z Nesvetic, vesnice utopené pod horou ornice z důlních skrývek.

V obrazové příloze nalezneme ještě barevnou rekonstrukci šlechtického sídla pro pol. 13. století a schematický vývoj lokality s kostelem ve 13. -14. století ve třech skicích.

ČECH, 1999

Devítiistránkový (A4) článek se věnuje, po vysvětlení vzniku pozemkové šlechty, archeologickému výzkumu panského sídla v Krbicích. Ahně ze Světce, je zde zmiňován jako jeden z tzv. ministeriálů, tj. lidí, kteří obrželi půdu za závazek bojovat v knížecích službách (mezi jinými spolu s Vítem z nedalekých Bělušic a Albertem z nedalekých Ervénic). Dále Bedřichův Světec uvádí jako vzor pro podobu tvrze v Krbicích a

¹⁹Popis citován v kapitole Popis kostela

předpokládaného velmožského sídla u kostela v Údlících. Kromě fotografie a tří ilustrací k výzkumu v Krbicích článek obsahuje i půdorys nálezových situací archeologického výzkumu ve Světcí a rekonstrukci podoby světecké tvrže s kostelem pro polovinu 13. století publikované dr. Klápštěm.

V psaných a ikonografických pramenech²⁰

Fotografie Piety

Do druhé světové války se zájem o kostel omezil na sochu Piety, něco přes metr vysokou polychromovanou dřevořezbu z let 1400-1410. Svědčí o tom také jediná fotografie z této doby, datovaná 1924, uložená ve fotografickém archivu NPÚ.

(Pieta je dnes umístěna jako muzejní exponát v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mostě.)

Dopis o škodách vyplenění kostelíka. 1963

Jedna a čtvrt strany (A4) strojopisu popisující zařízení kostela, které bylo zničeno. Zmiňuje se poškození varhan, oltářů a oltářních obrazů, skříňky na sochu, lavic, klekátek, prádelníku, oken a okenních rámců, odcizení věčného světla a mosazných svícňů. Celková škoda odhadnuta na téměř 63 tisíc Kčs.

Zpráva o prohlídce varhan v Bedřichově Světcí. 1965

Stručná jednoodstavcová zpráva o umístění, typu a stavu varhan. Doporučení odvézt zdemolované varhany co nejdříve, aby nebyly ‚rozchváceny‘, a použít některé části na opravu jiných nástrojů. Konstatuje se zde též zdemolování zařízení kostela.

Umělecko-historická analýza kostela sv. Jakuba. NPÚ Ústí nad Labem. K. Kraus, 1967

Sedmistránkový (A4) strojopisný elaborát, zpracovaný za účelem úprav kostela.

Obsahuje:

I. Umělecko-historickou analýzu

1. Vývoj stavby,
2. Popis a) architektury kostela a umístění,
b) zařízení a malby interiérů,
c) slohový rozbor a zhodnocení,

²⁰ Na základě rešerše autorky. Úplné citace a uložení uvedeny v seznamu pramenů

II. Zdůvodnění památkových úprav a návrh nového využití a

III. Potřebné úpravy a opravy.

K elaborátu je přiřazen dvojstránkový Technický záměr na úpravu kostela v B. Světcí.

Vývoj stavby a obce je popsán do poloviny 17. stol. a uvádí se, že další stavební vývoj kostela (přestavba tribuny a schodiště) bude předmětem dalšího zkoumání.

Následuje jednostránkový popis umístění kostela, popis ohradní zdi, orientace a hmota kostela, okenních otvorů, soklu, říms, zdíva, střechy, vstupního portálu a předsíně. V interiéru kostela si všímá stropu, konstrukce kruchty, triumfálního oblouku, žeber v presbytáři a sakristii a portálku mezi nimi. Zmiňuje vstup na kruchtu a nepřístupnost patra věže.

Z vybavení se popisují náhrobky v předsíni, sanktuář s drobnými nástěnnými malbami, částečně odkryté větší malby na a vedle triumfálního oblouku, lavabo v sakristii. Ostatní vybavení je označeno za zdemolované zbytky oltářů, menz, kostelních lavic.

Kostel se označuje za pozdně románský na základě kvádříkového zdíva, vstupního portálu, schodiště na tribunu a jejích konzol. Následují prvky slohu gotického ze 13. stol. – zdívo a klenby presbytáře a sakristie a portál mezi nimi, triumfální oblouk, sanktuář a nástěnné malby. Předsíň se datuje do 16. stol. Uvádí se, že prvky jednotlivých slohů, nestojí vedle sebe přímo ohraničený, že charakter zdíva svědčí o přestavbě, která však nezasáhla celou loď, že na stavbu presbytéria bylo použito původního románského kamene.

Zdůrazňuje se, že průzkumu pod omítkou (v exteriéru i interiéru) musí předcházet průzkum nástěnných maleb.

V odůvodnění úprav kostela a nového kulturního využití se poukazuje na hodnotu architektury a nástěnných maleb. Navrhuje se z areálu hřbitova vytvořit lapidárium a do kostela umístit dřevěné sochy z okolních ohrožených objektů. Uvádí se nutnost kostel zabezpečit proti dalším devastacím a proti dešti, vykácet porost kolem kostela a upravit terén. Pak by měly následovat opravy vnějších omítek a následně i opravy v interiéru. Navrhuje se ponechat kůr a kazatelnu.

Připojuje se seznam literatury a pořízené fotodokumentace.

Technický záměr na úpravu kostela v B. Světcí shrnuje popis kostela. Navíc zmiňuje nalezený dubový hever na zvedání dřeva, o něco podrobněji popisuje skladbu stropů a krov. Také se zde hovoří o někdejších dřevěných schodech z patra věže do prostoru lodi.

Následuje popis postupu stavebních prací a hrubý rozpočet. Zmiňují se též alternativní využití jako obřadní síň nebo pro uložení uren.

Restaurátorská zpráva školy prof. Slánského (fotografie a plány). 1967

Koncem 60. let 20. stol. prováděla škola prof. Slánského z pražské AVU průzkum románských maleb na triumfálním oblouku a v presbytériu. Jediná vypátraná restaurátorská dokumentace neobsahuje ovšem žádný text, který by vysvětloval způsob datace ani způsob restaurování. Obsahuje 58 fotografií z průběhu prací a tři výkresy

formátu cca A2 - pohledy na severní, východní a jižní stěnu presbytéria s dokumentací nálezů maleb a omítek. Omítky rozděluje do třech etap: gotická (1. ¼ 14. stol.), barokní (asi 1630) a nová omítka. Fotografie zachycují celkové pohledy do interiéru před zásahem, jednotlivé sondy, zdevastovaný kostelní mobiliář (lavice, kazatelna, oltář) a celkové pracovní záběry.

Nálezová zpráva, kostel sv. Jakuba. NPÚ Ústí nad Labem, 1970.

Je složka obsahující materiály vážící se k archeologickému výzkumu v interiéru kostela. Zahrnuje i umělecko-historickou analýzu z roku 1967, včetně technického záměru, text novinového článku o výzkumu, náčrtky a popisy nálezových situací, nákresy erbů, jejich popisy a nápisy z náhrobků v předsíni, výpis informací z literatury o kostele i o románských kostelech a tribunách všeobecně, náčrtky s úvahami o možné románské podobě, rukopis zásad pro úpravy kostela, poznámky k vlastníkům vsi, plánek pořízené fotodokumentace, asi 21 černobílých fotografií nalepených na kartonech a kopie rysu půdorysu kostela se zanesením nálezových situací na formátu cca A1.

Zpráva o výsledcích archeologického průzkumu uvádí nález apsidy, základu pilíře tribuny a ozdobného článku, který odhaduje na součást korunní římsy apsidy. Z důvodu objevení dosud nevysvětleného zdiva v západní části kostela, se navrhuje pokračovat zde v průzkumu, stejně tak jako pod triumfálním obloukem (pro zjištění napojení apsidy na loď kostela) a v exteriéru kostela (pro prokázání románského dvorce). Uvažuje se i o zachování odkrytého půdorysu. Upozorňuje se na nutnost statického prošetření stavby a na zajištění okenních otvorů kvůli zatím nezačatým restaurátorským pracím na nástěnných malbách.

Projekt rekonstrukce kostela, Atelier PAAT, 1972

Projekt má následující části: Průvodní zprávu, stavební část, výtvarné řešení, statický výpočet a rozpočet.

Počítá se s využitím kostela jako exponátu kostela samotného a s vystavením dokumentů k vývoji kostela a archeologických a restaurátorských prací v sakristii. Jako jediný exponát v lodi měla být naproti vstupním dveřím umístěna původní socha Piety. Bourá se předsíň a kruchta a nahrazují se novotvary z probarveného cementu. Zvětšují se okna nad vstupem, v omítkě se naznačují klenební oblouky pod tribunu, vstup na tribunu v patře. Vstup na novou zvýšenou kruchtu se řeší z lodi kostela novým schodištěm, vstup do patra věže dřevěným schodištěm v interiéru lodi. Strop se navrhuje nový ze záklopových prken.

Zavádí se elektroinstalace.

V době přípravy projektu patřil objekt stále římskokatolické církvi.

Stavebněhistorický průzkum kostela. Nejezchlebová – Vyčítalová, 2008

Tento průzkum je obsáhlejší než jeho předchůdce, má 42 stran textu, 35 fotografií a 13 příloh v podobě výkresové dokumentace, výkresů archeologických nálezů, starých map a plánů a 10 stran grafického zpracování stavebního vývoje a památkového hodnocení.²¹

Obsahuje dějiny kostela, prameny a literaturu, architektonický rozbor (celková situace, průčelí, dispozice, krov), stavební materiály a konstrukce (kámen, cihly, dřevo, povrchy stěn, symboly a značky signování), model stavebního vývoje a směrnice pro renovaci (hodnocení objektu, významné architektonické prvky a konstrukce, architektonické závady, směrnice pro renovaci).

V architektonickém rozboru (celkem 13 stran) se autorka věnuje umístění kostela a jeho vztahu k vesnici a k panskému sídlu (objevenému během archeologického průzkumu). Následuje popis exteriéru kostela, který se kromě základní hmoty kostela věnuje i opěrákům na severní straně, dále se popisuje střecha nad jednotlivými částmi kostela, sanktusník i krytiny. Popis průčelí si všímá říms, soklu, omítek s lizénami, stavu omítek a skladby odhaleného zdiva, umístění a tvaru okenních otvorů. Popis dispozice nastiňuje stručně dispoziční změny, pak si v jednotlivých prostorech všímá podlah, dlažeb, stropů, kleneb, omítek, zdiva, náterů a maleb, portálů, schodiště, kruchty, menz a lavaba a také popisuje pozůstatky románské tribuny a dalších druhotně použitých románských článků.

Oddíl věnovaný materiálům a konstrukcím (6 stran) popisuje druh a opracování kamene, velikost kvádrů i způsob zdění. U dřeva pak druh a způsob opracování, u cihel se jen konstatuje použití na vyzdívkách. U omítek je pak řeč o vrstvách, materiálu, způsobu nanášení a stavu omítek. Následuje popis typů nástěnných maleb, umístění, náměty a nápisy. Odstavec o značkách lokalizuje dvě místa s datací a jedno se značkou.

Model stavebního vývoje (3 ¼ strany) jak ze dříve známých archivních dat, tak i z archeologického výzkumu prováděného v 70. letech. Podoba románské stavby kostela se tedy uvádí jako jednolodní tribunový kostel s půlkruhovou apsidou a vstupem od jihu do lodi a od severu na tribunu. Dále se uvádějí dvě fáze panského sídla, zaniklého na přelomu 13. a 14. století. S povýšením kostela na farní ve 14. stol. se spojuje zánik apsidy, vystavění obdélného presbiteria, úprava nebo proražení velkých gotických choken v lodi a zazdění vstupu na tribunu v severní zdi. Následně se zmiňuje přeložení střechy, oprava krovu a neuskutečněné rozšíření západní části kostela v polovině 19. století.²²

Směrnice pro renovaci (6 stran) označuje kostel za nejstarší stavbu ve vsi, jejíž vývoj odráží vývoj vesnice a změny ve správě panství. Říká, že stavebním i uměleckým projevem pak přesahuje význam regionu a poukazuje na důležitost vztahů kostela s okolím. Konstatuje, že kostel je národní kulturní památkou. Vypichuje se 34 významných konstrukčních a architektonických prvků, které dokládají stavební vývoj a umělecký výraz jednotlivých epoch. Stav kostela se označuje za neuspokojivý v důsledku zanedbání údržby. Za nejzávažnější závadu se považuje statika objektu, který je však již sledován a řešen. Dále se poukazuje na nevhodnou exteriérovou omítku, která kromě pohledové nevhodnosti vystavuje zdivo povětrnosti. V interiéru se pak poukazuje na obnažení

²¹Kapitola dějiny kostela (str. 3-9), literatura a strana 31 v kapitole Model stavebního vývoje kostela v předloženém exempláři průzkumu chyběly.

²²Datace úprav v 18. a 19. století jsou poněkud chaotické.

klenby v předsíni a lokální uvolňování vrstev omítek, což se spravuje restaurátorskými tmely. Veškeré opravy a úpravy by měly brát v úvahu vysokou hodnotu stavby a zásahy by neměly narušit autenticitu konstrukcí. Doporučuje se omítnout klenbu předsíně a výhledově se doporučuje nová venkovní fasáda.

Restaurátorská zpráva pro fragment nástěnné malby na severní stěně kostela, Frühauf-Šelemba, 2008

Zpráva a dokumentace prací a provedených analýz je mnohem podrobnější než restaurátorská zpráva z 60. let. Obsahuje popis památky (přebrán text H. Mannlové, 1965) a jejího stavu. Rozpoznává dřívější restaurátorský zásah, jehož konsolidant ztmavnul a posunul barevnost malby. Konstatuje značné porušení podkladových omítkových vrstev vlivem vlhkosti zdiva. Následuje popis postupů restaurování i použitého materiál, přiložena je laboratorní zpráva a 45 detailních fotografií.

Orientační restaurátorský průzkum, Šelemba, 2013

Čtyřstránkový (A4) text doplněný obrazovou přílohou s 19 fotografiemi provedených sond na 10 stranách. Obsahuje historii a popis objektu (přebrán text H. Mannlové, 1965), stav dochování památky. Předsíň datuje do 16. století, klenbu označuje jako barokní. Následuje vlastní průzkumová zpráva a popis sond. Stratigrafii určuje následovně: barokní omítka se dvěma vrstvami nátěrů, novější omítka s nátěrem a klišovou výmalbou a šablonovým dekorem. Na závěr konstatuje, že sondy neprokázaly významnější nálezy starší malířské výmalby. Pro obnovu doporučuje barevnost vycházející z nálezové situace barokní vrstvy, tj. světlý okrový nátěr a zvýraznění hřebínků tmavě okrovými pásy.

Přehled vypátrných pramenů ke kostelu a obci podle místa uložení:

Národní památkový ústav, ústřední pracoviště

➤ ***Plánová sbírka***

Zpráva o prohlídce varhan v Bedřichově Světcí, 1965
Památkové hodnocení obce. Škabrada-Dittrich-Cibulová, 1984

➤ ***Fotografická sbírka***

fotografie kostela v Bedřichově Světcí z roku 1964 a 1953
fotografie Piety z roku 1924

Národní památkový ústav, územní pracoviště v Ústí nad Labem

➤ ***Knihovna***

Restaurátorská zpráva školy prof. Slánského (fotografie a plány), 1967.
NPÚ Ústí nad Labem, Karel Kraus. Uměleckohistorická analýza kostela sv. Jakuba. 1967.
NPÚ Ústí nad Labem. Nálezová zpráva, kostel sv. Jakuba. 1970. Atelier PAAT. Projekt rekonstrukce kostela. 1972.
NPÚ Ústí nad Labem, Škabrada-Dittrich-Cibulová, *Památkové hodnocení obce*. 1984.
Nejezchlebová-Vyčítalová, *Stavebněhistorický průzkum kostela*. 1984.
Frühauf-Šelemba, *Restaurátorská zpráva pro fragment nástěnné malby na severní stěně kostela*, 2008.

➤ ***Fotografická sbírka*** - fotografie interiéru kostela, archeologický průzkum, 1970

- fotografie exteriéru kostela, 1975
- fotografie exteriéru kostela, 1994
- fotografie exteriéru kostela, 2001
- fotografie sochy sv. Jana Nepomuckého 1994
- fotografie sochy sv. Jana Nepomuckého 2001

➤ ***Spisová sbírka***

- dokumenty a korespondence (včetně korespondence s někdejší katedrou dějin architektury Stavební fakulty ČVUT) ohledně kostela

Národní archiv, pobočka Praha- Hradčany

-Stabilní katastr pro obec Schwetz, 1843. (písemná část a indikační skici SK)

Monumnet, online databáze NPÚ

- evidenční list ohrožených památek: socha sv. Jana Nepomuckého
- evidenční list nemovitých památek: kostel sv. Jakuba Staršího, Bedřichův Světec
- evidenční list nemovitých památek: socha sv. Jana Nepomuckého

Další předpokládáná dokumentace:

Národní archiv, pobočka Praha- Hradčany

- další katastry kromě Stabilního katastru

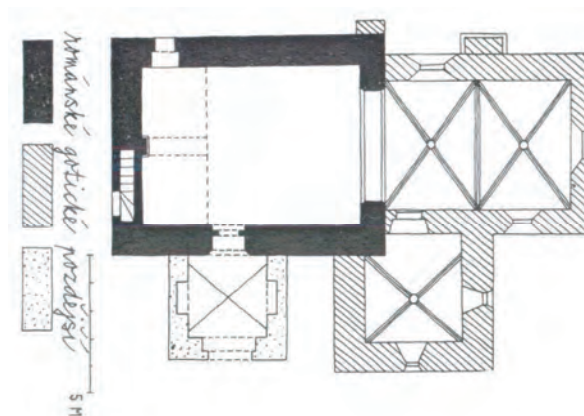
Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad (VGHMÚř) Dobruška

-letecké snímky obce (od 30. let 20. století)

Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě

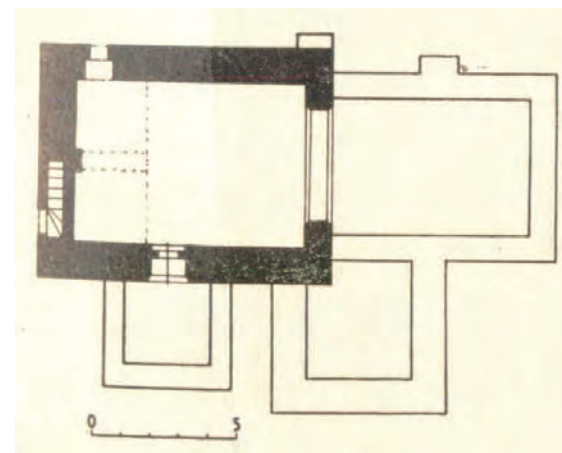
- archeologické zprávy z výzkumů prof. Klápštěho a dr. Bubeníka

Podoby grafického zpracování stavebněhistorické analýzy kostela

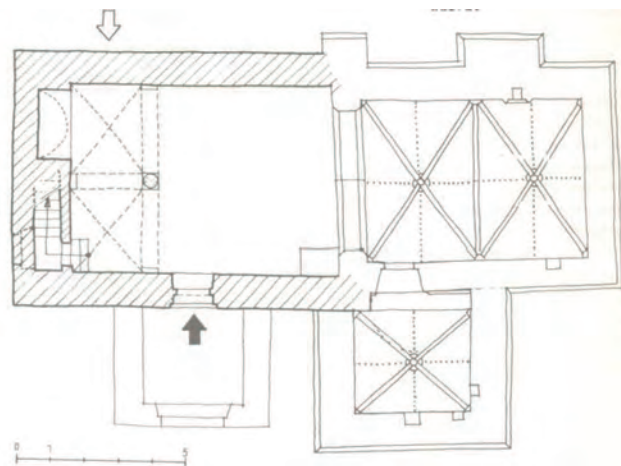
MANNLOVÁ, 1965

půdorys s grafickým rozlišením tří stavebních fází (románská, gotická a pozdější)

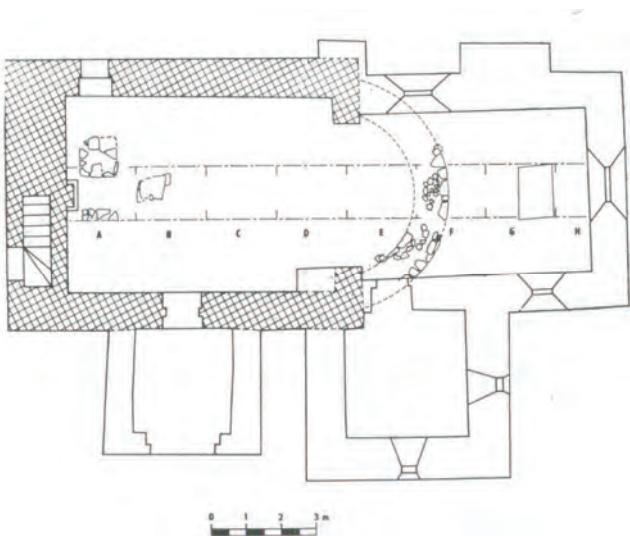

MERHAUTOVÁ, 1971

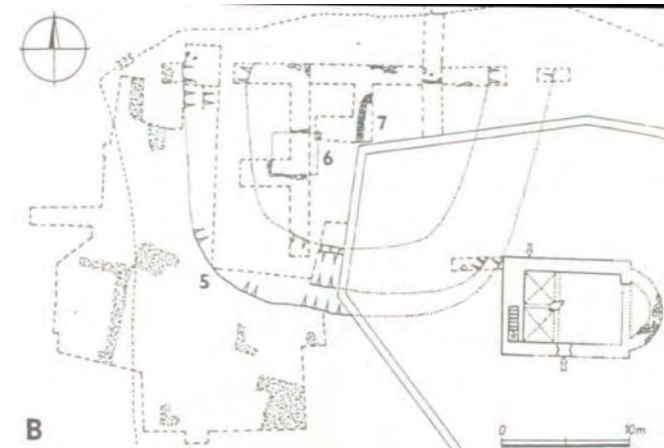
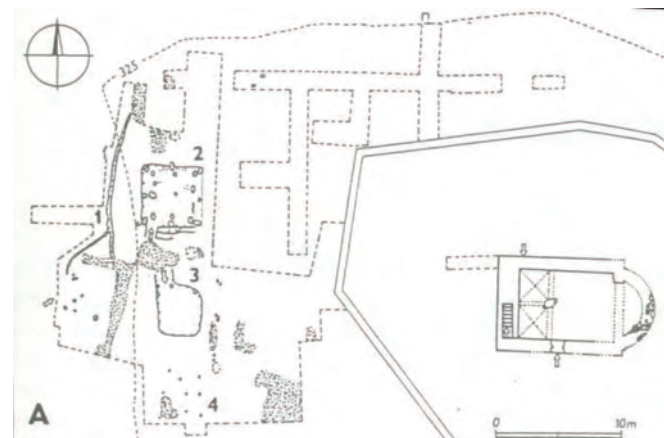
půdorys s vyznačením románské části

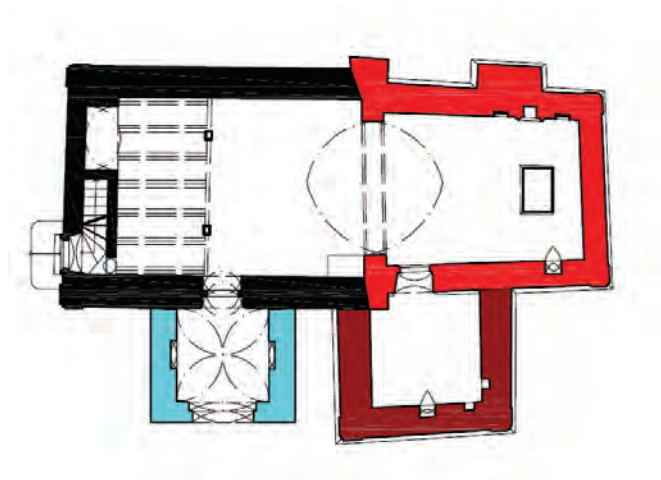
RADOVÁ, 1972
půdorys s rekonstrukcí tribuny, schodiště v tloušťce západní zdi a nástup portálkem z lodi

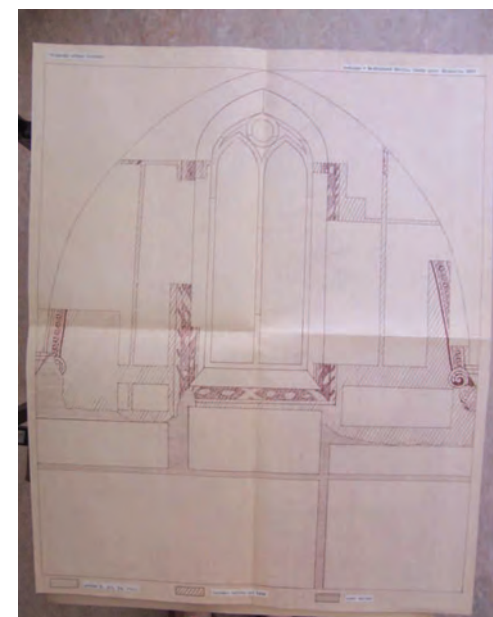
BUBENÍK, 1978
půdorys kostela s vyznačením provedených sond a staršího zdiva v nich nalezených (podklad pro pilíř tribuny a apsida)

KLÁPŠTĚ, 1996
nálezková situace archeologického průzkumu v okolí kostela, rozkreslení pro dvě etapy panského sídla (dvorec pro třetinu 13. stol. a tvrz pro konec 13. a poč. 14. stol.)

NEJEZCHLEBOVÁ, 2008
půdorys a řez kostela s barevným vyznačením stavebních etap

SLÁNSKÝ, 1967
dokumentace nálezů maleb v sondách provedených při restaurátorském průzkumu

Souhrn

Tepře s rozvojem historických disciplín v 19. století se formuje vztah ke starým stavbám jako památkám, tak jak jej známe dnes. Tehdy se začíná s vyhledáváním památek, jejich dokumentací, obnovou a prezentací.

V prvním polovině 20. století se zájem uměleckých historiků a dalších badatelů stále soustřeďoval zejména na umělecké památky středověké. V Bedřichově Světcí nejprve zaujímá gotická socha Pieti²³. Kostel tehdy stále sloužil svému církevnímu účelu²⁴.

Po druhé světové válce přichází zájem o kostel samotný, který se do té doby považuje za gotický a z hlediska uměleckého nijak významný. Začíná se tušit jeho románský původ, když pod odpadávající omítkou zaujímá svými velkými kvádríky ve zdivu lodi, včetně ozdobného kvádrů s diamantováním. Nejprve se uvažuje pouze druhotně užitý materiál zbořeného románského kostela, brzy se názor mění. Zdivo lodi je určeno jako románské, včetně spodní části triumfálního oblouku. Jeho vrchní část se připisuje výstavbě obdelného gotického presbytáře, který nahradil předpokládanou apsidu. Současně se pozornosti dostává konzole na západní stěně a vzniká myšlenková rekonstrukce románské tribuny s portálem v patře v severní zdi a schodištěm v tloušťce západní zdi, s dolním portálem zvenku od západu²⁵. Románský původ kostela je potvrzen i vstupním portálem lodi a umělecko historicky se datuje do 20.-30. let 13. století. Ostatní části kostela, kromě renesanční předsíně, jsou označeny jako gotické na základě tvaru presbytáře, kleneb a sedlového portálu v sakristii. V této době se též začínají shromažďovat základní informace z archivních pramenů k dějinám vesnice. Kromě rekonstrukce románské tribuny jako významné součásti románského kostela se neřeší podoba nedochovaných konstrukcí, které po sobě nezanechaly žádné přímé stopy (např. nedochované vyústění schodiště v tloušťce zdi nahoře na tribuně), ani konstrukce pouze hypoteticky přítomné (jako např. zvonice). Rekonstrukce podoby kostela v mladších etapách se neřeší vůbec.

Pod opadanou omítkou triumfálního oblouku upoutaly pozornost vystupující nástěnné malby, které byly impulsem k restaurátorským průzkumům a následným úpravám v 60.-70. letech. Touha potvrdit hypotézy o původní podobě kostela a o existenci panského sídla v jeho blízkosti vedly v 70. – 80. letech k dlouhodobým archeologickým výzkumům v kostele a jeho okolí. Velmi podrobný archeologický výzkum prováděný na špičkové úrovni své doby disponoval se zcela nesouměřitelnými výsledky buď jen velmi dílčích, nebo nesoustavných a letmých průzkumů. Projekt²⁶ zamýšleného nového využití kostela²⁷ byl podnětem pro pořízení zevrubnějšího uměleckohistorického hodnocení. Výsledkem tohoto zvýšeného zájmu o kostel bylo objevení dvou časových horizontů panského sídla na západ a severozápad od kostela, doložení apsidy a pilíře vynášejícího tribunu, odhalení a restaurování nástěnných maleb v lodi, presbytériu a sakristii, odhalení dolního portálu

schodiště vedoucího na tribunu v západní zdi pod tribunou, vynášejícího oblouku pod tímto schodištěm, otvoru v jižní stěně lodi, který sloužil jako vstup do patra věže. Potvrdily a zpřesnily se představy o románské tribuně a na ni vedoucím schodišti. Celkově však tyto aktivity stále nepřinesly zásadní změnu v názoru prohloubení poznatků o stavebním vývoji kostela. Nepublikované zůstávají interpretace erbovních znaků a jejich nápisy, a nápisy u nástěnných maleb v presbytáři. Rekonstrukce podoby kostela do mladší podoby se zatím stále neřeší. Rozbor nástěnných maleb zřejmě s plánovanými úpravami nesouvisel. Příležitost číst v odhaleném zdivu lodi zůstává zatím nevyužita.

Další průzkumy a dokumentace následovaly až po roce 2000, kdy si žalostný stav kostela vyžádal pozornost, a od té doby je pomalu opravován. Pořídilo se zaměření²⁸ kostela, zdokumentovaly se statické poruchy²⁹ a provedl se nový stavebněhistorický průzkum kostela. Zde se prvně objevuje fáze pozdní gotiky v podobě přístavby věže.³⁰ Prvně se věnuje pozornost krovovým konstrukcím a při jejich dataci je využita metoda dendrochronologické analýzy³¹. Oproti předchozím průzkumům elaborát SHP díky technickým možnostem obsahuje podstatně více fotografií a kopií nalezených pramenů. Textová část je výrazně obsáhlejší a popis stavby podrobnější, výkresová dokumentace obsahuje grafickou podobu stavebněhistorické analýzy nejen v půdorysu, ale i v řezech³², a také architektonické a památkové hodnocení.

Z výše uvedeného je zřejmé, že stupeň poznání za poslední půlstoletí značně pokročil. Odborný zájem se rozšířil i na projevy mladších slohových období než jen nejstarších středověkých. Formulace poznatků a kladení hypotéz vedlo k dalším průzkumům, odhalení některých do té doby skrytých konstrukcí a skutečností. Přesto kostel v Bedřichově Světcí ještě nevydal všechna svá tajemství.

²³ Dnes vystavena v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, ve správě Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ústí nad Labem.

²⁴ Poslední mše se konala v roce 1958. Občasné bohoslužby se vrátily do kostela až po roce 2000.

²⁵ Konzola vynášející klenuby románské tribuny byla v této zřejmě jedinou indicií pro rekonstrukci její podoby. Zdivo lodi bylo kryto omítkami. Portál v patře tribuny prozrazovala zřejmě z něho upravená nika.

²⁶ Projekt, který počítal s bouráním kružty, stropu a předsíně a jejich nahrazením novými konstrukcemi, zůstal nakonec jen ve fázi oprav (nová exteriérová omítka, oprava střechy.)

²⁷ Kostel jako exponát /obřadní síň/ lapidárium

²⁸ MURUS: Kostel v Bedřichově Světcí – projekt na opravu kostela, 1. etapa, 2003

Brož, Škopec: zaměření kostela, 2011 (půdorysy ve třech úrovních), geodeticky

²⁹ MURUS: Kostel v Bedřichově Světcí – projekt na opravu kostela, 1. etapa, 2003

³⁰ Fáze se objevuje v grafické podobě stavebněhistorické analýzy. Pokud se bližší vysvětlení nachází v textu, je na straně, která v dostupném elaborátu SHP chyběla.

³¹ U nás používaná od konce 80. let 20. století.

³² Je ovšem zakresleno do výkresů projektové dokumentace, tj. do výkresu navrhovaného stavu.

V. Stavebněhistorický průzkum jako součást mezioborového výzkumu

Je zřejmé, že stavebněhistorický průzkum ve smyslu zkoumání stavby jako hmotného pramene nestačí k úplnějšímu poznání jejích stavebních dějin.

Nedílnou součástí profesionálního elaborátu SHP³³ je archivní průzkum zpracovaný specializovaným historikem. *Obsahuje chronologicky řazený přehled a interpretaci písemných zpráv, plánové a obrazové dokumentace, na základě archivního průzkum zpracované specializovaným historikem. Zachycuje dějiny objektu v celém období jeho existence až po současnost. Věnuje se i informacím o sledovaném objektu v dosud publikované literatuře. ... Předkládané závěry by měly vycházet výhradně z profese zpracovatele této části SHP.*³⁴Jeho výsledky se propojují s výstupy dalších specializovaných disciplín, které se podílejí na výzkumu stavby, až v závěru práce.

Nedílnou součástí průzkumu také je, zejména v lokalitě jako je Bedřichův Světec, výsledek archeologického výzkumu. Objasňuje nejen zániklou podobu stavby, ale i její vazbu na již zániklou okolní zástavbu a dokládá charakter souvisejícího osídlení ve starších historických horizontech.

Dále se uplatňují znalosti historie (dějiny státní a církevní správy, církevní dějiny: konfesijní poměry, formy liturgie aj., ikonografie, heraldika, epigrafika), umělecké historie, restaurování a dalších disciplín případně i technického a přírodovědného zaměření (statika, dendrochronologie).

Autorka tohoto průzkumu přistupuje, jako studentka architektury, ke zkoumanému kostelu jako hmotnému prameni. Výstupy ostatních disciplín pouze simuluje vlastním amatérským průzkumem, což zajisté může vést ke zkreslení výsledků práce.

³³Podle metodiky Národního památkového ústavu – Macek, P: Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum, 1. vydání 1997, 2. doplněné vydání 2001

³⁴Macek, P: Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum, Praha: Státní památkový ústav, 2001

VI. Stavební proměny kostela v Bedřichově Světcí

Shrnutí dosavadního názoru na stavební proměny kostela

(tj. výchozí stavnového výzkumu)

1. ROMÁNSKÁ ETAPA

datace pomocí uměleckohistorické analýzy do 20.-30. let 13. století

dochovaná obdélná loď s odsazenou, archeologicky doloženou, apsidou

dochovaná spodní část románského triumfálního oblouku

vstup do lodi dochovaným portálem v jižní stěně

v jizvách čitelná tribuna sklenutá na dvě pole křížové klenby oddělené středovým pasem, uložené na dochovaná čela oblouků v obvodových stěnách, dochovanou konzolu na západní stěně a archeologicky doložený pilíř čelní arkády

vstup na tribunu z lodi odhalený během archeologických výzkumů dochovaným schodištěm v tloušťce západní zdi (bez zastropení schodišťového ramene a podesty), vynášecí oblouk s nikou pod schodištěm v západní zdi, odhalený během archeologických výzkumů, dochovaný dolní portál v západní zdi,

vstup na tribunu v patře dochovaným portálem v severní zdi

předpokládá se přítomnost štítů lodi

2. GOTIKA POČÁTEK 14. STOL.³⁵

datace podle archeologicky datovaného zániku gotické tvrze do počátku 14. století, přestavba spojována s pozdější podobou sídla předpokládaného jihozápadně od kostela

dochovaný obdélný presbytář se dvěma poli křížové klenby

dochovaná horní část triumfálního oblouku (vystavěného na zachovaném zdivu dolní části románského oblouku)

tři dochovaná okna v presbytáři

tři dochovaná okna (s mladšími zazdívkami) v lodi prolomená nejpozději v této fázi

sanktuář

nika v presbytériu

³⁵ Datace gotické etapy je někdy uváděna jako 1. čtvrtina 14. stol. (Mannlová 1965, Slánský 1967), někdy jako skloněk 13. stol. (uměleckohistorické hodnocení, 1967), někdy jako 1. třetina 14. stol. (Nejzchlebová 2008), nástěnné malby na triumfálním oblouku, polychromie na žebrech, sanktuáriu a jižním portálu do lodi se datují do konce 60. let 14. stol. (Vítovský, 1983)

polychromie žeber, svorníků, sanktuáře (restaurované v 60.-70. letech 20. stol.)
nástěnné malby na oblouku, restaurované v 60.-70. letech 20. stol
fragment cihlové dlažby z nejdříve gotické přestavby (archeologicky nalezena)

3. POZDNÍ GOTIKA

dochovaná přístavba věže se sakristií v přízemí a místností v patře
v sakristii dochovaná žebrová klenba
otvor v lodi, ve výšce oken, který umožňoval vstup do patra věže schodištěm

4. ÚPRAVY 16. STOL.

dochovaná přístavba předsíně³⁶

5. ÚPRAVY 17. STOL.

ve zbytcích dochované nástěnné malby v lodi (lemování oken, malba na severní stěně)
s opravami dochovaný krov lodi a presbytáře, dendrodatovaný 1601
nástěnné malby v presbytáři:
- Kristus s dedikačním nápisem obsahující letopočet 1630,
- ilusivně rozvinuté malované rámování portálu nad portálem do sakristie
- ve výklenku nad portálem do sakristie malba postavy v biskupském oděvu,
pod ní fragment nápisu s letopočtem 168?

6. ÚPRAVY 18. -19. STOL.

úprava krovu (vlození stojaté stolice, námětky), zvýšení stropu lodi, úprava římsy,
přeložení střešní krytiny
dochované proražené okno v západní zdi
dochovaný proražený vstup na schodiště tribunu v přízemí západní zdi

Revidovaný názor na stavební proměny a jejich kontext

1. románská etapa

PŘEHLED STAVEBNÍCH ZMĚN VZNIK			
stavební části dochované	stavební části dnes zaniklé, ale čitelné	stavební části hypotetické	
		hyp. podoba/umístění	hyp. existence
zdivo lodi na S a J straně téměř v plné výši	jizvy po pilastrech na S a J stěně vynášející tribunu	způsob vyústění schodiště na tribunu	Z a V štít lodi zvonice
zdivo lodi na Z straně do úrovně dnešní tribuny	jizvy po klenbě tribuny (čela klenebních oblouků na S, J, Z stěně)	okenní otvory v lodi (počet, poloha, podoba)	okno v J zdi na tribuně
část apsidy (pod úrovní podlahy, odhaleno archeologicky)	jizvy po podlaze tribuny v S a J stěně	okenní otvory v apsidě (počet, poloha, podoba)	okno v Z zdi osvětlující schodiště v tloušťce zdi
portál do lodi v J stěně	jizvy po parapetu tribuny v S a J stěně (v J stěně téměř až do kouta se Z zdí)	římso lodi (výška, podoba)	strop lodi (lod' mohla být otevřena přímo do krovu)
čela klenebních oblouků na S, J, Z stěně)	schodiště Z přízemí lodi na tribunu v tloušťce Z zdi (jizva po zastropení)	římso apsidy (výška, podoba)	
konzola vynášející tribunu na Z stěně lodi		exteriérová podoba portálu na tribunu v patře	
portál na tribunu v S stěně (v úrovni tribuny) (z části přezděný)	fragment cihelné čtvercové dlažby (archeologicky objevená pod podlahou, připisovaná románské etapě	triumfální oblouk	
dolní portál na schodiště v tloušťce Z zdi vedoucí na tribunu		krov	
základ středového pilíře vynášející čelní arkádu tribuny (pod úrovní podlahy, odhaleno archeologicky)			
druhotně užitá kamenné člásky (zubořez, diamantování, tordovaný článek) v presbytériu a lodi mensa			

V první polovině 13. století, kam je vznik kostela na základě uměleckohistorické analýzy datován,^{37,38} mělkostel, který byl součástí panského sídla, podobu jednodílní stavby s půlkruhovou apsidou navýchoďe a s panskou tribunou v západní části lodi.

Tribunu vynášela dvojice křížových kleneb oddělených středovým pasem. Čelní arkáda dosedá na sloup či pilíř v ose lodi a dva přízední pilastry. Pas oddělující dvě pole křížové klenby vybíhal ze středového sloupu a na západní stěně z náročně tvarované konzoly.

Do lodi se vstupovalo od jihu dochovaným jednoduchým ústupkovým portálem s půlkruhovou archivoltou a plochým tympanonem.

Na tribunu byl možný dvojitý přístup. Z lodi stoupalo schodiště v tloušťce západní zdi. Dole se otvíralo do lodi dochovaným portálem v západní stěně (v koutě při jižní stěně). Tato poloha portálu uvozujícího vstup na tribunu je u našich románských kostelů neobvyklá a nemá zatím u nás žádnou známou analogii. Po způsobu jeho vyústění na tribunu se nezachovaly žádné stopy a úvahy o vyústění schodiště jsou čistě hypotetické, neboť Bedřichův Světec je u nás v tomto jediný svého druhu³⁹ a není možné se opřít ani o přímé analogie.

Podle zachované jizvy po zastropení schodiště ukazující na sklon stoupání by se mohlo uvažovat o vyústění v koutě při severní stěně na tribuně, analogicky k dolnímu portálu. Ovšem zeď mezi schodištěm a lodí nemohla být, aspoň ne v celé své šířce, výše, než sahala podlaha tribuny (na to poukazuje jizva po podlaze tribuny na jižní stěně, kde vede víceméně až do kouta, kde se vytrácí na styku s pozdějším zdívem). Na severní straně je tato spára od kouta dále směrem do lodi a v kritických místech není dochováno románské zdívo, které by situaci, alespoň v jizvách, mohlo vysvětlit). Možné využití tribuny jako útočiště v případě nouze by vyžadovalo uzavíratelné vyústění schodiště, například v podobě kamenného přístěnku s portálem v severozápadním koutě tribuny.

³⁷Mannlová, 1965, datuje do 20.-30. let 12. stol.

³⁸Archeologický výzkum, prováděný na poč. 70. let 20. stol. uměleckohistorické posouzení stavebních částí přejímá, neboť nemohl datovací možnosti rozšířit (v interiéru kostela se nenalezly téměř žádné keramické zlomky)

³⁹Uzavíratelné vyústění schodiště v tloušťce zdi lodi najdeme v kostele sv. Bartoloměje v Praze-Kyjích, neuzavíratelnou variantu např. v premonstrátském klášteře v Teplé.

Uzavíratelné vyústění schodiště v tloušťce zdi lodi do věžního patra nad tribunou v kostele sv. Bartoloměje v Praze-Kyjích

Neuzavíratelná variantavyústění schodiště v tloušťce jižní zdi kostela v premonstrátském klášteře v Teplé

Strop schodiště zachován není. Na jeho konstrukci lze usuzovat jen ze stop, které po ní zbyly – stoupající šikmá linie na pravé schodiště a výrazné stopy úprav těsně nad portálem, jak na samotném oblouku portálu, tak na kamenech nad ním. Mohlo by jít o zbytek konzoly vynášející kamennou desku nad dolní podestou schodiště. Schodiště pak mohlo být zastropeno též kamennými deskami, eventuálně deskami dřevěnými⁴⁰.

⁴⁰Další běžnou variantu zastropení románského schodiště – valenou klenbu, stopy spíše vylučují.

Zastropení schodiště v tloušťce zdi kamennými deskami, sv. Jiljí, Milevsko

Dřevěné zastropení schodiště v tloušťce zdi, Pařížov

Druhý přístup na tribunu byl v patře jednoduchým portálem s půlkruhovým záklenkem, cca 35cm nad úrovní podlahy románské⁴¹ tribuny, ve třech čtvrtinách hloubky tribuny od parapetu. Pokud výška portálu po částečném mladším znovuvyzdění zůstala stejná, byl vysoký 210cm. Jeho půdorysný tvar ve vnější polovině, vsazení dveří nejsou viditelné kvůli mladší zádě. Jeho exteriérová podoba by mohla být zčásti zachována pod exteriérovou omítkou.

⁴¹Z portálu se tedy na úroveň tribuny sestupovalo – sice jen po dvou stupních, ale přec se zde setkáváme s problémem „ztraceného spádu“, který je argumentem proti rekonstrukci přístupu k hornímu vnějšímu portálu tribuny lehkým schodištěm stoupajícím z terénu k úrovni jeho prahu. K tomu M. Hauserová, ZPP, 2010/6, Kostel sv. Jakuba Většího v Rovném u Stříbrné Skalice. str. 387–392

K určení způsobu výstupu nahoru k tomuto portálu zvenčí kostela nemáme žádné poznatky. Kostel byl součástí panského sídla, které podle archeologického výzkumu ve druhé třetině 13. století leželo západně od kostela a mělo podobu ohradou uzavřeného dvorce s dvojicí částečně zahloubených staveb. Na konci 13. a počátku 14. století to pak byla severozápadně od kostela malá tvrz obehnaná půlkruhovým příkopem. Výzkum se soustředil na plochu vně hřbitovní zdi západně a severozápadně od kostela. Není tedy známo, jestli sídlo sahlo ještě blíže ke kostelu, a pokud ano, jak v těchto místech mohlo vypadat a jaká byla jeho vazba na kostel⁴².

V lodi se nezachoval žádný okenní otvor v původní podobě. Mladší otvory však zřejmě vznikaly jejich rozšiřováním, a tak je lze situovat do míst otvorů pozdějších, v pásu cca 3,2 - 6,4m na severní straně a 3,4 - 6,7m na jižní straně nad dnešní podlahou lodi. Podoba oken apsidy zůstává v poloze odhadů založených na analogiích.

Kvadrákové zdivo sahá až do úrovně dnešního stropu. Z jizev po vynášecích trámecch pozdějšího patra dřevěné kruchty a úvah o podchodné výšce na této kruchtě lze usuzovat, že románská loď musela být alespoň o tři čtvrtě metru vyšší. Přítomnost štítů lodi a podobu korunní římsy můžeme odhadovat jen podle analogií, případně podle několika druhotně použitých románských ozdobných článků (viz dále).

Kvůli absenci věže se dá předpokládat zděná zvonička vytažená nad západní štítovou stěnu⁴³, nebo dřevěná hranolová zvonice u západního štítu, pokud tedy kostel nějakou zvonici měl.

Ve zdivu pozdějších přestaveb se nachází několik druhotně použitých románských článků. Nad kamenným soklem východní strany presbytéria a v soklu strany severní byly užity románské tesané články s ozdobným diamantováním. Jedná se o motiv užitý v pásovém dekoru na některých významných románských stavbách u nás i v zahraničí (Hrusice-portál, Kondrac-portál, Praha Prosek-portál, Bamberk - dóm, apsida východního chóru⁴⁴ a řada zahraničních příkladů navazujících na vzor bamberského dómu). V jednom ze zdobených kvadrů je ve středu diamantování užita římská majuskule. Zlomek nápisu však ve své torzovitosti nedává smysl⁴⁵.

⁴²Průzkum lokalizoval stavby první podoby panského sídla asi 25m a jeho západní hranici asi 30m na západ od kostela. 15m severozápadně od kostela byla pak lokalizována část kamenné tvrze obehnané příkopem, sahající až k severozápadnímu rohu kostela.

⁴³Radová, 1992

⁴⁴Podoba východního chóru je výsledkem první etapy přestavby po požáru dómu v roce 1185.

⁴⁵Románský nápis byl zcela ojediněle u nás dochován na nedávno zřícené věži románského kostela v nedalekých Lenešicích.

Motiv diamantování na portálu kostela sv. Václava v Hrusicích, 1. pol. 13. století

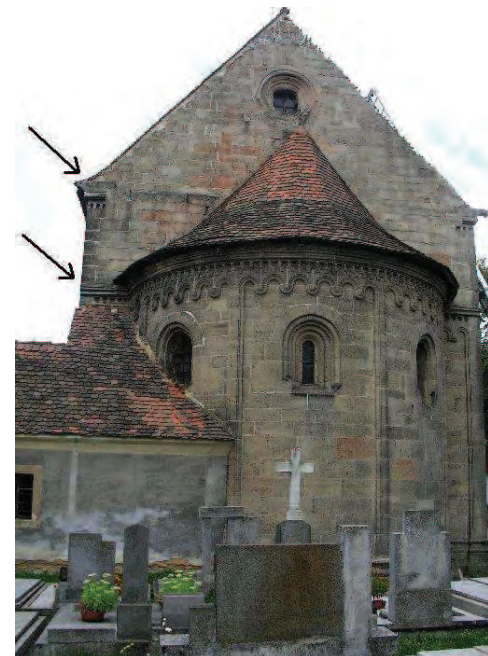

Motiv diamantování na portálu kostela sv. Václava v Praze na Proseku, po 1200

Motiv podobný diamantování na římse, Velehrad, klášter cisterciáků, 1. čtvrtina 13. stol.

V presbytériu na severní stěně byly nad podlahou odhaleny dva románské tesané články s ozdobným zubořezem (pásem z nakoso postavených kvádrů), který se často vyskytuje spolu se zubořezem v ozdobném pásu pod římsou výpravnějších románských staveb.

Ozdobný pás se zubořezem pod římsou na nároží lodi kostela sv. Mikuláše, Potvorov

V západní zdi na tribuně se vpravo od okna nachází druhotně použitý fragment tordovaného románského článku. Vzhledem k zaoblení článku (odhad průměru sloupku cca 14 cm) by mohlo jít o fragment tordovaného sloupku nebo tordovaného oblounu.

Lemování portálu tordovaným oblounem, kostel sv. Václava, Žabonosy, 1. čtvrtina 13. stol.

Zubořez i diamantování se nachází ve zdivu presbytéria, lze tedy usuzovat, že byly použity z právě zbořené apsidy, románského triumfálního oblouku nebo ze zdiva nad ním či románského nároží lodi⁴⁶. Tordovaný článek se nachází ve zdivu úprav z konce 18. století. Konstrukce, kterým náležel, musely být zbořeny nejpozději s touto úpravou. Eventuálně mohly být články druhotně použity již dříve.

Jakým způsobem byl kostel v románské etapě zastropen, neumíme říci. Prostor mohl být i otevřen do krovu. Lze však konstatovat, že loď měla vyšší výšku než dnes, a to podle stop po pozdější patrové tribuně, které by současná výška stropu nestačila.

⁴⁶Další kvádr se zubořezem byl nalezen při archeologickém výzkumu (Bubeník, 1978) v závalu kamenů na vnitřní straně apsidy.

2. gotika 1 (rušení apsidy, stavba presbytéria)

PŘEHLED STAVEBNÍCH ZMĚN

VZNIK

stavební části dochované	stavební části dnes zaniklé, ale čitelné	stavební části hypotetickéhyp. podoba/umístění hyp. existence	
triumfální oblouk dolní část presbytérium zdivo presbytérium klenby presb. okno východní včetně kružby presb. okno severní (západní pole), (později upravené) presb. okno jižní (východní pole), (později upravené) dvě protilehlá hrotitá okna v bočních stranách lodi (úpravou starších) polychromie žeber? (červenozelené mramorování), (restaurováno) malby na oblouku (restaurováno) presb. omítky	fragment cihelné dlažby (archeologicky objevená pod podlahou, připisovaná nejdříve gotické etapě)	presbytérium okno jižní (západní pole), (předpokládá se podle vertikální trhliny) omítky v lodi omítky v exteriéru Z okno v J zdi presbytáře polychromie sanktuária starší než dnes přiznaná	Z a V štít lodi zvonice

ZÁNİK

zánik čitelný	zánik předpokládáný	zánik hypotetické existence
apsida (doložena archeologicky)	triumfální oblouk románský nároží lodi (u oblouku) románská podoba oken v lodi	V štít lodi

Někdy v první polovině 14. století přestala podoba kostela s apsidou kvůli novým nárokům na oltářní prostor a jeho reprezentativnost vyhovovat.

Změna mohla souviset s měnícími se nároky na životní styl šlechty a na reprezentativní charakter jejího sídla. Zároveň se jistě i zde promítly důsledky emancipace církve a jejího vymezení vůči světské moci, které v našich zemích postupně vedly k vymanění chrámových staveb z areálu dvorců a k jejich osamostatnění jako kostelů farních nebo filiálních. Oddělení světské a církevní

složky bylo v Bedřichově Světcí dovršeno přesunem šlechtického sídla z tvrze, která se nacházela severozápadně od kostela, na jiné místo⁴⁷.

Modernizace kostela se projevila v radikální proměně oltářního prostoru. Relativně rozměrná loď románského kostela zřejmě nadále dostačovala počtu věřících a nebylo ji tedy nutné rozšiřovat. Románská tribuna sloužila zřejmě i nadále⁴⁸. Apsida byla nahrazena obdélným **presbytářem** se dvěma poli křížové žebrové klenby a hrotitými okny s kružbami. Ve výrazně prosvětleném oltářním prostoru se uplatňovalo po levé straně nové oltářní menzy zdobené kamenné sanktuárium, po straně pravé pak nika, jejíž účel neumíme zatím určit.

Dodnes tři zachovaná **okna** možná doplňovalo čtvrté okno ve východním poli na jižní stěně. Pozdější nika, která se nachází v tomto poli těsně pod klenbou mimo osu pole směrem k západu, má východně vedle sebe svislou prasklinu, která by spolu se západní špaletou niky mohla tvořit ostění čtvrtého hrotitého okna. Severní strana presbytéria sice dává prostor pro umístění dvojice oken, využito však bylo jen pole západní. Ve východním poli je na severní straně umístěno sanktuárium, které by zřejmě se svým malovaným doprovodem zasahovalo do zóny oken.

Spolu s novým presbytářem musel být znovu vystavěn i nový **triumfální oblouk** a přilehlé úseky východní stěny lodi včetně obou jejích východních nároží. Spára napojení gotické novostavby na starší zdivo románské lodi je po sejmutí omítek dobře viditelná v obou východních koutech lodi při triumfálním oblouku. Zároveň pravděpodobně došlo ke zboření východního štítu lodi a materiál byl hned spolu se zdivem z rozebrané apsidy znovu využit ke stavbě.⁴⁹ Kvůli značkám vytesaným na svislých částech oblouku je možné se domnívat, že byly znovu použity kvádry románského triumfálního oblouku, až do výšky paty lomeného oblouku⁵⁰.

Spodní ze dvou výškových spár viditelných v odhaleném zdivu stěny s triumfálním obloukem je dokladem technologického postupu zdivu oblouku⁵¹, kdy se připravily nejprve jeho svislé dolní části a později (pravděpodobně až po zakrytí rozestavěné stavby střechou) se vyklenul samotný oblouk. Jedná se o běžný technologický postup zjevný z řady dalších příkladů.⁵²

⁴⁷Klápště, 1994, ho předpokládá se jihozápadně od kostela do míst, kde nápadný shluk staveb s jádrem tvořeným izolovaně stojící usedlostí vzbuzuje dojem, že předchůdcem této anomálie v půdorysu obce mohl být panský dvůr s tvrzí. Není však rovněž vyloučeno, že dvůr stvrzí později přestavěnou na renesanční zámek zaujal místo na východní straně návsi, kde nápadně rozlehlý areál s izolovanou - snad obytnou- stavbou zachycuje ještě stabilní katastr. Sídlo menšího feudála na vesnici v rámci areálu hospodářského dvora je záležitostí zcela typickou (např. Dohalice nebo Řesanice)

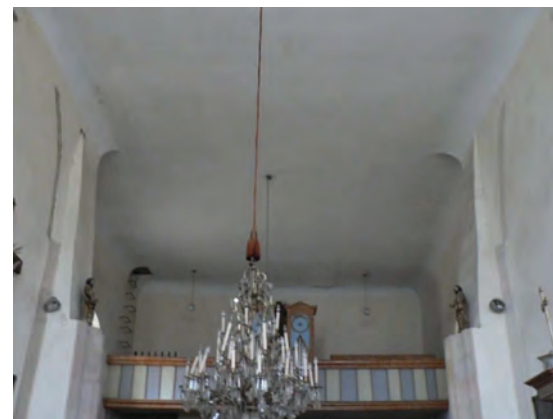
⁴⁸Otázkou pochopitelně zůstává přístup šlechtického patrona na tribunu, délka aktivního užívání tribuny jako místa reprezentační přítomnosti patrona a jeho doprovodu a proces proměny tribuny v hudební kruchtu. Tyto otázky zůstávají v naší odborné literatuře zatím blíže neřešeny.

⁴⁹Druhotně užitě články byly zabudovány bez ambice uplatnit jejich případné zdobné motivy. Náročněji zpracované kusy jsou vidět proto pouze sporadicky a jen tehdy, pokud se jedná o útvary převážně ploché. Přítomnost dalších románských článků v gotickém zdivu je proto nanejvýš pravděpodobná.

⁵⁰Značky zřejmě označují páry k sobě náležejících kvádrů, které spolu tvoří jednu horizontální vrstvu kvádrů ostění oblouku

⁵¹Horní spára ukazuje na mladší přestavbu oblouku (viz dále).

⁵²I v odborné literatuře však bývá mylně vykládán ne jako mikrofáze jednoho stavebního záměru, ale jako projev následnosti odlišných etap výstavby.

Spodní část vítězného oblouku, horní část nebyla realizována, kostel sv. Jana Křtitele, Starý Plzeňec

Názna etapy výstavby triumfálního oblouku v Doksanech

Současně se stavbou presbytáře a jeho hrotitých oken došlo zřejmě k rozšíření a slohové úpravě **okenních otvorů v lodi**. Pro tuto úvahu svědčí fakt, že svislé části jednoduchých kamenných ostění všech pěti oken mají stejnou profilaci s výžlabkem v hraně (odlišnou od okna osvětlujícího tribunu; to se ostatně liší i tvarem).

Kostel v době stavby presbytéria stále nemá sakristii. Není vyloučeno, jako hypotetická úvaha, že o něco později byla přistavěna v místech pozdější věže např. přízemní sakristie se sedlovou střechou. Tato úvaha se zakládá na pozorování, že v průběhu 14. století je u nás významný díl kostelů již opatřen sakristiemi.⁵³

⁵³Statistika tohoto procesu přirozeně chybí. Nicméně tendence se jeví jako nápadná.

Dosavadní představa o **výzdobě** interiéru presbytéria řadí polychromii na žebrech, polychromii sanktuária se zbytky výmalby v jeho okolí a malby na triumfálním oblouku do gotické etapy. Restaurátorské výkresy z roku 1967 je datují do první čtvrtiny 14. století⁵⁴, J. Vítovský posunuje jejich dataci do konce 60. let 14. století.

Za současného stavu nelze etapě 14. století bez výhrad přiřknout žádnou z dochovaných vrstev výzdoby⁵⁵. Není však vyloučeno, že z ní může pocházet základ motivů na triumfálním oblouku a dvoubarevná polychromie žebor. S rekonstrukcí podoby interiéru nejen pro tuto etapu je nutno počkat do dalšího restaurátorského průzkumu, který objasní stratigrafii a dataci omítkových a nátěrových vrstev.

Totéž se týká červené polychromie jižního portálu lodi, která se považuje za současnou s malbami na oblouku.

Součástí výzdoby interiéru v podobě určené touto stavební etapou se stala i polychromovaná dřevorezba **Piety**⁵⁶, datovaná do let 1400-1410.

Existenci **omítek** v lodi a v exteriéru můžeme pouze předpokládat. Jejich zbytky by se mohly nacházet v místech přísazení věže, dodatečných opěráků, eventuálně i pod přísazením předsíně.

⁵⁴Zpráva restaurátorského průzkumu v 60. letech neobsahuje textovou část, která by objasňovala způsob datace ani způsob restaurování. Pravděpodobně datace gotických maleb vychází z uměleckohistorické datace gotické přestavby kostela.

⁵⁵Podoba polychromie žebor v presbytáři a výzdoba oblouku s polychromií žebor sakristie a nároží lodi v sakristii by spíše ukazovala na vrstvu spojenou se stavbou sakristie, stejně jako kališnický výjev v kružbě sanktuária.

⁵⁶Pieta se dnes nachází v chrámu Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, který je ve správě NPÚ Ústí nad Labem.

3. gotika 2 (pozdní gotika) (sakristie, věž)

PŘEHLED STAVEBNÍCH ZMĚN
VZNIK

stavební části dochované	stavební části zaniklé, ale čitelné	stavební části hypotetické	
		hyp. podoba/umístění	hyp. xistence
stavba věže – klenutá sakristie v přízemí, místnost v patře okénko z oratoře do presbytéria (dnes přeměněno na niku) lavabo opěrky (nejdříve) horní část triumfálního oblouku, vč. zdi nad ním v krovu (překlenuto) (nejdříve)	dřevěná lávka z románské tribuny k otvoru v J zdi lodi vedoucímu do patra věže v Z poli J zdi presbytáře okénko z vyvýšené oratoře v přízemí věže do oltářního prostoru	dřevěné patro oratoře v přízemí věže vstup z patra věže do krovu lodi (předpokládá se podle zazděného otvoru v S stěně místnosti v patře věže) oprava nebo znovuvyklenutí kleneb v presbytáři? (nejdříve)	dřevěné zvonové patro ve věži

ZÁNİK

zánik čitelný	zánik předpokládaný	zánik hypotetické existence
část zdiva v J zdi presbytéria, v místě probourání portálu do sakristie		Z okno v J zdi presbytáře

Další stavební úpravy byly vyvolány potřebou rozšířit kostel o doprovodné prostory. Ke kostelu byla z jihu při jihovýchodním nároží lodi přistavěna věž. Podle analogií lze předpokládat, že nad dodnes dochovaným zděným přízemím a patrem byla dřevěná nástavba zvonového patra⁵⁷.

⁵⁷Zájem o budování zvonice a zvonových pater kulminuje zejména v 2. polovině 15. a v 16. století ruku v ruce s rostoucí oblibou a zároveň větší dostupností velkých zvonů. Řada dřevěných zvonových pater zanikla při barokních a mladších úpravách.

Zvonové patro nad patrem věže, kostel sv. Jakuba Staršího, Škrle

Zvonové patro nad patrem věže, kostel sv. Kateřiny, Šebrov

Klenutý prostor v přízemí věže už v té době sloužil jako sakristie, čemuž odpovídá typická poloha po boku presbytéria a komunikační propojení s ním. Pro provoz sakristie svědčí i výlevka pro vymývání liturgického nádobí. Ovšem dochované⁵⁸ okénko na jižní straně presbytáře, které otevírá průhled z horní úrovně sakristie na oltář, dovoluje uvažovat o přítomnosti soukromého oratoria. O funkci prostoru v přízemí věže lze podle těchto indicií stavební povahy a podle nečetných a zatím málo známých analogií⁵⁹. Spojovala se v něm funkce sakristie s funkcí soukromého oratoria či kaple, která nebyla v těchto vedlejších liturgických prostorech výjimkou. Alternativní fungování sakristie jako kaple by dovolovala přítomnost oltáře, který se v Bedřichově Světcích nedochoval. Jeho umístění ve středu východní stěny sakristie pod oknem lze dle početných analogií předpokládat. Symbióza (nebo snad alternace?) obou funkcí je běžněji známá v přízemní verzi. Vyvýšené místo (tribuna) v sakristii – kapli je jevem dosud málo poznaným⁶⁰. Zdá se, že

⁵⁸při mladších úpravách na niku přeměněné

⁵⁹Robert Gája: Východní empory v Čechách a na Moravě v 13.–15. století, Stáletá Praha 27, 2010/1

⁶⁰Nejbližším srovnávacím příkladem je polohou dveřních a okenních otvorů doložená dvoupatrovost převýšeného prostoru sakristie – kaple ve Starém Sedle na Horšovotýnsku. Z vložení tribuny se rovněž

v Bedřichově Světcích zůstaly uchovány vzácné stopy přechodného stadia způsobu, jímž se architektonickou formou projevovala privilegovaná přítomnost patrona kostela a jeho zvláštní postavení v něm.

Zazděné okénko z oratoře do lodi, kostel sv. Vavřince, Kozlany

Rostoucí zájem o účast na liturgii, o vizuální i sluchový zážitek z ní a zřejmě i řada dalších dnes už ne zcela zřejmých důvodů, zřejmě postupně vedly k ústupu funkce původní románské tribuny v západní části lodi. Původní místo vyhrazené vlastníku kostela se postupně mění na hudební kruchtu. Patronátní pán přesouvá svoji pozici blíže k oltáři. Zájem o porozumění liturgii a živé účasti na ní charakterizuje období reformace v Čechách, do něhož zřejmě spadá tato stavební etapa. Utraktvistickou orientaci rovněž výmluvně dokládá malovaný výjev v kružbě sanktuária, který spojením obrazu Kristova těla a jeho krve v kalichu symbolizuje přijímání pod obojí.

Patro věže bylo zřejmě přístupné lávkou z úrovně stále ještě stojící románské tribuny⁶¹. Výška otvoru v jižní stěně lodi, který vedl přes stoupající chodbu do věže, není zajisté náhodou ve stejné výšce jako podlaha tribuny. V později zazděné kapse ve zdivu pod portálem byla zřejmě kotvena konzola vynášející lávku. Z místnosti v patře věže se vstupovalo nejspíš do krovu lodi, jak naznačuje pod omítkou severní stěny částečně odkryté ostění dveřního otvoru.

S přístavbou věže a sakristie s oratoří lze pravděpodobně uvažovat novou vrstvu výmalby interiéru. Přiřadit jí lze snad červenozelené mramorování na žebrech, viditelné zejména

otevřel průhled k oltáři. Obdobné řešení lze předpokládat i v západočeské Šitboři. Okno v charakteristické poloze na jižní straně presbytáře je zachováno v Kozlanech. Související prostor sakristie však zanikl při mladších úpravách.

⁶¹Zkoumání dalších možností přístupu do věže ukázalo, že přímé schodiště by kolidovalo se vstupním portálem. Nelze ale vyloučit existenci vstupu zvenčí do patra věže.

v presbytáři. Červenozelenou polychromii nalézáme i na jihovýchodním nároží lodi v interiéru sakristie, na kterém vystupuje malovaný motiv erbu⁶².

Malovaná imitace mramoru na žebrech, zámecká kaple Gifhorn, 1547 dřívější třeba

Někdy v tomto období se zřejmě začaly výrazněji projevovat statické poruchy klenby presbytéria, triumfálního oblouku, i stěny lodi. Důvody, proč se koruna zdiva začala rozevírat, se zatím nepodařilo přesvědčivěji vysvětlit. Příčinou mohly být posuny v podzákladí na severní a severozápadní straně kostela, kde vyklánějící se zeď byla podepřena opěráky. Svoji roli mohlo sehrát i případné chátrání kostela poté, co Světečtí ves a tvrz prodali a opustili. Situace kostela, jehož patronátní pán nepobývá v místě a pravidelně nevyužívá kostel ke své reprezentaci, mohla být výrazně zhoršená. Anomálie, které vykazuje žeburná klenba a jižní stěna presbytéria vedou úvahám, že před stavbou věže byla horní část jižní zdi zhruba od úrovně klenebních konzol přezděna a klenba znovu vyklenuta.

Jižní stěna presbytéria – konzola utápějící se v rozvlněném líci zdi

Jižní stěna presbytéria – nepřesné osazení výběhů žebor do líce stěny

⁶²Nabízí úvaha, že se jedná o erb rodu, který sakristii využíval jako oratoř. To byli zřejmě Světečtí z Černčic, jejichž erb (viz pozn. 30) se ale erbovní znamení na nároží nepodobá.

Severní strana presbytéria – nerovnosti v sesazení žebel

Pohled z lodi do presbytéria – nerovnosti v průběhu žebel

Nové vyklenutí klenby s použitím gotických žebel, klášter Rosa Coeli, Dolní Kounice, kolem 1700

Zda současně s uvažovaným přezděním presbytáře došlo také k přezdění horní části triumfálního oblouku, či jde o opravu pozdější, se zatím nepodařilo rozřešit⁶³. Spára dokumentující rozsah překlenutí zdiva nad obloukem je dobře viditelná ve výšce mezi jedním až třemi metry pod stropem. Je možné, že kameny oblouku s medailony proroků nebyly při klenutí vyskládány v původním pořadí. Jestli se před znovuvyklenutím své horní části oblouk zřítíl, nebo tomu bylo předejito jeho snesením, není známo.

Severní strana oblouku, nenavazující malba v místě zlomu v geometrii oblouku - rest. zpráva, 1967

⁶³ K úvahám datace přezdění horní části triumfálního oblouku více v kapitole Vyhodnocení výsledků průzkumu, v oddíle Rezervy v poznání a doporučení pro další výzkum

Jižní strana triumfálního oblouku, pohled z lodi – klínovité spáry v přezděné části oblouku

Pozdněgotická přestavba kostela se dá připsat pánům z Černčic⁶⁴, kteří ač Bedřichův Světec nevlastnili dlouho, psali se od té doby jako Světečtí z Černčic. Pravděpodobně si tedy na Světci zakládali a své sídlo a kostel modernizovali. Z doby, kdy jim ves patřila, pochází i náhrobník z roku 1521s jejich erbem⁶⁵, zřejmě umístěný v podlaze kostela.

⁶⁴ Nelze ale vyloučit, že pozdněgotická etapa spadá do staršího období.

⁶⁵ Erb byl pruh pokosem přes štít, na něm tři zlaté hvězdy a s obou stran pruhu dva liliové květy proti sobě a týmž způsobem i na křídlech složených nad helmou. (Barvy střídavé u jednotlivých větví.) Ottův slovník naučný, díl 24

4. renesanční úpravy 16. stol. - poč. 17. století

PŘEHLED STAVEBNÍCH ZMĚN

VZNIK

stavební části dochované	stavební části zaniklé, ale čitelné	stavební části hypotetické hyp. podoba/umístění hyp. existence	
~ 1560 malba: černožluté lemování oken a klenebních čel festony) malba: vejcovce (lemování žeber a klen. kápí) hrotité okno na tribuně (úpravou staršího?) zazdívka okénka z tribuny do oltářního prostoru a malba na ní nástěnná malba Poslední večere na S stěně lodi	dvě patra dřevěné tribuny v lodi překlenutí horní části triumfálního oblouku (možné překlenutí)	tribuna ve tvaru „U“ (nejdříve) znovuvyklenutí klenob v presbytáři? (nejpozději) trámový strop lodi	vstup zvenčí na tribunu v západní zdi lodi (nejdříve) zvon jinde než ve zvonovém patře věže?
~ 1601 krov lodi krov presbytéria sanktusník stropní průvlaky v lodi (nejdříve) prkenný podhled v lodi? horní část triumfálního oblouku, vč. zdi nad ním v krovu (překlenuto), (nejpozději) úsek zdi štítu nad triumfálním obloukem v krovu Předsíň částečná zazdívka oken v lodi (zvýšení parapetu), (střecha předsíně zasahuje do jejich výšky)	překlenutí horní části triumfálního oblouku (nejpozději) snížení výšky lodi (nejpozději)	snížení výšky presbytéria zastřešení věže náhradou za zvonové patro (nejdříve) podoba římsy lodi a presbytéria štít/valba lodi ?	

ZÁNIK

zánik čitelný	zánik předpokládaný	zánik hypotetické existence
~ 1560 románská tribuna	dřevěná konstrukce oratoře v sakristii zazdívka portálu z lodi na schodiště v Z zdi (nejdříve)	zánik zvonového patra (nejdříve)
~ 1601 patro dřevěné tribuny (nejpozději)	dosavadní krov lodi dosavadní krov presbytéria zazdívka vstupu z lodi do patra věže nejdříve	snesení V štítulodi (nejpozději) snesení Z štítu lodi zvon jinde než ve věži?

Roku 1559 prodává Kryštof z Lobkovic Bedřichův Světec Purkartu Kaplíři ze Sulevic, který tvrz obnovil⁶⁶, ⁶⁷. Obnovy se zajisté dotkly i kostela. Době působnosti Kaplířů připisujeme tak přestavbu tribuny a novou výzdobu interiéru.

Utrakvistické bohoslužby měly větší podíl kázání a čtení ve srozumitelném jazyce, věřící byli více do bohoslužby zapojeni a potřebovali tedy dobře vidět a hlavně slyšet. Tomu odpovídají vestavby **patrových dřevěných tribun**, které se zřejmě v této době dostalo i kostelu v Bedřichově Světcí. O horním patře vypovídají kapsy po trámech, které patro vynášely. Nejpozději se stavbou patra zaniká románská tribuna, z důvodu podchodné výšky na první úrovni tribuny. Úroveň podlahy musela být níže, než podlaha tribuny románské. Aby byla k dispozici podchodná výška na druhé úrovni nové tribuny, musela v této době loď mít vyšší výšku lodi, snad ještě v románské podobě. Spodní patro mohlo mít už i boční části podél jižní a severní stěny (půdorysný tvar ve tvaru písmene 'U'), anebo z něho vedla lávka do patra věže, kde bylo asi ještě v provozu zvonové patro.

Vznik tribuny na půdorysu do 'U' lze pouze orientačně vřadit mezi zánik románské tribuny a rokem 1878, kdy musela být v chatrném stavu, aby ji bylo potřeba nahradit. Jestli po celé toto období vydržela sloužit jedna a tatáž tribuna nebo došlo k její výměně, není možné určit.

Výškový rozdíl mezi podlahou nové tribuny a portálu v jižní stěně lodi vedoucího do věže muselo překonat několik schodišťových stupňů, které mohly být důvodem pro anomálie v levé části parapetu hrotitého okna, které bylo v jižní zdi lodi v místě tribuny proraženo (možná rozšířením okna románského).

Pro výstup na první úroveň tribuny sloužilo nadále schodiště v tloušťce západní zdi, jemuž už mohl být proražen nový portál v západním průčelí kostela (pak by portálek do

lodi byl zazděn). Pro vstup na horní patro tribuny zřejmě fungoval dále portál v severní zdi lodi, doplněný v interiéru o další, dřevěné, schodišťové rameno.

Patrová tribuna, kostel Nanebevzetí Panny Marie, Starý Plzeň, kolem 1600

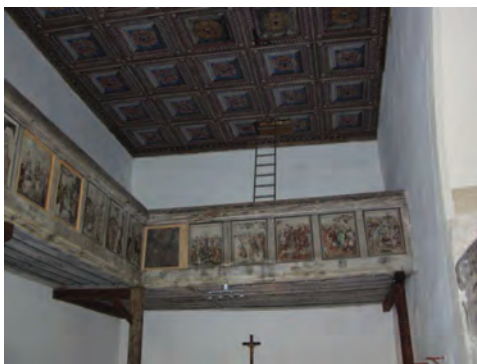
Patrová tribuna, sv. Ondřej, Krasov, 1535

⁶⁶Sedláček: Hrad, zámky a tvrze království českého, díl 14. Litoměřicko a Žatecko, s. 217

⁶⁷ Za Kaplířů byla tvrz ve Světcí zřejmě ještě rezidenční. Jednoznačně to ale upřesní až archivní rešerše.

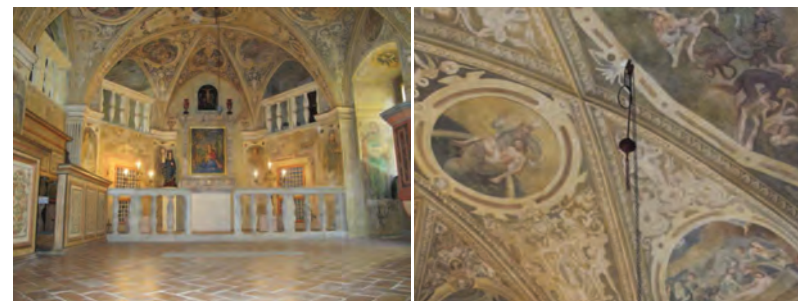

Renesanční tribuna, Frankenbach

Renesanční tribuna, hřbitovní kostel, Krupka

Presbytérium dostává **výmalbu** v podobě ozdobných pásů s motivem vejcovce a perlovce, malovanými hlavami cherubínů s volutami, černožluté lemování oken. Portál do sakristie dostává ilusivní architektonické rámování. Černožluté lemování dostávají i okna v lodi. Podle analogií lze usuzovat, že stěny a snad i plochy na klenebních kápích byly také zdobeny. Barevnost žeber pro tuto etapu lze podle analogií dalších utrakvistických interiérů a s přihlédnutím k malým zbytkům polychromie uvažovat tmavou až černou.

Lemování žeber pásy s motivem vejcovce, Grabštejn, kaple, 1586

Černožluté lemování oblouků renesanční tribuny, kostel sv. Bartoloměje, Pardubice, 1538–1539

Žerotínský epitaf – obraz zobrazující utrakvistický interiér zámecké kaple v Opočně, kolem 1575

Pasov, po 1588

Se zánikem soukromého oratoria v patře sakristie je zazděno jeho okénka do presbytéria. Pokud se postavy na nástěnné malbě ve vzniklé nise dají interpretovat jako sv. Prokop a sv. Václav, spadá tato výmalba zřejmě také do této etapy, neboť čeští utrakvisté chovali k oběma světcům velkou úctu.

Do doby působnosti Kaplířů časově spadá i náhrobník Justiny von Tuppaw (tj. z Doupova), datovaný 1571. Byla to snad příbuzná Kaplířova.

Roku 1582 Kaplířovi synové prodávají Světec Janu z Lobkovic, za něhož muselo tedy dojít ke stavbě nového **krovu**, který byl dendrodatován 1601. Loď kostela a presbytérium dostává hambalkový krov s věšadly, včetně konstrukce sanktusníku. Nejpozději se stavbou nového krovu muselo dojít k přezdění horní části triumfálního oblouku.

Se stavbou sanktusníkové věžičky předpokládáme ukončení provozu zvonového patra ve věži i konec užívání portálu na jižní straně lodi vedoucího do věže, který mohl být hned zazděn.

Někdy v 16. století⁶⁸ kostel dostává **předsíň**, jejíž klenba částečně zakrývá tympanon jižního portálu. Při její stavbě zřejmě dochází k zazdívce spodní části oken v lodi, jelikož její střecha zasahuje do jejich výšky.

⁶⁸Datace Mannlová, 1965

5. barokní úpravy 17. století

PŘEHLED (STAVEBNÍCH) ZMĚN

VZNIK

stavební části dochované	části zaniklé, ale čitelné	stavební části hypotetické hyp. podoba/umístění hyp. existence	
malba: Ukřižování na S stěně presbytéria (restaurováno) malba: erb nad portálem do sakristie (restaurováno)	barokní vybavení (lavice, oltáře a oltářní obrazy, oltářové stupně, kazatelna s baldachýnem, skříňka na sochy, prádelník, ...)	tribuna ve tvaru 'U' (možný vznik)	

ZÁNİK

zánik čitelný	zánik předpokládaný	zánik hypotetické existence
	starší vybavení	

S přechodem Bedřichova Světců do rukou katolicky orientovaného rodu Lobkoviců přichází v pobělohorské době nová vrstva výzdoby. Na severní stěně nad sanktuáři se objevuje nástěnná malba s výjevem Ukřižování a pod ním dediční nápis s datací Léta Páně 1630. Nad portálem do sakristie se objevuje zřejmě lobkovický erb s fragmenty nápisu obsahující letopočty snad ?10 - 168?, nebo 163?.

Pokud kostel neměl tribunu ve tvaru 'U' už dříve, mohl ji získat v této době.

Kromě výzdoby stěn kostel získal barokní vybavení, jehož podobu ukazuje několik fotografií z památkového listu ⁶⁹ a z fotografií pořízených během restaurátorského průzkumu v roce 1967.

⁶⁹Kostel byl za památku prohlášen v roce 1958.

6. klasicismus (západní zeď) 18. století

PŘEHLED STAVEBNÍCH ZMĚN

VZNIK

stavební části dochované	stavební části zaniklé, ale čitelné	stavební části hypotetické hyp. podoba/umístění hyp. existence	
západní zeď lodi včetně nároží okno v západní zdi lodi dveřní otvor v západní zdi lodi omítka na západní zdi omítky stropu lodi? výmalba stropu (rámování polí a kruhové motivy uprostřed polí) úprava krovu nad Z zdí exteriérová omítka?	románská západní zeď lodi stupně románského schodiště	románský Z štít lodi nejpozději	

ZÁNİK

zánik čitelný	zánik předpokládaný	zánik hypotetické existence
západní zeď lodi včetně nároží, včetně případného portálu v západním průčelí, ev. okenních otvorů v Z průčelí portál z lodi na schodiště v západní zdi zazděn (nejpozději)		dřevěné zvonové patro

Zřejmě poškození zdiva kostela v severozápadním rohu (vyklánění severní zdi směrem ven) nebo dokonce jeho zřícení si vynutily stavební úpravy v západní části kostela. Důvodem k vyklánění zdiva byl pravděpodobně někdejší příkop⁷⁰ tvrze, sahající do těsné blízkosti severozápadního nároží kostela.

Dochoval se plán na přestavbu západní části kostela z roku 1799, který počítal s rozšířením kostela na západ asi o tři metry, novým venkovním schodištěm na kruchtě při jižní zdi kostela a novou křuchtou. Provedené úpravy byly podstatně skromnější. Na víceméně stejném místě byla znovu vyzděna západní zeď se vstupním otvorem a oknem,

⁷⁰Objevený během archeologického výzkumu v 80. letech 20. století.

včetně obou západních nároží, a postaveno schodiště. Zdali došlo v této době k výměně nebo úpravě kruchty, není známo.

Na jižní stěně lodi téměř v koutě nalezneme dobře viditelnou spáru, kde končí lícové kvádrkové zdivo a napojuje se lomové zdivo nově postavené západní zdi. Na severní stěně je tato spára o něco méně výrazná a prochází románským portálem na tribunu, který je tudíž z poloviny znovu vyskládán. Těsně v koutě spára v novém zdivu naznačuje, že při zdění severní zdi stál ještě zbytek zdi západní, který byl v tu chvíli obezděn zdivem novým a teprve potom snesen. Na vnější straně je rozhraní mezi novým a starým zdivem zakryto omítkou, přesto je jeho umístění jasné – původní zeď se silně vykláněla směrem ven a nová byla pochopitelně postavena svisle.

Kruchta dostává s novou zdí osvětlení oknem ze západu a nový vstup zvenčí. Nový vstupní portál se nachází v západní zdi naproti původnímu vstupu na schodiště z lodi. Původní průchod je zřejmě při této úpravě zazděn, a pokud se tak nestalo už dříve, také vylehčovací oblouk pod schodištěm, viditelný z prostoru pod tribunou. Ve výši kruchty se v západní zdi nachází malé obdélné okno.

Západní zeď musela být omítnuta a pravděpodobně v této etapě kostel získal novou exteriérovou omítku (kterou měl kostel až d počátku 70. let 20. století). Pravděpodobně z této doby pochází také omítka na stropě s fabionem a výmalba jednotlivých polí. Přezdění západní zdi si muselo též vyžádat zásah do krovu západní části lodi.

7.úpravy 19. století

PŘEHLED STAVEBNÍCH ZMĚN
VZNIK

stavební části dochované	stavební části zaniklé, ale čitelné	stavební části hypotetické hyp. podoba/umístění hyp. existence	
stojatá stolice krovu lodi krov věže		úpravy zdiva při dnešní koruně zdiva věže	
dřevěná kruchta táhla? výmalba šablonovým dekorem v předsíni, lodi, presbytáři a sakristii překlad a horních stojek sedlového portálu do sakristie?	tribuna ve tvaru 'U' výmalba s šablonovým dekorem vstupu do patra věže z lodi nejpozději omítka?		

ZÁNİK

zánik čitelný	zánik předpokládaný	zánik hypotetické existence
krov věže dřevěná kruchta ve tvaru 'U' (podle plánu na novou kruchtu)	dosavadní krov věže vstup do patra věže z lodi nejpozději márnice	dřevěné zvonové patro věže nejpozději (dendrodatace 1830)

ÚPRAVY KROVU 1830/31

Krov věže byl postaven ze dřeva káceného 1830/31, stejně jako doplňované stojaté stolice krovu lodi. Zřejmě tou dobou dosloužila dosavadní konstrukce krovu nad věží. úk právě koruny zdiva věže a místnost je opatřena fošnosvým stropem. Zdivo mohlo při té příležitosti být sníženo na zhruba stejnou úroveň jako zdivo presbytáře. Je možné, že úpravy uložení krokví proběhly současně.

KRUCHTA, 1878

Plán na stavbu nové dřevěné kruchty, datovaný 1878, zachycuje jako bouranou konstrukci kruchtu do tvaru 'U'. Provedená nová kruchta je oproti výkresu jednodušší v detailech, základní princip konstrukce však zůstal zachován. Aby kruchta měla co největší plochu, byl překlenut tympanon románského portálu, a na nový cihelný pas teprve položen příčný trám nesoucí kruchtu.

S výměnou kruchty lze pravdě podobně spojit další úpravy v interiéru kostela – oprava omítek v dolní polovině presbytéria, světlý nátěr omítek s šablonovým květinovým a

geometrickým dekorem, kovová táhla stahující napříč presbytář a loď, vsazení náhrobníků do bočních stěn předsíně, úpravy podlahy odkud musely náhrobníky být vyjmuty.

Překlad portálu z presbytéria do sakristie se zdá relativně nově vyměněný, hypoteticky mohl být vyměněn právě při úpravách interiéru kostela v souvislosti se stavbou kruchty. V jeho okolí se nachází nová omítka a chybí tak část jeho malovaného iluzivního orámování.

Někdy mezi lety 1843 (stabilní katastr) a 1952 (ortofotomapa) musela zaniknout budova kreslená na mapě stabilního katastru, severně od kostela přimknutá k ohradní zdi. Mohlo se jednat o márnici a její zánik by pak nejspíš souvisel s ukončením pohřbívání na hřbitově u kostela, nebo zvonici.

8. opravy a výzkumy po pol. 20. stol.

60. -70. léta 20. století

(archeol. výzkum, restaurování, projekt)

V letech 1970- 75 byly restaurovány odhalené malby na triumfálním oblouku, na žebrech a omítkách presbytáře, sakristie a nástěnná malba na severní stěně lodi. Zřejmě restaurátory byla odstraněna zazdívka východního okna presbytéria a odhalena jeho kamenná kružba. Archeologický výzkum v letech 1970 a 72 odstranil zazdívky dolního portálu schodiště v tloušťce západní zdi, vylehčovacího oblouku a otvor vstupu z lodi do patra věže. S plánovanou přeměnou kostela na muzejní exponát nebo obřadní síň došlo k otlučení omítek na stěnách lodi, kromě omítek v okolí oken, kde se zachovalo malované lemování festony. Kolem roku 1972 byl kostel zvenčí omítnut. Došlo též k opravě střechy, žlabů a oplechování sanktusníkové věžičky, odstranění podmáčení a opravě stropu a podlahy v patře věže.

VZNIK

podlaha a strop místnosti v patře věže
restaurované omítky v presbytériu včetně maleb
restaurované malby na triumfálním oblouku
restaurované omítky v sakristii
exteriérová omítka s fabionovou římsou

ZÁNİK

zazdívka dolního portálu z lodi na schodiště
zazdívka niky vynášecího oblouku
zazdívka východního okna presbytáře
zazdívka otvoru z lodi do patra věže
vrchní vrstva omítek v presbytáři
omítky na triumfálním oblouku
až na fragmenty omítky v lodi
část exteriérové omítky
starší tvar římsy
barokní vybavení kostela

21. století (opravy)

Po roce 2000 probíhají podle finančních možností opravy kostela.

provedené opravy

2010 elektropřípojka

2009 oprava klenby předsíně (spárování, omítka poloviny klenby)

dozdívka J bočního oltáře

dozdívky portálu z lodi na schodiště

vitráže oken

zasklení oken

oprava ohradní zdi

dlažba v kostele``

2013 úprava omítek v předsíni

VII. Vyhodnocení výsledků průzkumu

Během práce se podařilo shromáždit velké množství poznatků, jak v podobě náleзовých situací stavební povahy na zdivu a dalších konstrukcích kostela, tak v podobě informací vytěžených ze získaných písemných a ikonografických pramenů i publikované literatury o Bedřichově Světcí.

Potvrdilo se, že stavebněhistorický průzkum ve smyslu zkoumání stavby samotné je potřeba doplnit výstupy ze zkoumání dalších historických disciplín. Teprve spojením poznatků a jejich vzájemnou korekcí se začíná obraz vývoje kostela, který je pochopitelně úzce spjat s vývoje vsi, podrobněji vykreslovat.

V průběhu výzkumu se opakovaně objevovala potřeba zpracování profesionální archivní rešerše.

Posun v poznání

Průzkum dokázal rozpoznat více stavebních fází, než se dosud uvažovalo. Pozdně gotickou stavbu věže následující stavbě presbytéria už naznačil, bez bližšího zkoumání, průzkum T. Nejezchlebové. Nově byla vypořovávána přestavba západní zdi kostela, která byla dosud považovaná za původní románskou, včetně schodiště vedoucího na tribunu v její tloušťce. Také u výmalby kostela se předpokládá více vrstev, než se dosud uvádí.

Pro románskou etapu se zpřesnila představa o tribuně – doložen byl její zděný parapet. Pro pozdně gotickou přístavbu věže vznikla představa o využití přízemí jako sakristie s vloženým patrem soukromého oratoria. Pro přístup do patra věže a uvažované nástavby zvonového patra pak předpoklad lávky vedoucí z ještě románské tribuny. Na gotickém triumfálním oblouku byla vyloučena možnost použití nezbořeného spodní části oblouku románského při gotické přístavbě presbytéria. Byl doložen technologický postup stavění gotického oblouku. Pro klasicistní přestavbu se objevila prosvítající výmalba stropu.

Podařilo se podrobně zachytit postupnou proměnu chrámové stavby od jejího známějšího stadia románského tribunového kostela přes gotickou modernizaci presbytéria, pozdněgotické rozšíření o věž s vloženou oratoří a nabídnout velmi pravděpodobnou hypotézu o zřízení dřevěného zvonového patra. Jako velmi pozoruhodná se ukázala etapa renesanční spojená s realizací ambicí drobnější předbřlohorské utrakvistické šlechty. Zcela nově se odkrývá podoba kostela s dvoupatrovou dřevěnou tribunou, výmalbou s utrakvistickou tematikou (scéna Poslední večeře, motiv českých patronů sv. Prokopa a Václava akceptovaných českým nekatolickým prostředím a malbouskromně alternující nákladnější štukovou výzdobu). Ozřejmil se i historický kontext následného stavebního útlumu, který způsobil, že pozůstatky těchto stavebních etap nebo jejich stopy zůstaly uchovány v poměrně čitelném stavu do dnešní doby.

Provedený průzkum ukázal zatím v této podobě nezkoumanou souvislou řadu stavebních řešení, která sloužila zvýraznění přítomnosti šlechtice – patrona kostela (románská tribuna, její přežívání v gotice, pozdněgotické vydělení oratoře – sakristie a zánik tohoto řešení v utrakvistickém prostředí) na bohoslužbě.

V rámci možností byla sledována i souvztažnost stavebních proměn kostela a dění v jeho vesnickém zázemí. Jako zcela zásadní se ukázala přítomnost patrona ve vsi a rezidenční funkce jeho sídla, která se ukázala jako významný stimul k úpravám a změnám.

Několik nalezených druhotně použitých románských ozdobných kamenných článků nasvědčuje tomu, že kostel měl vyšší úroveň výtvarné výzdoby, než se doposud soudilo. Výzdoba kostela jistě odrážela i význam Bedřichova Světce a postavení jeho majitelů v době stavby kostela. Potvrzení zániku horní části západní románské stěny bohužel vyloučilo naději na bližší poznání této části kostela významné pro hypotézy o vztahu kostela k případným dalším součástí románského areálu.

Pozoruhodnou část výzkumu představuje sledování stavebních poruch, které se prokazatelně začaly projevovat již v gotické etapě. Byla zaznamenána stavební opatření, která byla podniknuta k jejich eliminaci. Nabízí se hypotéza o částečném přezděnění triumfálního oblouku a části klenby presbytéria, kterou si tyto poruchy patrně vynutily. Hypotézyby bylo možné verifikovat a přesněji časově zařadit budoucím hloubkovým SHP ve spolupráci s restaurátorským průzkumem⁷¹. Důsledkem poruch bylo patrně i odstranění západní zdi kostela včetně obou nároží v roce 1799. Novodobé pokusy o statické zajištění dlouhodobě nestabilní konstrukce se nezabývaly genezí a historií poruch a řešily je jako situaci vzniklou v důsledku novodobého chátrání. Průzkum naznačuje souvislost s vlastnostmi podloží a vývojem terénního reliéfu.

Rezervy v poznání a doporučení pro další výzkum

Archivní rešerše

Chybí kompletní archivní rešerše pro Bedřichův Světec.

Konkrétní otázky: Kdy byla tvrz rezidenční a kdy (už) ne?

Byli první majitelé Světce z rodu Lobkoviců utrkvisté (kolem roku 1600)?

Poloha tvrze?

Kdy byl kostel farní?

V jakém vztahu ke Kaplířům byla hraběnka Justina von Tuppaw?

Národnostní složení obce, poměr českého a německého obyvatelstva?

Restaurátorský průzkum.

Je potřeba revize dosavadních průzkumů maleb a omítek a jejich umělecko-historického datování, s přihlédnutím k rozpoznání utrkvistické vrstvy výzdoby.

Otázky: Rozpoznat vrstvy výmalby a přiřadit je k jednotlivým stavebním etapám.

Výmalba stropu

Průzkum malt a omítek

Rozbory v místech nepřehledností nebo sporných situací (např. na triumfálním oblouku a zdi nad ním v krovu, situace okolo severního portálu na tribuně, místa třeba vytipovat)

Podrobné geodetické zaměření

Takto složitý objekt lze obtížně průzkumovat bez dokonalého geodetického zaměření. V tuto chvíli chybí řezy a detailní zaměření některých detailů:

Krov, s důrazem na polohu obvodových zdí, říms a jejich výšky, zbytek štítové zdi nad triumfálním obloukem

Šikmosti záklenků hrotitých oken v presbytériu

Zaměření zazděného průchodu v patře věže

Nika v J stěně presbytéria

Archeologický výzkum

Otázky: Vývoj tvaru severní a severozápadní hrany ostrožny (násyp terénu by mohl být jednou z příčin statických poruch na kostele)

Způsob napojení apsidy na loď

Poloha a podoba tvrze po začátku 14. století (shluk staveb jižně od kostela x jihovýchodní okraj vsi v místech někdejšího poplužního dvora)

Celkový rozsah již objeveného panského sídla?

Archeologický dohled při veškerých zemních pracích v okolí kostela, v místech, kde se uvažuje existence tvrze.

Statické poruchy

Vyhodnotit statické poruchy s ohledem na výsledky archeologického a stavebně-historického průzkumu. Spolupráce se statikem, který má zkušenosti s historickými stavbami.

Dendrodatace

Odběr většího množství vzorků z konstrukce krovu, cíleně vybrat prvky, na kterých stojí hypotézy (vazné trámy, krokve, okapní vaznice, věšadla, pozednice) a stropu (průvlaky a prkenný podhled).

⁷¹Její podchycení v písemných pramenech je málo pravděpodobné.

Heraldika, epigrafie

Určit erbovní znak v sakristii, znak v presbytáři a jeho nápis. Potvrdit erby na náhrobnících v předsíni a jejich nápisy.

Stavebněhistorický průzkum

Neprozkoumané náleзовé situace

Stopy po přestavbách ve zdivu pod omítkami, zejména v exteriéru (vč. podoby portálu na tribunu v severní zdi)

Patro věže: Omítky, stopy po nástavbě zvonového patra ev. jiné konstrukce.

Průchod z patra věže do krovu?

Zed' mezi patrem věže a krovem presbytéria byla upravována?

Měla chodba z lodi do patra věže přisvětlovací okénko?

Krov: Zed' s částí cihelného štítu nad triumfálním obloukem a trámová trojúhelná konstrukce štít vynášející, zbytky omítek a stopy po starší střeše, zbytek na straně presbytéria

Situace severozápadního rohu věže a napojení na loď

Situace severovýchodního rohu věže a napojení na loď

Úpravy uložení kroků v lodi

Zed' nad triumfálním obloukem viditelná v krovu – je upravována/zvýšená? (může přispět k objasnění otázek kolem přezdění horní části triumfálního oblouku, viz níže)

Schodiště v tloušťce západní zdi: způsob zastropení dolní podesty (situace nad dolním portálem)

Předsín': zbytky omítek nad portálem do lodi (někdejší exteriér)

Podlaha: zůstaly některé části nepřeskládané?

Starší ohradní zdi?

Sakristie/presbytář: Prozkoumat situaci kolem niky nad portálem do sakristie, ověřit existenci okénka dřevěného patra oratoře do presbytáře. Co značí prasklina východně od niky – starší okno?

Okna presbytáře a lodi: je dvojice protilehlých oken v presbytáři současná s dvojicí protilehlých oken v lodi

Nezodpovězené otázky a nejasnosti

Způsob vyústění schodiště v tloušťce západní zdi na tribunu.

Tribuna-kruchta: podoba a počet od zániku kamenné románské tribuny do stavby dřevěné kruchty 1799, kdy se bourala tribuna do tvaru písmene 'U'. Ze zaniklých

konstrukcí můžeme doložit druhé patro tribuny rušené nejpozději 1601 s krovem, není znám způsob výstupu na ni, ani její podoba na severním konci.

Oratoř v sakristii: málo prozkoumaný jev. Důvody pro její existenci: zazděné okénko pro průhled do oltářního prostoru a jedna analogie.

Zvonice: Existence a podoba pro románskou, gotickou i pozdněgotickou etapu (pro tu je hypotéza dřevěné nástavby zvonového patra na věži), ev. pro renesanční etapu před stavbou sanktusníkové věžičky.

Strop: je renesanční s krovem nebo novější (vyměněný)? Byl malovaný?

Portál do sakristie: kdy proč měněn překlad a horní stojky?

Sakristie: měl kostel před stavbou věže se sakristií nějakou jinou, přízemní, sakristii?

Přezdění klenby presbytáře: Není zatím spolehlivě doloženo. Důvody pro: na klenebních kápích není gotická malba, geometrická nepravidelnost průběhu žeber, nepravidelnosti v osazení výběhu žeber a konzoly zapuštěné do jižní stěny presbytéria. Pokud byla klenba přezděna, není jasné, jestli spadla nebo byla snesena.

Přezdění horní části jižní stěny presbytáře: viz přezdění kleneb presbytáře

Přezdění horní části triumfálního oblouku: datace vychází z předpokladu, že podélný stropní průvlak je/byl⁷² současný s krovem datovaným 1601 a s nadezdívkou nad obloukem. Dataci přezdění oblouku do roku 1601 odporuje přítomnost výmalby na styku klenby presbytéria s obloukem, kterou považujeme za starší. Provéřit, zda renesanční výmalba mohla být až 1601 s krovem. Není jasné, jestli se oblouk zřítíl nebo byl snesen, ani jak se při ev. rozebírání zdiva postupovalo.

Co byla budova kreslená na mapě stabilního katastru při ohradní zdi na sever od kostela? Márnice? Zvonice? Kdy (mezi 1843 a 1952) zanikla?

Mohlo být patro věže přístupné i jiným způsobem než lávkou z tribuny? Přímé by kolidovalo se vstupním portálem, ale není vyloučeno venkovní schodiště.

Otázky vyžadující širší průzkum a hledání analogií

Schodiště v tloušťce západní zdi, jeho vyústění na tribunu

Soukromé oratorium v patře sakristie, kdy se vyskytuje

Prostorový vztah panského sídla ke kostelu, přístup ze sídla na tribunu kostela portálem nahore na tribunu

Přezdění triumfálního oblouku, ev. způsob snesení

Přezdění kleneb v presbytériu

O čem může svědčit geometrická nepravidelnost průběhu žeber (znovovyklenutí klenby x ne příliš kvalitní kamenická práce)

Vylehčení zdi v krovu nad triumfálním obloukem pomocí trámové trojúhelné konstrukce

⁷² mohl být později vyměněný

Proměny výzdoby a uspořádání interiéru pro utrakvistickou bohoslužbu

Výkresy grafické podoby stavebněhistorické analýzy ke zpracování (po zaměření):

půdorys krovu

podélný řez kostelem

příčný řez presbytářem a věží

příčný řez lodí

Památkové hodnocení

Kostel sv. Jakuba Většího v Bedřichově Světcí je nejstarší památkou na Mostecku. Je to cenný doklad románského stavitelství z doby formování drobné české šlechty, o jehož někdejší výstavnosti dávají tušit nalezené druhotně použité ozdobné články. Významná je potvrzená vazba na archeologický doložený areál panského sídla.

Ukazuje na kulturní úroveň malé a střední šlechty v předbělohorské době a ilustruje proměny interiéru kostela v souvislosti se změnami konfesijními. Projevy adaptace na ideové požadavky utrakvistické konfese jsou u nás dosud málo identifikované.

Paradoxně malý zájem vrchnosti o kostel, způsobený velkou vzdáleností od sídla majitele panství, na jehož okraji se Světec koncem 16. století ocitl, vedl k uchování starších vrstev až dodnes.

Díky své mimořádně vysoké hodnotě se kostel může stát prostředkem navazování vztahu nově přistěhovaných obyvatel ke krajině, která po druhé světové válce přišla nejen o obyvatele, ale i o samotné vesnice.

Fakt, že kostel je i do budoucna zdrojem nových poznání, jeho hodnotu jenom umocňuje.

Doporučení pro další úpravy

Za kulturní památku prohlásit celý areál kostela s pozůstatky panského sídla, za její ochranné pásmo určit celou vesnici.

Archeologický dohled při veškerých zemních pracích v okolí kostela, v místech, kde se uvažuje existence tvrze.

Odstranit cementové omítky z ohradní zdi, doplnit chybějící kameny, přezdít narušené části zdiva, s použitím dochovaných kamenů a vápenné malty, tak, abych charakter zdi zůstal zachován. Odstranit stávající stříšky pilířů vstupní brány a vrátit původní vzhled podle fotografií.

Pravidelná kontrola a údržba střešní krytiny.

Vybudovat okapní chodníček okolo kostela, vyspádovat terén směrem od kostela, s ohledem na stávající odtokové otvory v dolní části ohradní zdi. Ověřit funkčnost odtokových otvorů.

Doomítnout exteriér kostela v místě odpadlé nebo zvětralé omítky. Současná exteriérová omítka může být pro nejbližší dobu zachována.

Zajistit přiměřené větrání kostela, výplně některých oken by měly snadné větrání umožňovat (tj. mít otevíravé části).

Zvážit nutnost další elektroinstalace, rozvody vést nejlépe v přeskládaných částech podlahy (nikoli ve stěnách).

Odhalené zdivo v interiéru lodí pro velkou výpovědní hodnotu neomítat.

VIII. Použité zdroje

literatura

o kostele sv. Jakuba v Bedřichově Světcí

MERHAUTOVÁ -LIVOROVÁ, Anežka: *Kostelík v Bedřichově Světcí*, in: Umění 8, 1960, str. 186

MANNLOVÁ, Heide: *Po cestách průzkumu*, in Kulturní kalendář Mostecka 1963/1, str. 14

MANNLOVÁ, Heide: *Kostelík v Bedřichově Světcí*, in Mostecko-Litvínovsko, Regionální studie II. - 1963, Okresní archiv v Moste a Městské muzeum v Litvínově, 1963, str. 15- 18

MANNLOVÁ, Heide: Románský kostel v Bedřichově Světcí a jeho gotická přestavba, in: Památková péče 25, 1965, str. 54-56

MERHAUTOVÁ, Anežka. *Raně středověká architektura v Čechách*. Praha: Academia, 1971, str. 93-94

RADOVÁ, Milada - ŠKABRADA, Jiří: *Románské stavitelství*, Praha: ČVUT, 1977?, str. 100

BUBENÍK, Josef: *K původní podobě kostela sv. Jakuba v Bedřichově Světcí*, in: Zprávy – studie Krajského muzea Teplicích 13, 1978, s. 71-82

VÍTOVSKÝ, Jakub: *Gotické nástěnné malby ze Židovic a v Bedřichově Světcí na Mostecku*, in: Památky a příroda 9, 1983, str. 530-534

KLÁPŠTĚ, Jan: *Paměť krajiny středověkého Mostecka*, Most: Archeologický ústav AV ČR Praha; Státní galerie výtvarného umění Most; Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, 1994

KLÁPŠTĚ, Jan: *Bedřichův Světec –šlechtické sídlo z 13. století*, in: Osud Mostecka, sborník odborných prací, Most: Okresní muzeum Most, 1996

ČECH, Petr: Sídla drobné feudální šlechty 13. stol., in: Památky-Příroda-Život 31, 1999, str. 83-92

románská architektura

MENCL, Václav. *Panské tribuny v naší románské architektuře*, in: Umění 13, 1963, str.29-62

Chotěbor, P. – Smetánka, Z.: *Panské dvory na české středověké vesnici*, in: Archaeologia historica 10, 1985, s. 47-56

HAUSEROVÁ-RADOVÁ Milena: Kostel sv. Jakuba Většího v Rovném u Stříbrné Skalice, in: Zprávy památkové péče 2010/6, str. 387–392

GÁJA, Robert: Východní emporie v Čechách a na Moravě v 13.–15. století, in: Staletá Praha 27, 2010/1

historie

Osud Mostecka: Člověk a životní prostředí včera a dnes: Sborník odborných prací. Most: Okresní muzeum Most, 1996

VELÍMSKÝ, Tomáš. *Hrabišici: páni z Rýzmburka*. Praha: Nakladatelství Lidové novin, 2002

Dějiny hmotné kultury I(2): Kultura každodenního života od 13. do 15. století, Praha: Stát. pedagog. nakladatelství, 1985

Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti; Díl 1 / Jan Halada. Praha: Akropolis, 1992

Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české / Jan Županič, František Stellner, Michal Fiala. Praha: Skřivan, 2001

Proměna českých zemí ve středověku / Jan Klápště. - Vyd. 1. - Praha: Nakladatelství Lidové novin, 2005

Čechy v době knížecí: (1034-1198) / Josef Žemlička. - 2., opr. a dopl. vyd. - Praha: Nakladatelství Lidové novin, 2007

Počátky Čech královských: 1198-1253: proměna státu a společnosti / Josef Žemlička. - Praha: Lidové novin, 2002

České země v pravěku / Helena Mandelová; 2. vyd. - Praha : Albatros, 1999

Atlas světových dějin: 1. díl. Pravěk - středověk. 1. vyd. Praha: Kartografie, 1996

Keltové a Čechy / Petr Drda, Alena Řehbová; fot. Hana Toušková. - 2., rozš. vyd., v Akademii 1. - Praha: Academia, 1998

KLÁPŠTĚ, Jan. *Raně středověké Mostecko a síť dálkových cest*, in: Archeologické rozhledy 37, Praha 1985

topografie, soupisy, statistiky

LIŠKOVÁ, Marie. *Berní rula 32. Kraj Žatecký I*. Praha: SPN, 1953

LIŠKOVÁ, Marie. *Berní rula 32. Kraj Žatecký II*. Praha: SPN, 1953

DOSKOČIL, Karel: *Berní rula 2, popis Čech r. 1654*, Praha SPN, 1954

ŠKRÁBAL, Josef, RŮŽKOVÁ, Jiřina. *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*. Praha: ČSÚ, 2006

Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970, Federální statistický úřad: Praha 1978

Profous, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*; Díl 1. A-H. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947

Sedláček, August. *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha: Argo, 1998

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého*, díl 14. Litoměřicko a Žatecko. Praha: Argo, 1998, s. 217

SOMMER, Johann Gottfried. *Böhmen. Leitmeritzer Kreis*. Praha 1833

Heimatkunde des Brüxer Schulbezirke. Brůx /Most 1908
 RESSEL, G. A. Addressbuch des polit. Bezirkes Brůx. Brůx /Most 1890/91
 KOTYŠKA, Václav. *Úplný místopisný slovník Království Českého*. Praha. Bursík & Kohout. 1895, s. 1392
 SCHLALLER, Jaroslaus. *Topographie des Königreichs Böhmen (Fünfter Theil)*. Praha a Vídeň, 1787, s. 129
 PALACKÝ, František. *Popis království českého*. České Budějovice. Praha 1848, s.49
 Chytil, Alois. *Chytilův místopis Republiky československé*. Praha 1922, s.1328

ostatní

Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách; Díl 4. Ústecký kraj. Severozápadní Čechy / Jan Pešta. Praha: Libri, 2009

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, průvodce expozicí. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem

DVOŘÁK, Max: *Vyvinutí erbu někdy pánův, nyní knížat z Lobkovic*, in: Památky archeologické IX., ročník 1873, str. 5-18, 91-100

MAČEK, P: *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Praha: Státní památkový ústav, 2. doplněné vydání 2001

internetové zdroje

<http://www.curia.vitkov.cz/curia.html> webová stránka o panských sídlech
<http://monumnet.npu.cz/> evidence památek NPÚ
<http://www.belusice.cz/> Obec Bělušice
<http://bedrichuvsvetec.webnode.cz/Občanského sdružení pro obnovu kostela sv.Jakuba v Bedřichově> Světci.
<http://www.farnost-most.cz/clanek/bedrichuv-svetec-kostel-sv-jakuba-starsiho/>
<http://www.youtube.com/watch?v=1hKSNhBHp58&noredirect=1> Interview Z1, host: Jan Klápště
www.mlp.cz Online katalog Městské knihovny v Praze
<http://www.ceskestredohori.ochranaprirody.cz> Správa CHKO České středohoří
<http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/scitani-lidu-domu-a-bytu-2001?zuj=567051> Regionální informační servis
http://www.mikroregion.net/most_jih/cz/Sdružení obcí regionu Most – Jih
http://www.okw.cz/jakub/_minulost/ikonografie/ikonografie_main.htm Sv. Jakub Větší

<http://www.svatyjakubbrno.wz.cz/DATA/hlavni/jakub.php?stranka=ojakub.html> Sv. Jakub Větší
<http://www.cernice.cz/progres/lib/files.php?id=68> Černčice, Světečtí z Černčic
<http://archive.org/details/ottvslovnknauni39ottogoog> Ottův slovník naučný
<http://trebivlice.integro.cz/zajimavosti/45-historie-obce> Třebívlice, třebívlická větev Kaplířů ze Sulevic
<http://www.stredoceske-zamky.cz/zamekhrebecniky.html> Světečtí z Černčic
<http://www.svprokop-sazava.cz/> Sv. Prokop
<http://veritas.evangelnet.cz> Kruh českých duchovních tradic

mapy

České středohoří, turistická mapa 1:50 000, Praha: Klub českých turistů 2012
<http://mapy.cz> (ortofotomapa současná)
<http://kontaminace.cenia.cz/> (ortofotomapa 1952)
<http://www.belusice.cz/index.php/uzemni-plan-obce> (územní plán obce Bělušice)
<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=602035&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka> (katastrální mapa a mapa topografická)
http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_query_01.html?mapno_cm=c0101-1 (mapa stabilního katastru 1843)
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&z_width=0&z_newwin=0&map_root=mul&lang=cs (Müllerova mapa Čech 1720)
http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce (I. vojenské mapování)
http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=70&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=ce (II. vojenské mapování)
http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/topo/3851/3851-002_index.html (III. vojenské mapování)
http://www.geology.cz/app/ciselniky/lokalizace/show_map.php?mapa=g50&y=784385&x=995994&r=3500&s=1&legselect=0 (geologická mapa)
http://mapy.geology.cz/svahove_nestability/ (geologická mapa)
<http://dendrochronologie.cz/databaze> databáze dendroanalýz

prameny

Regesta diplomatica nec nec epistolaria Bohemiae et Moraviae; Pars 1. Annorum 600-1253 / Karel Jaromír Erben. Praha: Haase, 1855

Archivní fond Farního úřadu Bečov, 1580-1950. Uloženo v SOKA Most

Filialkirche in Schwetz [plán na přestavbu tribuny], Alois Schmeer, 1878. Uloženo v SOKA Most

Plan der tür in der Kirche zu Schwetz [plán na přestavbu západní části kostela], A. Schrig, asi 1799. Uloženo v SOKA Most

Stabilní katastr pro obec Schwetz, 1843. Uloženo v Národním archivu, pobočka Praha-Hradčany

Zpráva o prohlídce varhan v Bedřichově Světcí, 1965. Uložena v plánové sbírce ústředního pracoviště NPÚ

Fotografie kostela v Bedřichově Světcí z roku 1963 a 1954 a fotografie Piety z roku 1924. Uloženo ve fotografické sbírce ústředního pracoviště NPÚ

Evidenční památkový list: Bedřichův Světec - kostel. Uloženo v SOKA Most

Online evidenční list ohrožených památek: socha sv. Jana Nepomuckého
<http://monumnet.npu.cz/ohr/ohrdetail.php?idReg=190562283&NazSdOb=bedřich%F9v%#43-sv%ECtec&Nem=N&Limit=25>

Online evidenční list nemovitých památek: kostel sv. Jakuba Staršího, Bedřichův Světec
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?idReg=154598&KoKodOk=4205&Uz=B&PriUbytd=03.05.1958&PriUbytdo=04.09.2012&Limit=25>

Online evidenční list nemovitých památek: socha sv. Jana Nepomuckého
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?idReg=190562283&KoKodOk=4205&Uz=B&PriUbytd=03.05.1958&PriUbytdo=04.09.2012&Limit=25>

Restaurátorská zpráva školy prof. Slánského (fotografie a plány). Uloženo v NPÚ Ústí nad Labem

NPÚ Ústí nad Labem, Karel Kraus. *Uměleckohistorická analýza kostela sv. Jakuba*. 1967. Uloženo v NPÚ Ústí nad Labem

NPÚ Ústí nad Labem. *Nálezová zpráva..., kostel sv. Jakuba*. 1970. Uloženo v NPÚ Ústí nad Labem

Atelier PAAT. *Projekt rekonstrukce kostela*. 1972. Uloženo v NPÚ Ústí nad Labem

NPÚ Ústí nad Labem, Škabrada-Dittrich-Cibulová, *Památkové hodnocení obce*. 1984. Uloženo v NPÚ Ústí nad Labem

NPÚ Ústí nad Labem, Nejezchlebová-Vyčítalová, *Stavebněhistorický průzkum kostela*. 1984. Uloženo v NPÚ Ústí nad Labem

Spisová složka pro Bedřichův Světec. Uloženo v NPÚ Ústí nad Labem

Složka fotografií pro Bedřichův Světec. Uloženo v NPÚ Ústí nad Labem

Katalog osobností, Knihovna Muzea Most

neprostudované prameny:

Další katastry kromě Stabilního katastru, Národní archiv, pobočka Praha- Hradčany

Letecké snímky obce (od 30. let 20. století), Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad (VGHMÚŘ) Dobruška

Archeologické zprávy z výzkumů prof. Klápštěho a dr. Bubeníka, Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě

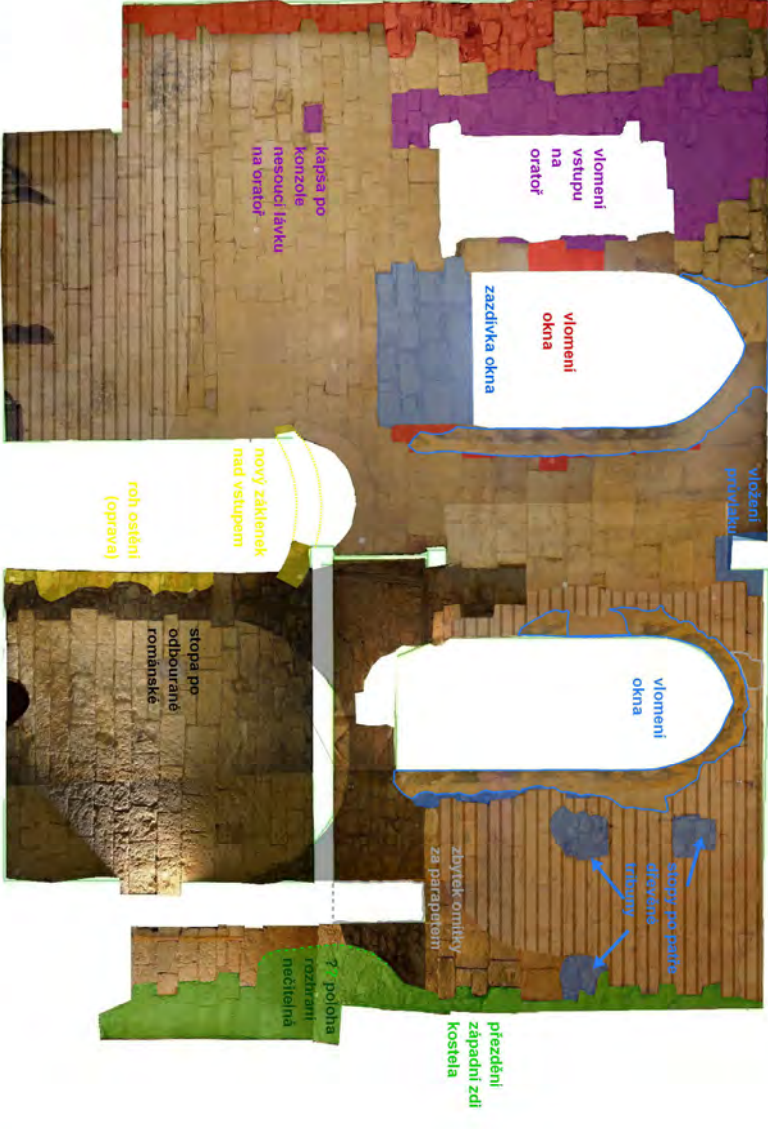
zaměření kostela:

Brož, T. – Skopec, J.: geodetické zaměření kostela, 2011 (půdorysy ve třech úrovních)

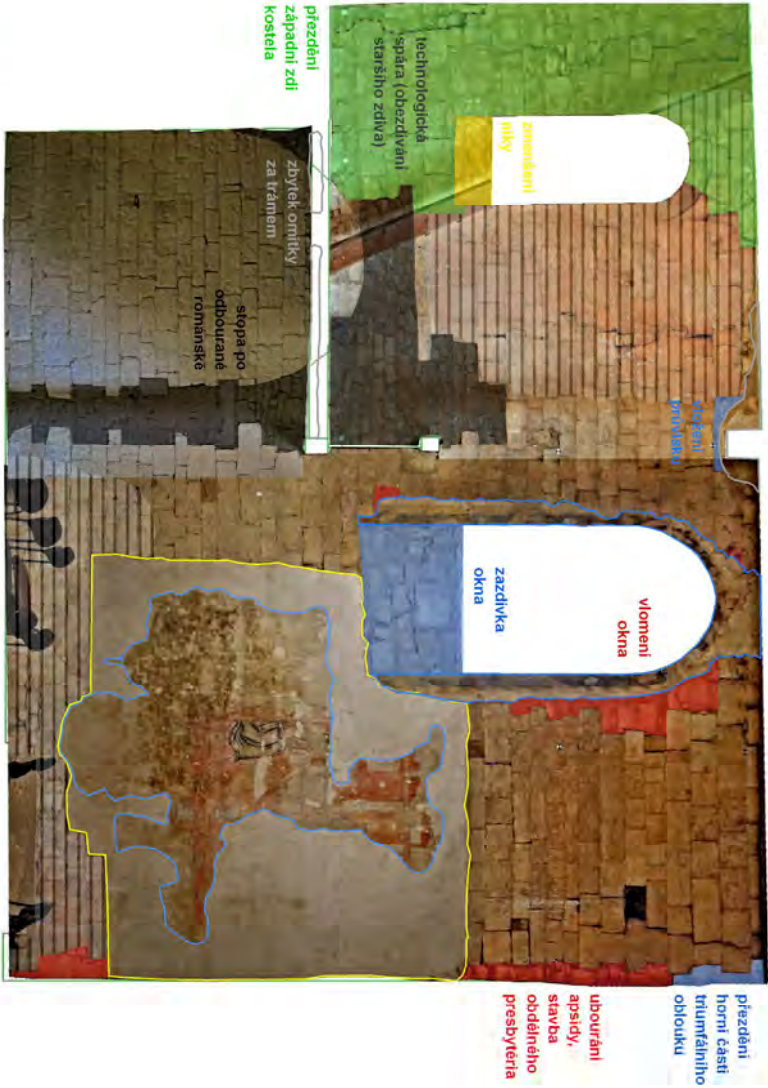
zaměření firmy MURUS (autorka neměla k dispozici)

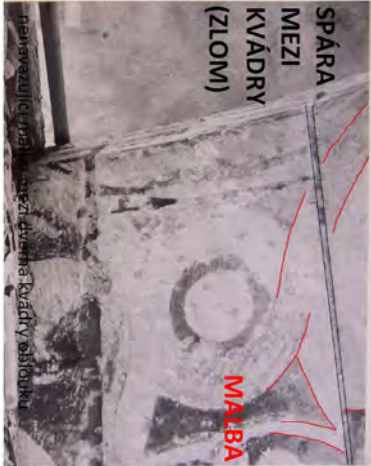
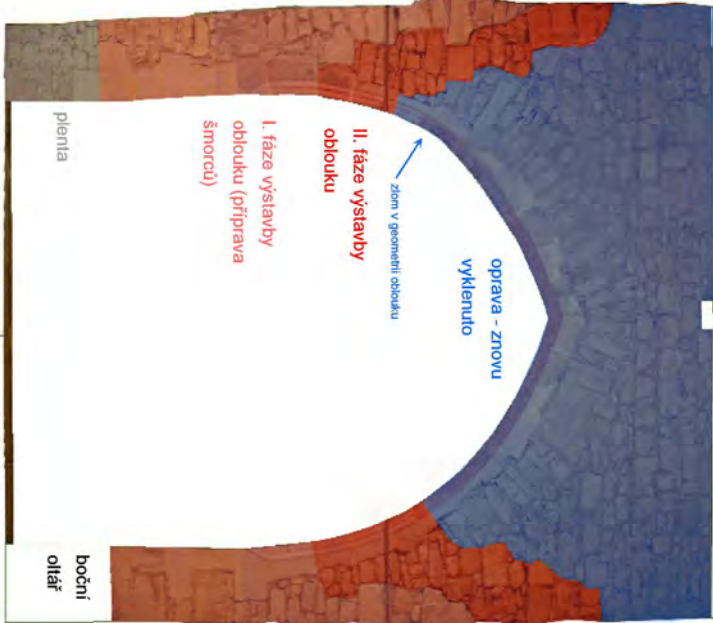
JIŽNÍ STĚNA LODI

SEVERNÍ STĚNA LODI

TRIUMFÁLNÍ OBLOUK

ZÁPADNÍ STĚNA LODI POD KRUCHTOU

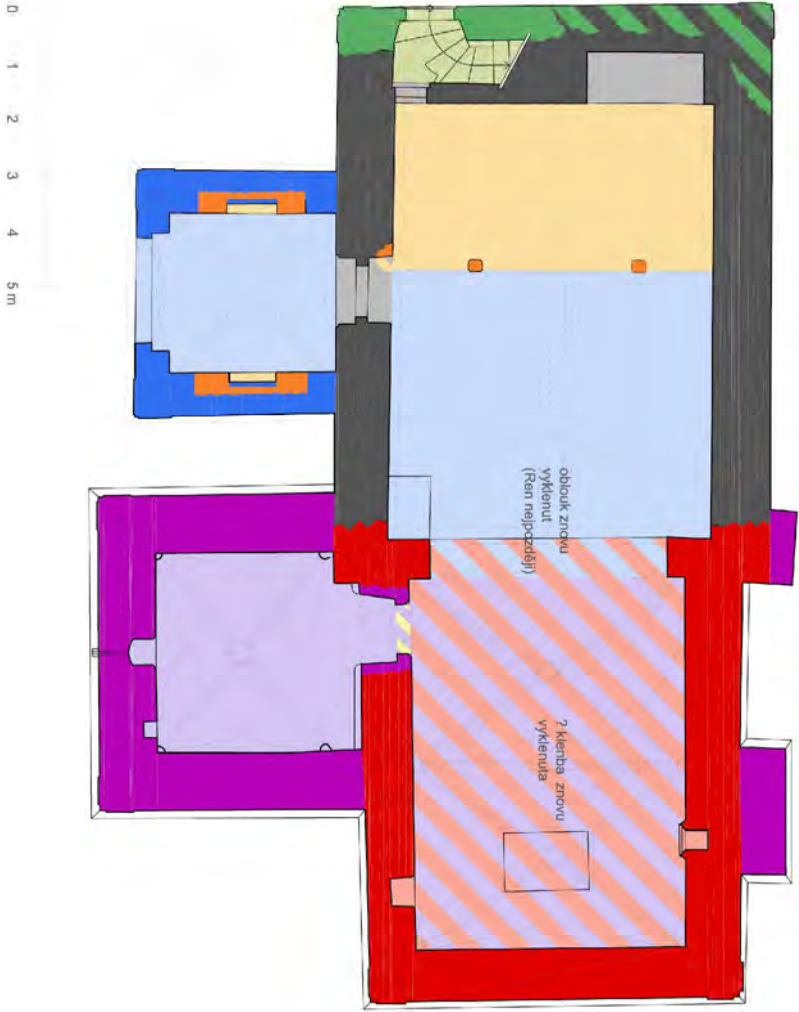
Bedřichův Světec představuje ve středoevropských poměrech zcela mimořádnou lokalitu, v níž se podařilo archeologicky doložit vztah několika etap zaniklého raně feudalního sídla ke stojícímu románskému kostelu. Cílem práce bylo shromáždit a kriticky vyhodnotit dosavadní poznatky o stavebních dějinách kostela a doplnit je a korigovat na základě vlastního nedestruktivního stavebněhistorického průzkumu stavby.

Na plakátu jsou prezentovány grafické výstupy analýzy stavebního vývoje. Textová část stavebněhistorického průzkumu je přiložena v samostatném spise.

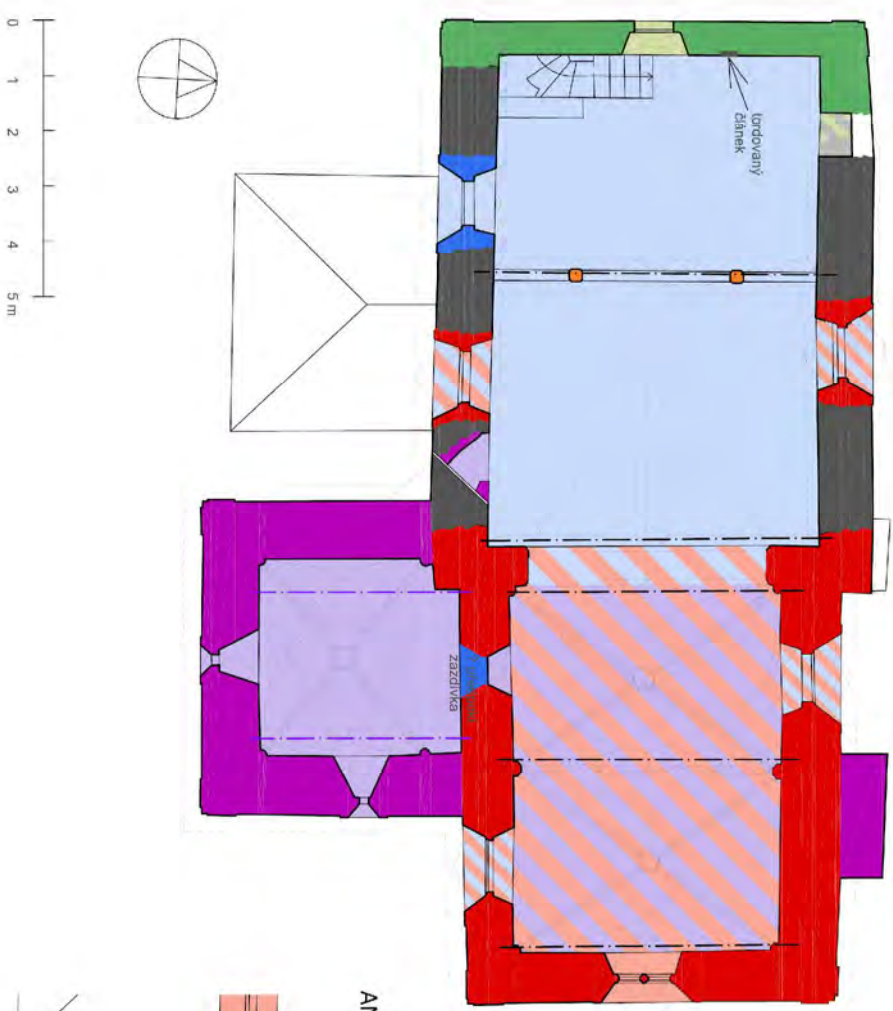
STAVEBNĚHISTORICKÁ ANALÝZA KOSTELA

STAVEBNĚHISTORICKÁ ANALÝZA KOSTELA

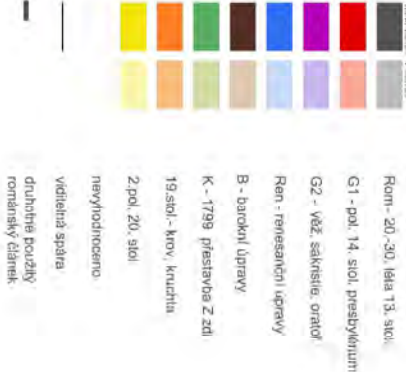
ANALÝZA ZDIVA - PŮDORYS V ÚROVNI DVEŘNÍCH OTVORŮ

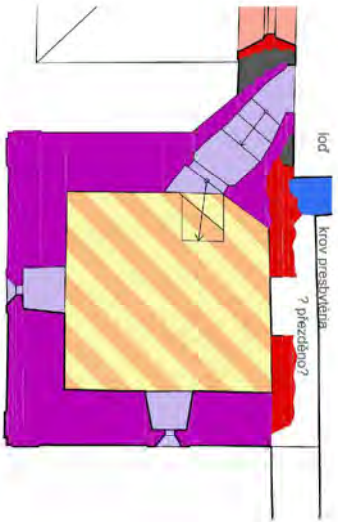
ANALÝZA ZDIVA - PŮDORYS V ÚROVNI OKENNÍCH OTVORŮ

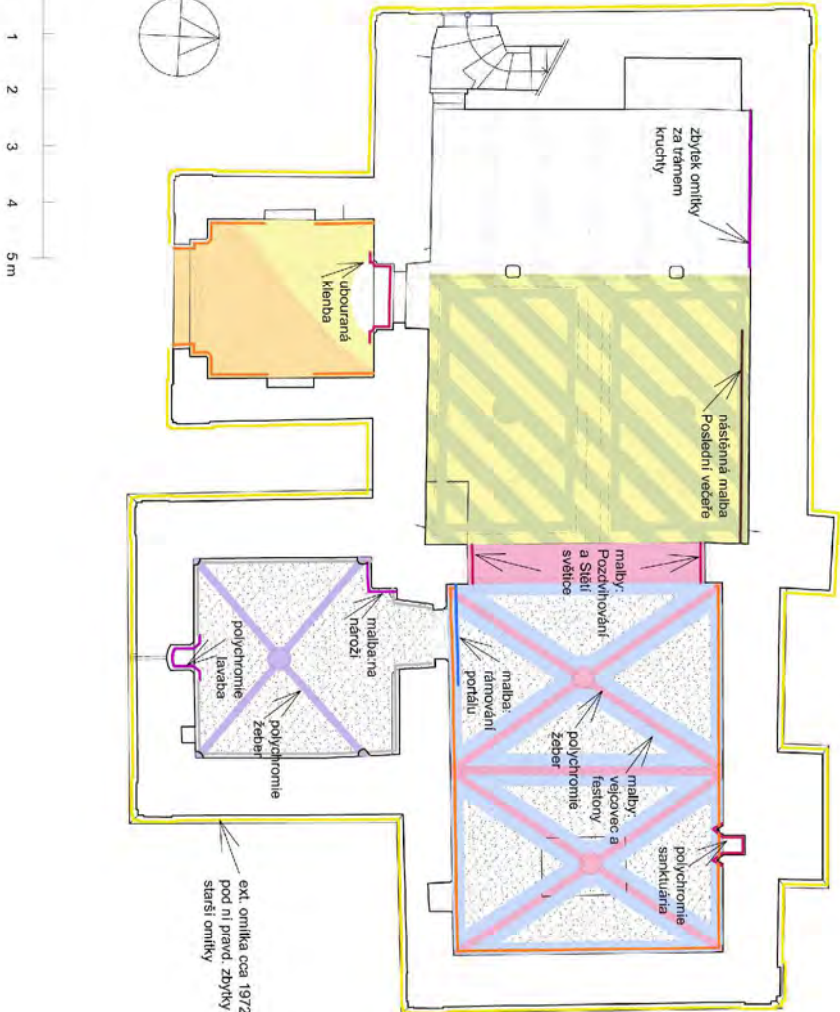
LEGENDA:

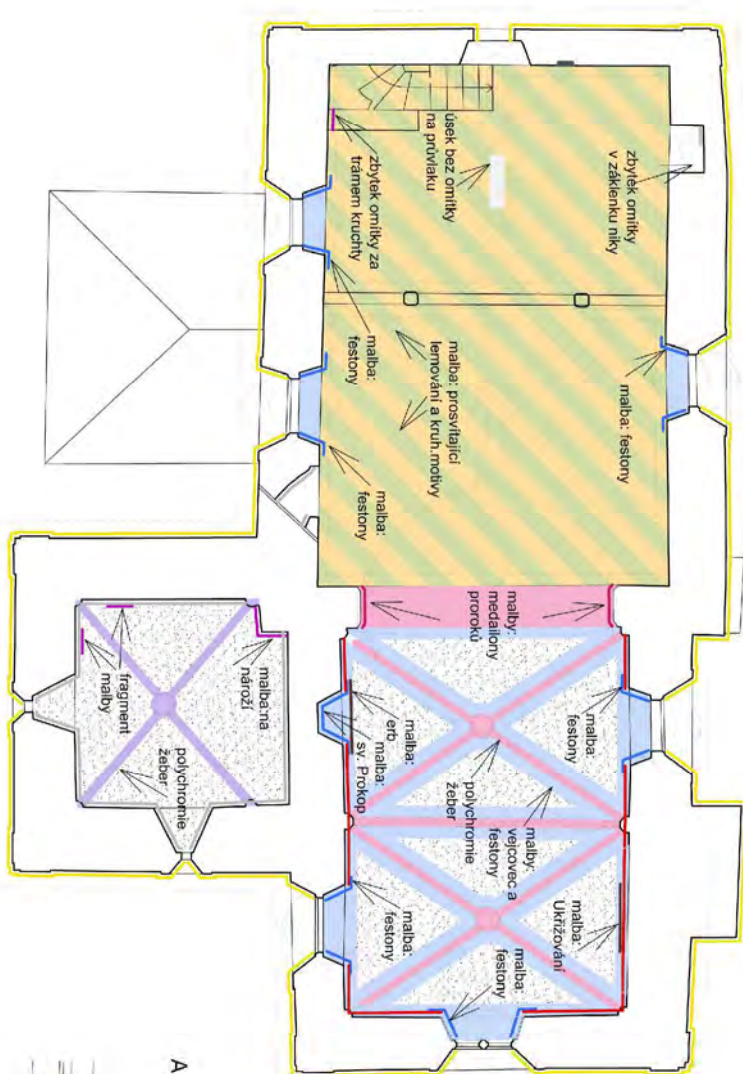
ANALÝZA ZDIVA - PATRO VĚŽE

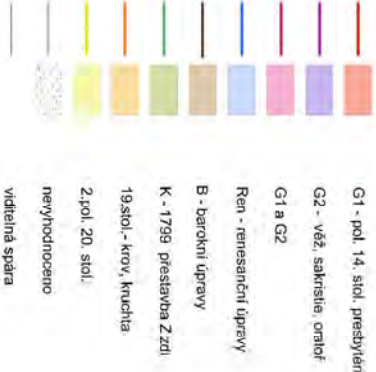
ANALÝZA OMÍTEK - PŮDORYS V ÚROVNI DVEŘNÍCH OTVORŮ

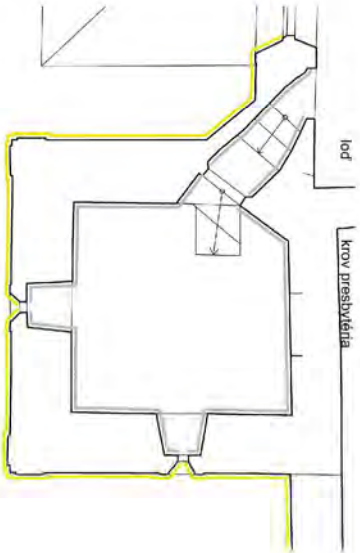
ANALÝZA OMÍTEK - PŮDORYS V ÚROVNI OKENNÍCH OTVORŮ

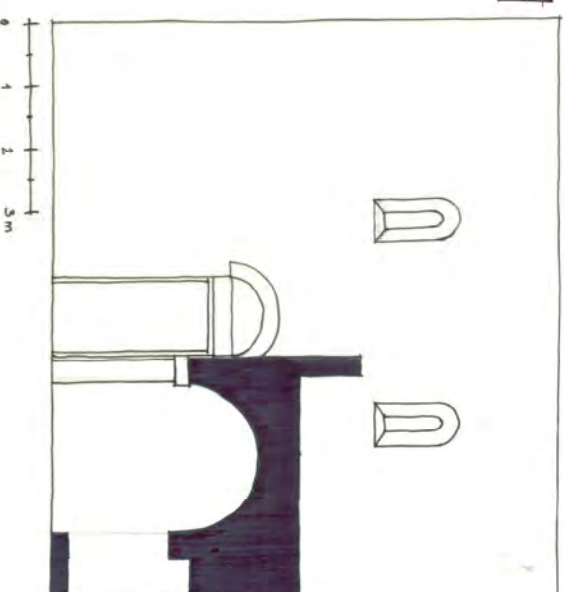
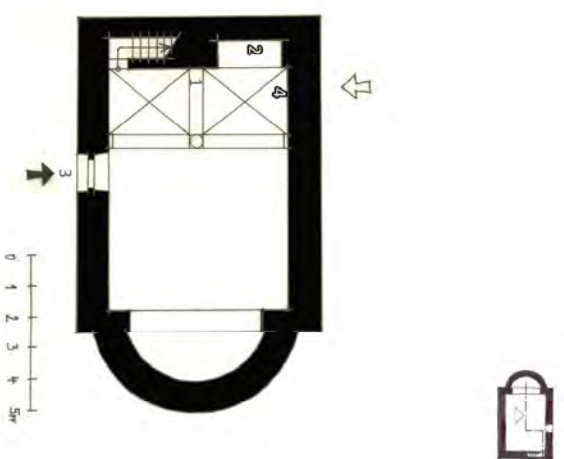
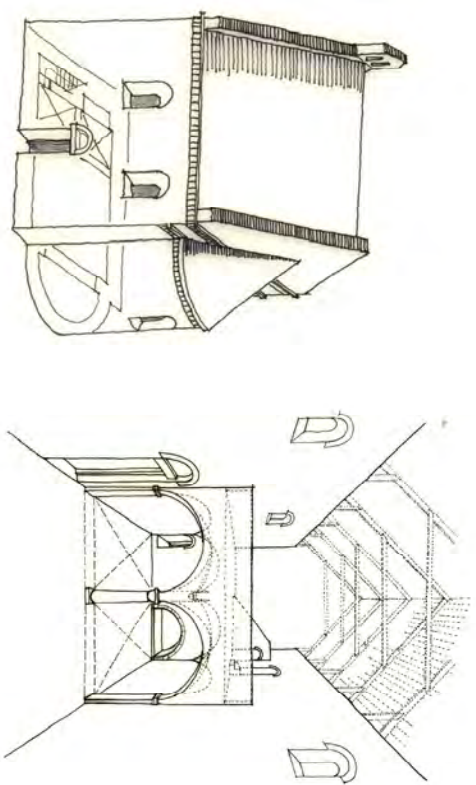

LEGENDA:

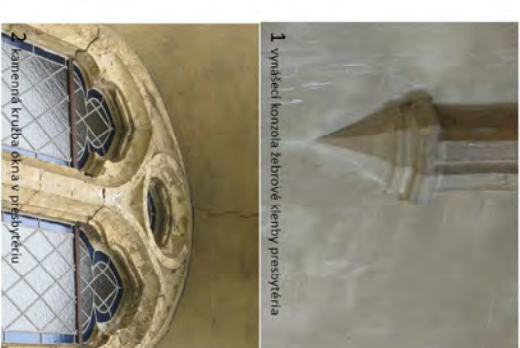
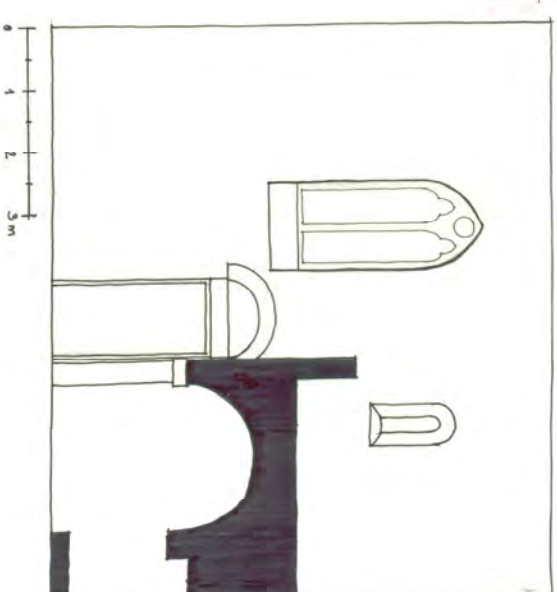
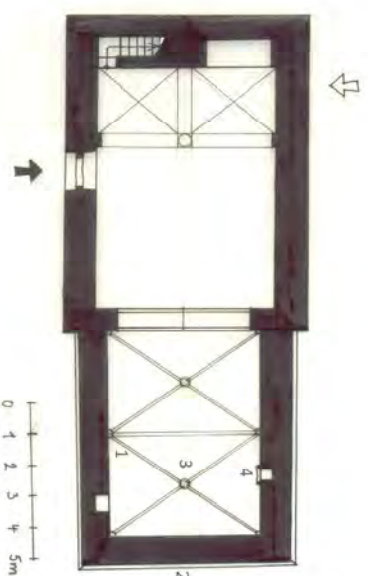
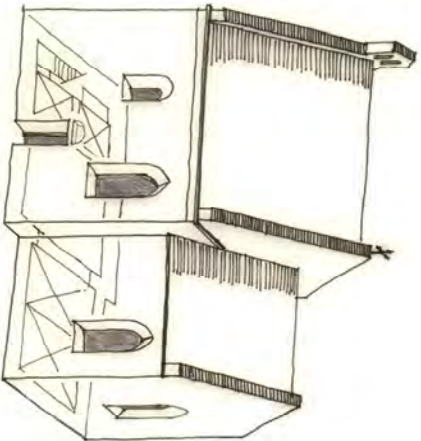

ANALÝZA OMÍTEK - PATRO VĚŽE

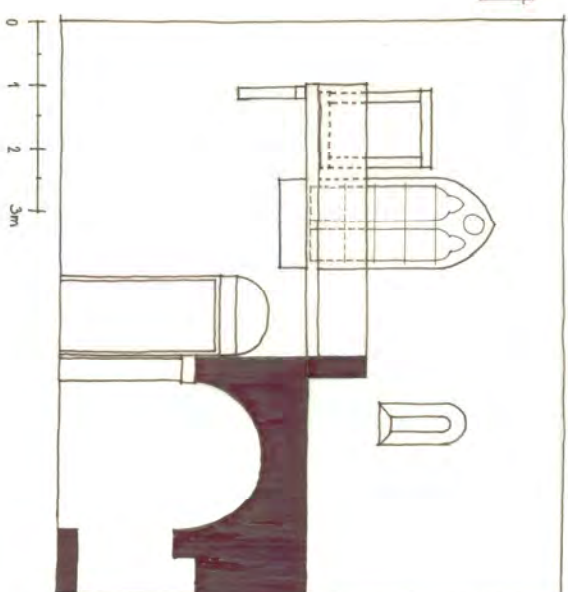
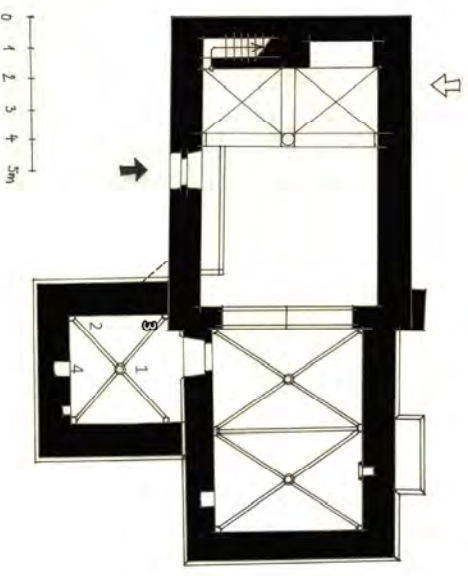
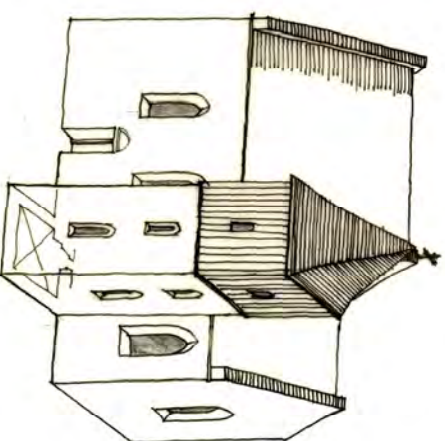

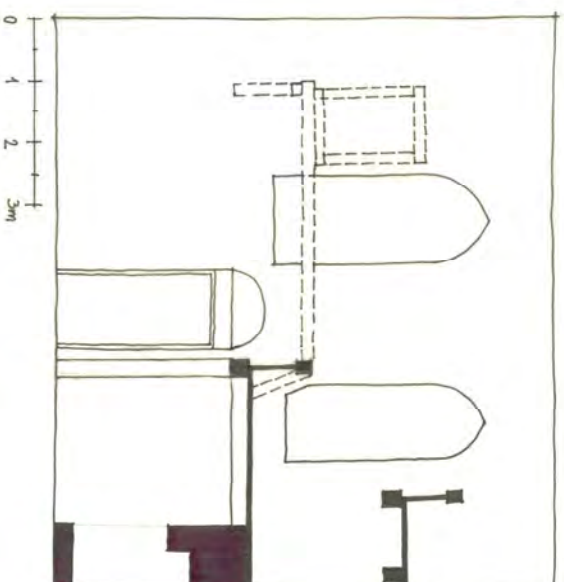
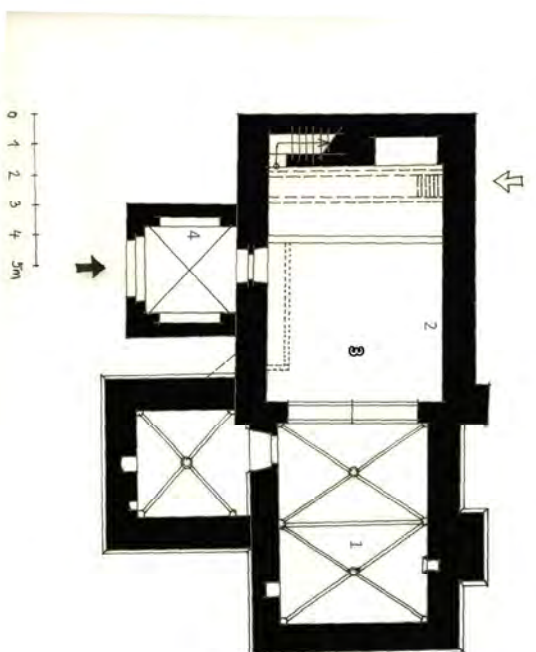
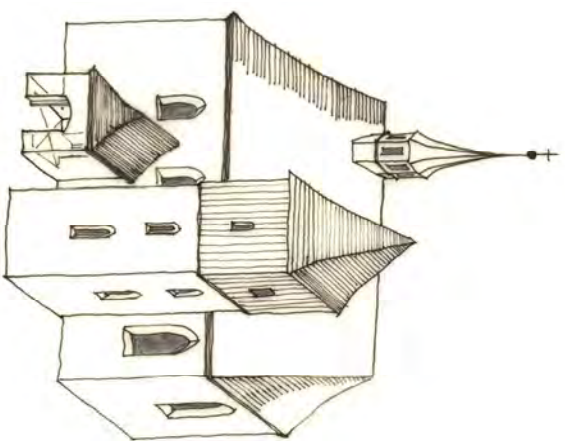
ROMÁNSKÁ ETAPA

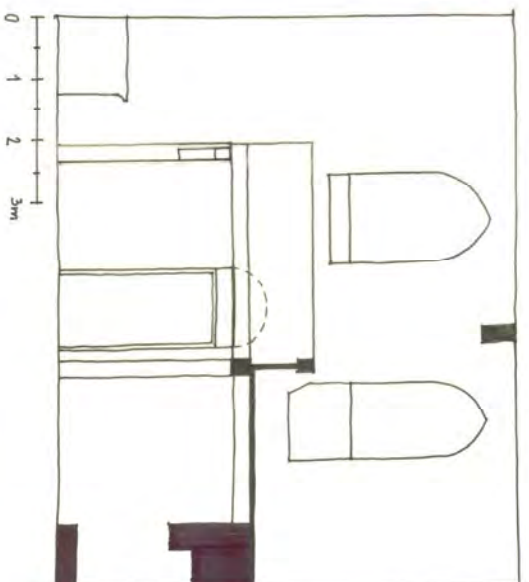
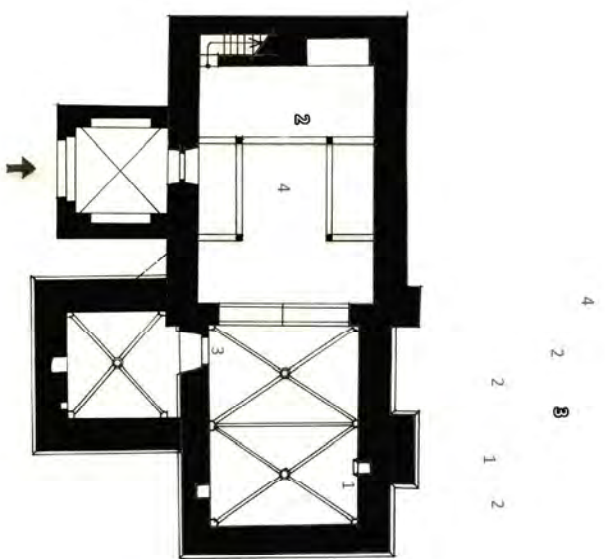
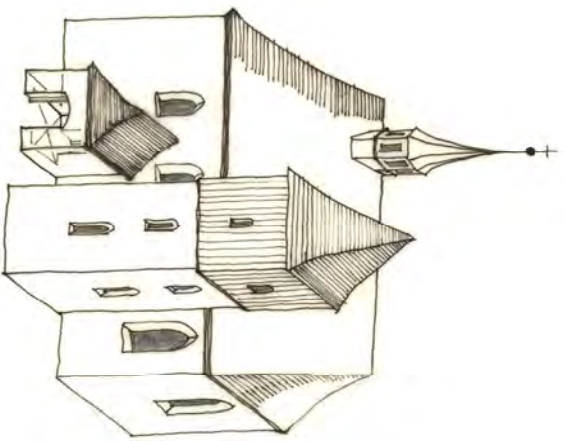
GOTICKÁ ETAPA

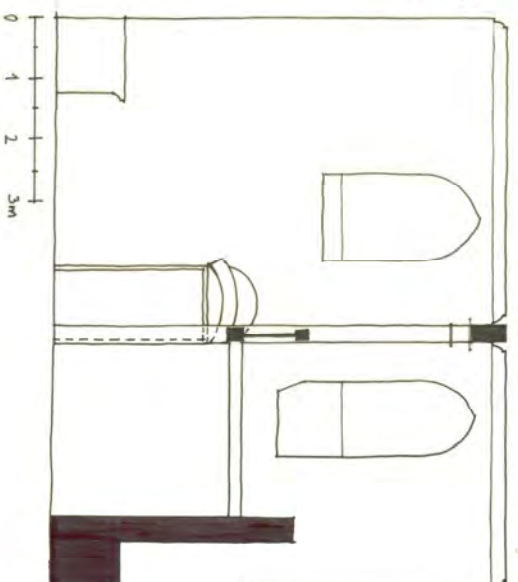
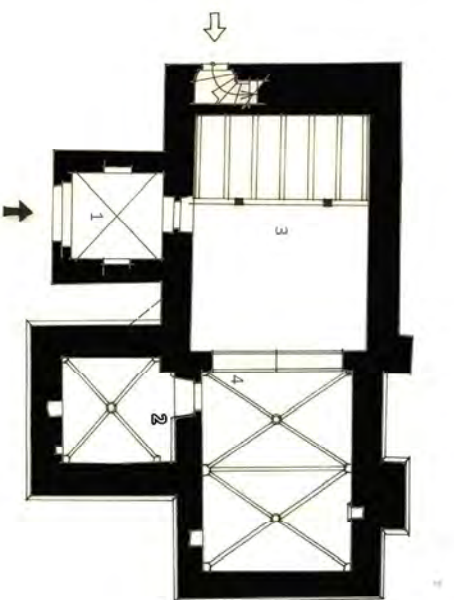
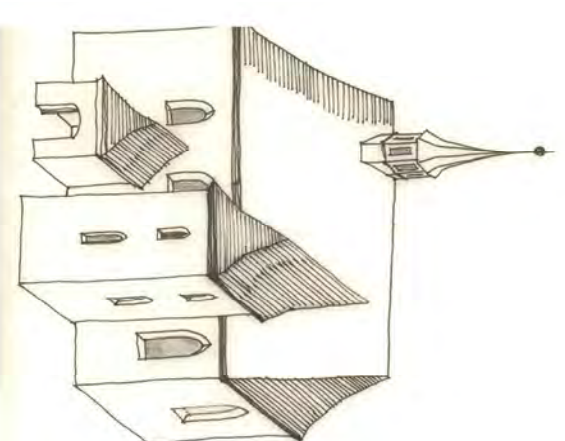
POZDNĚGOTICKÁ ETAPA

RENEŠANČNÍ
ÚPRAVY

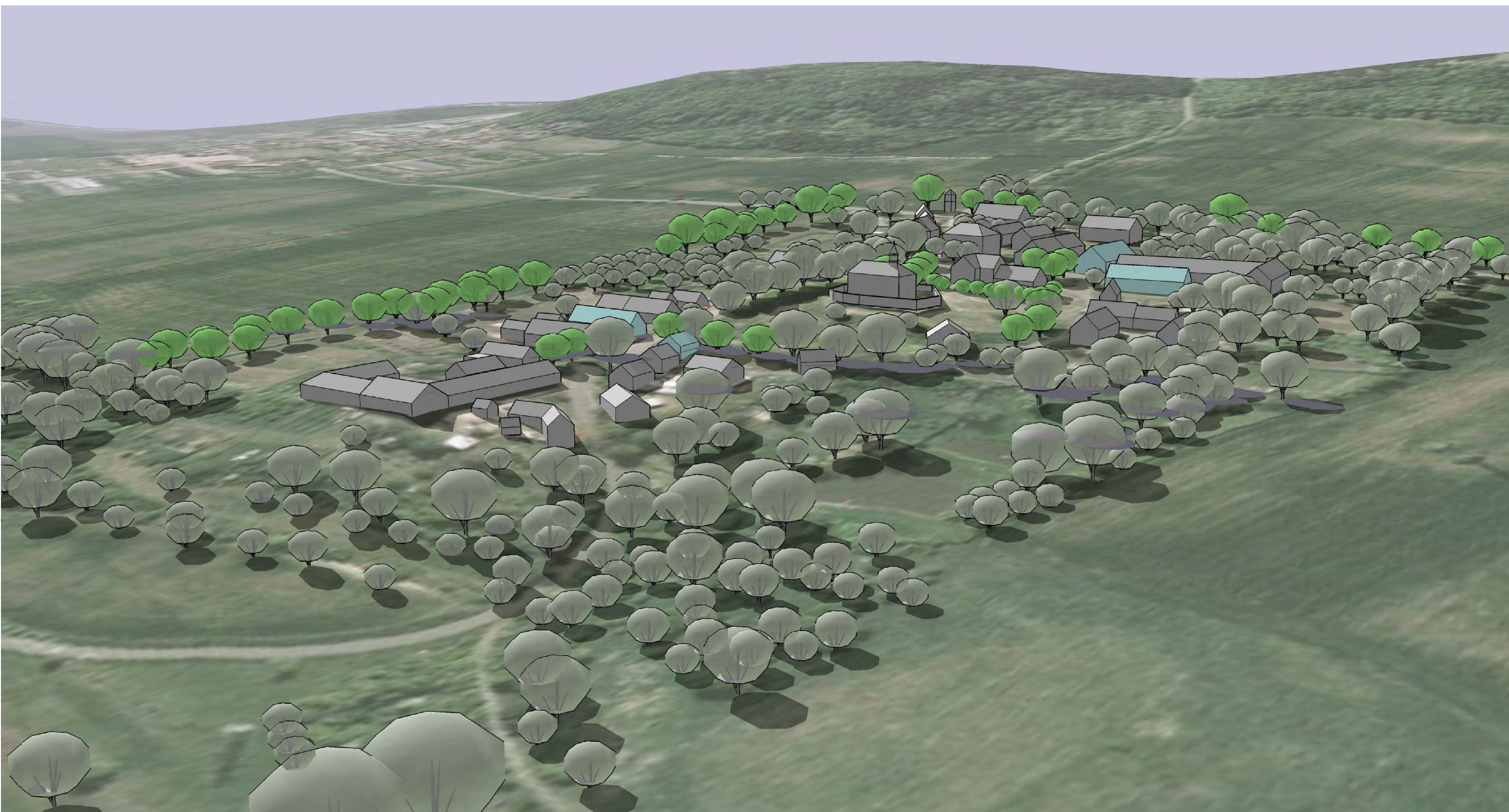

17. - 18. STOLETÍ

19. STOLETÍ

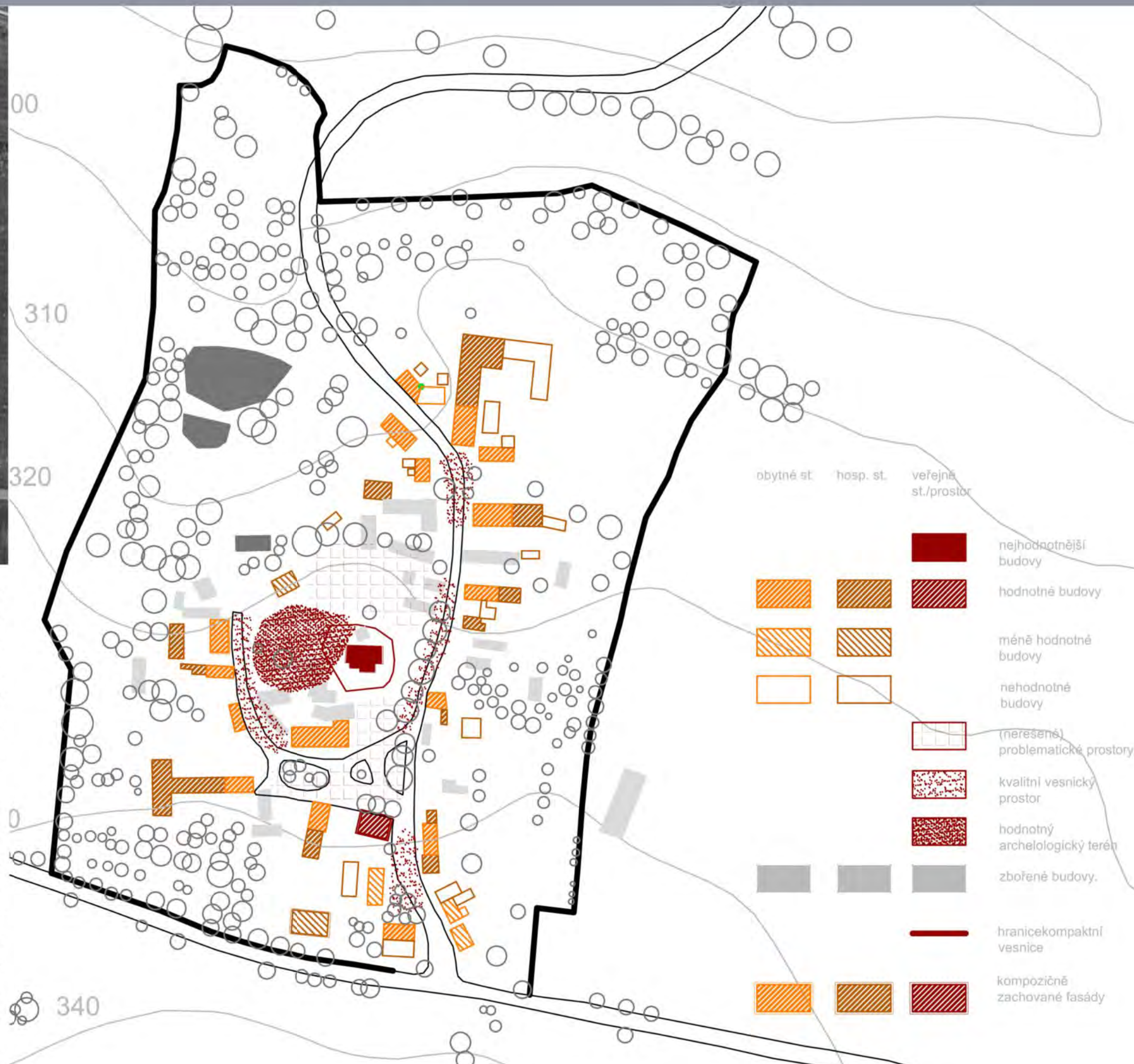
NÁVRHOVÁ ČÁST - VESNICE

Cílem práce bylo najít vhodnou metodu záchranu středověkého panského sídla a tu prezentovat v návrhu koncepce prostorové revitalizace oblasti centrální historické části obce včetně specifikace kvalit místa jako motivačního rámce možného (?) znovuosídlení vyprázdněné krajiny.

Navrhnout hierarchii a etapizaci záchraného projektu v prostorových slupkách: interier kostela, kostel, areál, interier obce, krajina a celkové zesílení „obrazu místa“. Cílem bylo zesílit intenzitu obrazu místa tak, aby byl akcentován význam této lokality v širším kontextu území, a tím výrazně aktivován zájem veřejnosti jako důležitý faktor její sociální stabilizace a obousměrné identifikace.

NÁVRHOVÁ ČÁST - VESNICE

Doplňování domů na místech zaniklých domů či na místech, která vhodně uzavírají prostor, jsou navrženy nové domy v jednoduché hmotě, která vychází z stávajících objektů v obci. Po obvodě vesnice je navržena nová zeleň, která z části nahrazuje nevhodné zeleně (jehličnany) a z části aby tvořila obal vesnice a umocňovala tak její kompaktnost. Z vnitřních částí vesnice je odstraněn asfaltový povrch a nahrazuje se kamennou dlažbou, čímž dochází k vymezení a zklidnění prostoru vnitřních komunikací. Došlo i k obnovení úvozové cesty pod kostelem, která tak nabízí další propojení severní a jižní části vesnice. Odstupňování komunikací kvalitou povrchu určuje využitelnost veřejného prostoru. Jako doplňkové jsou úpravy kolem kostela a okolí sochy sv. Jana Nepomuckého. Chybějící cesta ke kostelu byla navržena dlážděná, lemovaná stromořadím z nízkých javorů, umocňuje tak směr, kterým vede. Presentace areálu středověkého panského sídla, jehož dvě etapy (první dřevěný dvorec a druhá tvrz obehnaná příkopem) byly archeologicky nalezeny první dřevěný dvorec a druhá tvrz s příkopem. Obrysy budov a příkopů budou naznačeny nízkým zatravněným valem.

VÝVOJOVÁ MAPA

porovnání situace zastavění vesnice na mapě stabilního katastru (1843) oproti současné situaci

- parcely a domy zachované
- parcely zpustlé, domy zbořené
- nové parcely a domy z 2. pol. 19. stol.

100

navrhovaná
zástavba

stávající zástavba

areál středověk.
panského sídla

dlažba

asfalt

poľní cesta

zahrady

pole

travnaté plochy
v centru vsi

stávající zeleň

navrhovaná
zeleň

vodní plochy

1

2

3

4

5

současný stav

návrh - zeleně doplňované prvky

NÁVRHOVÁ ČÁST - KATASTR

ANALÝZA ZMĚN V KRAJINĚ

Mapa státního katastru 1843

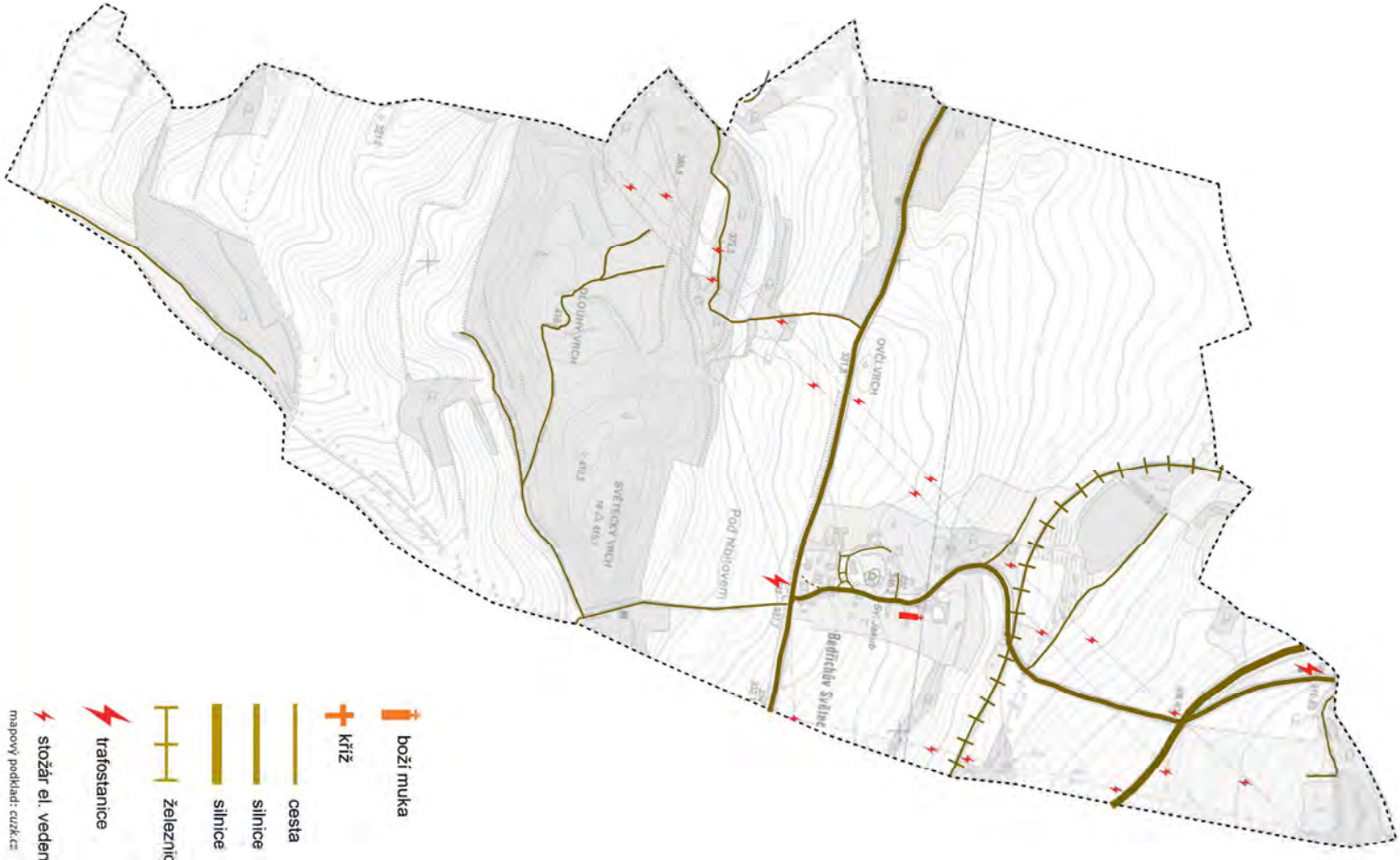
mapový podklad: archivnimapsy.cz

1952

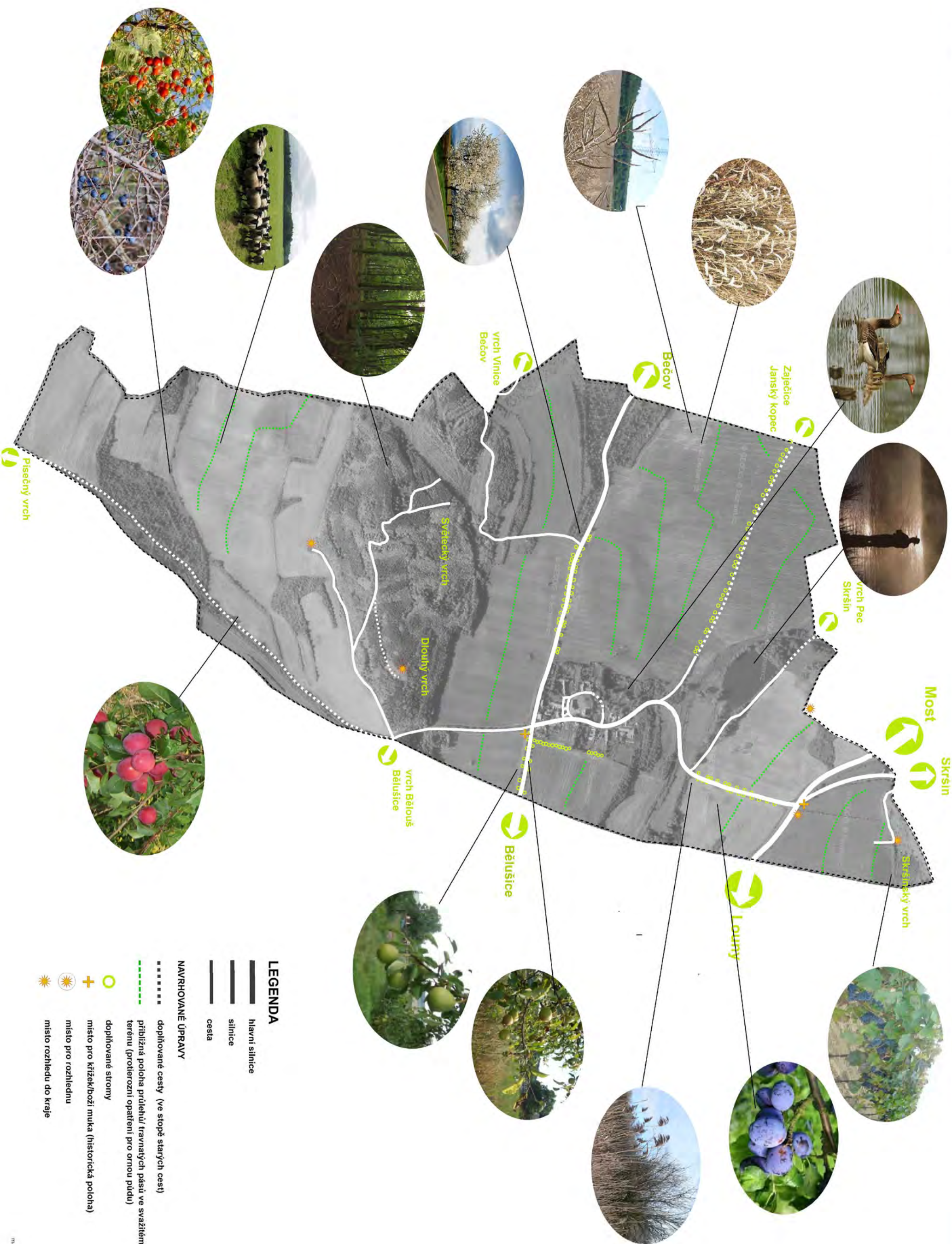

mapový podklad: kontaminace.cenia.cz

Současná mapa

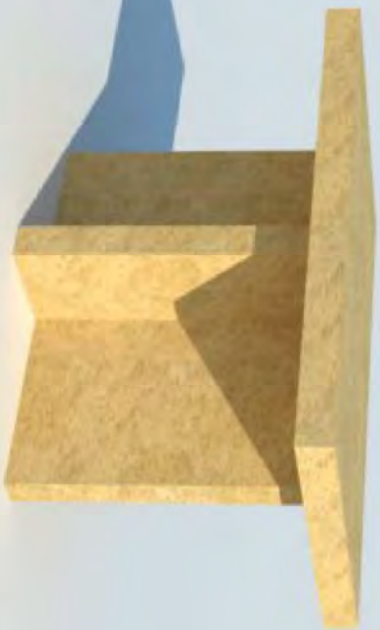

boží muka
kříž
cesta
silnice
silnice
železnice
trafostanice
stožár el. vedení
mapový podklad: czvk.cz

NÁVRHOVÁ ČÁST - KOSTEL

OLTÁŘNÍ STŮL

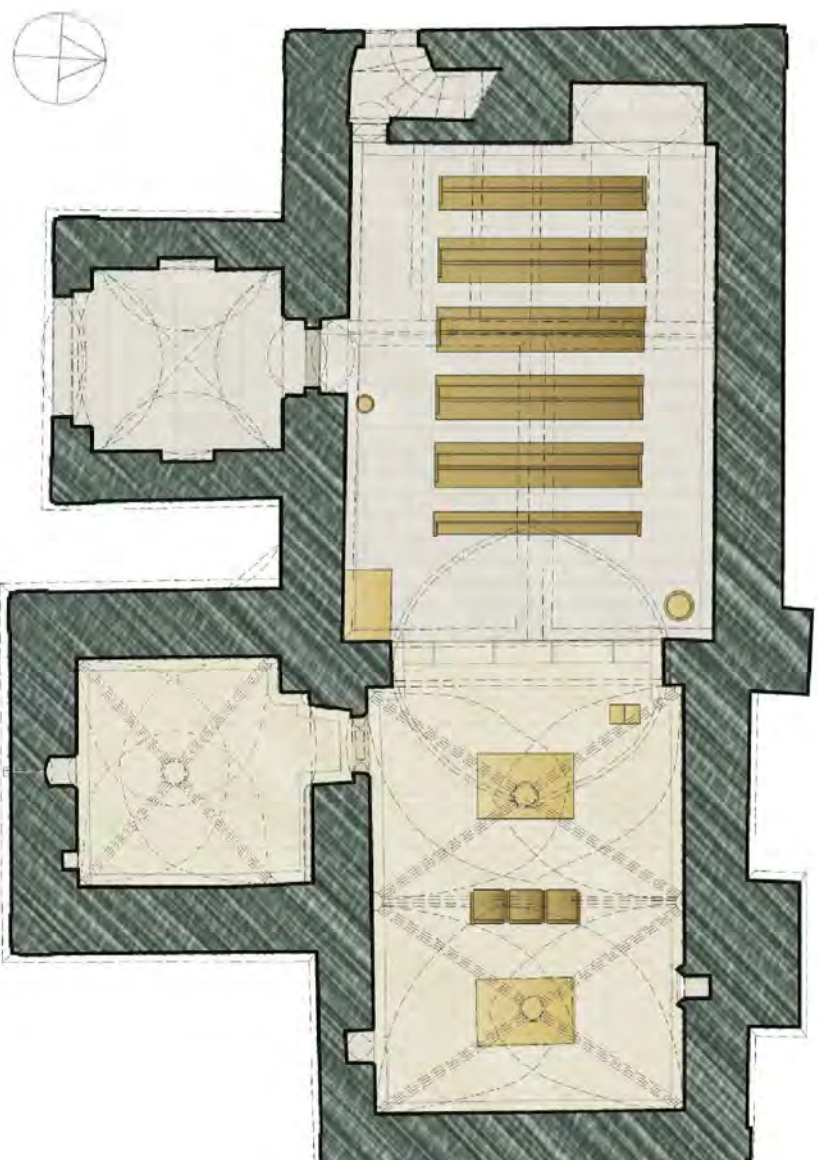
AMBON

KŘITELNICE

KROPENKA

Dochovaný, novodobými úpravami nepřekrytý interiér kostela opravňuje k po-
nechání v co nejautentičtějším stavu. Navrhuje se restaurátorsky ošetřit omítky
a zakonzervovat kamenné stěny pozdějších období pačokem. Na místě stávající
kruchty je navržena nová kruchta ve výšce klenuté románské tribuny a odhale-
ní rubového zdiva kleneb. Je navržen nový oltářní stůl, veškerý mobiliář je navr-
žen v jednoduchých masivních objemech bez ozdob, jako materiál bylo zvoleno
olejované ořechové dřevo a kámen. V podobných utilitárních objemech jsou do
kamene vytesány i křtitelnice, kropenka a ambon. Zbytek lodi zabírá pět dře-
věných lavic vybavenými klekátky. V prostoru kruchty budou umístěny infor-
mační tabule. Vstup na kruchtu bude nadále venkem, dveřmi v západní stěně.

LAVICE

SEDES

KRUCHTA

